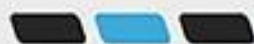

Г. Бреславська

ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

Г. Бреславська

ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Миколаїв
Видавець Румянцева Г. В.
2022

УДК 37.091.3:37.018.1:[37.091.12:005.963.2-051](075.8)

ББК 74.92

Б 87

Рецензенти:

Петриченко Л. О. – доктор педагогічних наук, професор, перший проректор комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»;

Колеснік Н. Є. кандидат педагогічних наук, доцент

Житомирського державного університету імені Івана Франка

*Рекомендовано до друку Вченою радою МНУ ім. В. О. Сухомлинського
(протокол № 12 від 26.12.2022 р.)*

Бреславська Г. Б.

Б 87 Технології роботи гувернера : навчально-методичний посібник для студентів педагогічних вищих навчальних закладів / Г. Б. Бреславська. – Миколаїв : видавець Румянцева Г. В., 2022. – 278 с.

ISBN 978-617-729-105-2

Навчально-методичний посібник розроблений відповідно до вивчення курсу «Педагогіка. Технології роботи гувернера» студентами вищих закладів освіти. Матеріали посібника допоможуть студентам в розумінні технології роботи гувернера, в кращому засвоєнні теоретичного змісту, оволодінні практичними навичками. У навчально-методичному посібнику запропонована програма дисципліни, представлені плани практичних занять та завдання творчого характеру до них. Навчально-методичний посібник містить упорядкований матеріал до самостійної та практичної роботи студентів, додаткові матеріали на допомогу студентам.

Для використання викладачами та студентами університету у навчальному процесі.

УДК 37.091.3:37.018.1:[37.091.12:005.963.2-051](075.8)

ББК 74.92

© Бреславська Г. Б., 2022

ISBN 978-617-729-105-2

© МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2022

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Зміст навчальної дисципліни.....	6
Плани практичних занять.....	32
Варіативні індивідуальні навчально-дослідні завдання.....	45
Варіативні завдання самостійної роботи	49
Опорні конспекти лекцій.....	54
Тестування.....	224
Завдання до контрольної роботи.....	229
Глосарій.....	230
ДОДАТКИ НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ.....	245
Література до дисципліни.....	275

ПЕРЕДМОВА

Сучасний стан суспільства створює умови для формування замовлення у певної кількості батьків для отримання нової освітньої послуги для своїх дітей – домашній вихователь чи гувернер. Багато батьків прагнуть створити умови для розвитку творчих та інтелектуальних здібностей своїх дітей, підвищити рівень їхньої готовності до навчання у школі, урізноманітнити види та зміст отримуваних освітніх послуг, забезпечити комфортні умови домашньої освіти, індивідуалізувати процес навчання та виховання. Крім цього, виникають ситуації, коли дитина не має можливості відвідувати навчальні заклади та користуватися стандартною послугою з різних причин.

Таким чином, на сьогодні у суспільстві формується потреба у висококваліфікованих фахівцях домашньої освіти – гувернера. Освітні установи недостатньо здійснюють підготовку таких фахівців, тому дана освітня послуга має великі перспективи, можливості для її розробки та впровадження, дозволить також частково вирішити питання забезпечення робочими місцями фахівців дошкільної та початкової освіти.

Програма курсу «Технології роботи гувернера» орієнтована саме на таку підготовку. Навчальний курс розраховано на 180 години.

Дисципліна передбачає ознайомлення студентів з такими питаннями:

- 1) правові та психологічні основи діяльності гувернера;
- 2) специфіка виховної роботи гувернера в сім'ї;
- 3) особливості загального розвитку та навчання дитини вдома;
- 4) проблеми загартування та оздоровлення дитини.

Програма включає вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних моделей роботи гувернера, що дає можливість ефективно формувати у студентів розуміння цього процесу. Багато уваги приділяється активізації творчого потенціалу студентів, використанню їхнього життєвого досвіду та залученню різноманітних літературних джерел.

Основними формами навчання є лекції, семінарські та практичні заняття, самостійна робота студентів.

Зміст навчальної програми з дисципліни базується на сучасних досягненнях педагогічної науки щодо: навчання і виховання особистості в сім'ї, основних закономірностей, принципів, методів, форм виховання і навчання, що вирішує завдання теоретичної і практичної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності.

Навчально-методичний посібник «Технології роботи гувернера» носить прикладний характер і забезпечує організацію вивчення дисципліни в умовах дистанційного чи змішаного навчання.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка

Спеціальність: 013 Початкова освіта.

АНОТАЦІЯ

Програма вивчення навчальної дисципліни «ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА» складена Бреславською Г.Б. відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 013 Початкова освіта.

Програма спрямована ознайомити студентів з теоретичними, методичними та правовими основами, метою, змістом та особливостями діяльності гувернера, специфікою освітньо-виховної роботи гувернера в сім'ї, на основі активізації, узагальнення, систематизації та інтеграції набутих раніше у ході вивчення інших навчальних дисциплін знань, умінь і навичок формування професійних компетенцій і компетентностей гувернера з метою їх ефективного використання у процесі виконання професійних обов'язків гувернера.

Ключові слова:

Гувернер, технології роботи гувернера, технології гувернерської системи виховання й навчання, формування гувернерських професійно-педагогічних компетенцій, домашня освіта, урок, екскурсія, спілкування.

ABSTRACT

The study program of the variable educational discipline «TECHNOLOGY OF GOVERNOR WORK» was compiled by Breslavskaya G.B. in accordance with the educational and professional training program for bachelors in the specialty 013 Primary education.

The program aims to acquaint students with the theoretical, methodological and legal foundations, purpose, content and features

activities of the governor, the specifics of the educational work of the governor in the family, based on the activation, generalization, systematization and integration of the knowledge, skills and abilities acquired earlier during the

study of other educational disciplines, the formation of professional competences and competences of the governor with the aim of their effective use in the implementation process professional duties of the governor.

Key words:

Governor, technologies of the governor's work, technologies of the governor's education and training system, formation of the governor's professional and pedagogical competencies, home education, excursion, extracurricular, communication.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>Денна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Обов’язкова
Індивідуальне науково-дослідне завдання – мультимедійна презентація за обраною темою	Спеціальність: 013 Початкова освіта Освітньо-професійна програма: Початкова освіта	<i>Семестр</i>
Загальна кількість годин – 180		6-й <i>Лекції</i>
Платформа Moodle: http://moodle.mdu.edu Платформа Classroom: https://classroom.google.com		36 год. <i>Практичні, семінарські</i>
	54 год. <i>Самостійна робота</i>	
	90 год.	
	Вид контролю: екзамен	

Мова навчання – українська

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 90 год. – аудиторні заняття, 90 год. – самостійна робота (50 % / 50 %).

2. Мета, завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою є ознайомлення студентів із генезою виникнення та розвитку гувернерства в Україні, забезпечення професійної компетентності студентів у сфері соціальної роботи з дітьми і дорослими.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- ознайомлення студентів з етапами розвитку гувернерства, починаючи від його витоків і завершуючи специфікою сьогодення.
- ознайомлення з життєтворчістю педагогів та вчених, які відомі як видатні гувернери.
- вивчення і аналіз гувернерських виховних і навчальних систем.
- Ознайомлення студентів з особливостями соціально-педагогічної роботи гувернера в сім'ї, з дітьми різних вікових груп, з методиками підготовки дитини до школи, методиками індивідуального виховання.
- опанування формами та методами педагогічної роботи гувернера в сім'ї.

Навчальна дисципліна складається з 6 кредитів.

Очікувані результати навчання:

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

Знати:

- чинники відновлення професії «гувернер» в соціальному середовищі сучасної України;
- законодавчу базу діяльності гувернера в родині;
- світовий досвід становлення, розвитку традиційної системи домашнього виховання;
- вміння та навички, які необхідні для професійної діяльності;

- технологію вивчення особистості дитини, членів родини, оточуючого середовища, батьків.

вміти:

- використовувати наукові методи дослідження в діяльності гувернера;

- визначати стиль поведінки, взаємовідносин, можливостей коригування батьківського піклування;

- підготувати та організувати проведення першого знайомства, адаптаційного періоду гувернера в сім'ї;

- використовувати комплексні ігрові методики в процесі виховання та коригування особистісного росту дитини;

- виявляти виховний рівень життєдіяльності родини;

- розробляти сценарії сімейних свят;

- виявляти здатність дитини до навчання в школі, сім'ї.

Курс «Технології роботи гувернера» спрямований на формування у студентів таких професійних компетентностей:

Програмні результати навчання:

ПРН -5 Знати методичні системи навчання учнів освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти.

ПРН - 8 Вміння володіти методиками вивчення індивідуальних особливостей перебігу пізнавальних процесів учнів та їх врахування в освітньому процесі.

ПРН - 10 Здатність моделювати процес навчання учнів початкової школи з певного предмету: розробляти проекти уроків та / або їх фрагменти, методику роботи над окремими видами завдань.

1. 3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у професійно-педагогічній діяльності у галузі початкової освіти.

І. Загальнопредметні:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у професійно-педагогічній діяльності у галузі початкової освіти.

ЗК-2. Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування із представниками інших професійних груп різного рівня (*соціальна компетентність*).

ЗК-4. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети (*лідерська компетентність*).

ЗК-5. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості (*підприємницька компетентність*).

ЗК-6. Здатність використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК-7. Здатність спілкуватися державною (за потреби – іншою) мовою усно та письмово.

ІІ. Фахові:

СК-1. Мовно-комунікативна компетентність.

1.1. Здатність забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою.

1.2. Здатність формувати і розвивати мовно-комунікативні уміння та навички учнів.

СК-2. Предметно-методична компетентність.

2.1. Здатність здійснювати аналіз нормативних документів, що регламентують початкову освіту; та реалізовувати на практиці цілі і завдання навчання предмета / освітньої галузі відповідно до Державного стандарту початкової освіти.

2.2. Здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів.

2.3. Здатність формувати і розвивати в учнів ключові та предметні компетентності.

2.4. Здатність здійснювати інтегроване навчання.

2.5. Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів.

СК-3. Інформаційно-цифрова компетентність.

3.1. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

3.2. Здатність ефективно використовувати наявні електронні ресурси та цифрові технології в освітньому процесі.

СК-4. Психологічна компетентність.

4.1. Здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів.

4.2. Здатність використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, Я-ідентичності.

4.3. Здатність формувати мотивацію учнів та організовувати їхню пізнавальну діяльність.

4.4. Здатність формувати спільноту учнів, у якій кожен буде відчувати себе її частиною.

СК-5. Емоційно-етична компетентність.

5.1. Здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами.

5.2. Здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.

5.3. Здатність усвідомлювати та поціновувати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі.

5.4. Здатність до ефективного використання виховного потенціалу уроків та інших видів занять; формування навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки, поваги та толерантного ставлення до інших, до попередження та протидії булінгу.

СК-6. Компетентність педагогічного партнерства.

6.1. Здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно-зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі.

6.2. Здатність залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства.

6.3. Здатність працювати в команді із залученими фахівцями, асистентами вчителя для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами.

СК-7. Інклюзивна компетентність.

7.1. Здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища.

7.2. Здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами.

7.3. Здатність забезпечувати в інклюзивному освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

СК-8. Здоров'язбережувальна компетентність.

8.1. Здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу.

8.2. Здатність здійснювати профілактично-просвітницьку роботу з учнями та іншими учасниками освітнього процесу щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни.

8.3. Здатність формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя.

8.4. Здатність зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності.

8.5. Надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу.

СК-9. Проєктувальна компетентність. Здатність проєктувати осередки навчання, виховання і розвитку учнів.

СК-10. Прогностична компетентність.

10.1. Здатність прогнозувати результати освітнього процесу.

10.2. Здатність планувати освітній процес.

СК-11. Організаційна компетентність.

11.1. Здатність організовувати процес навчання, виховання і розвитку учнів.

11.2. Здатність організовувати різні види і форми навчальної та пізнавальної діяльності учнів.

СК-12. Оцінювально-аналітична компетентність.

12.1. Здатність оцінювати результати навчання учнів.

12.2. Здатність аналізувати результати навчання учнів.

12.3. Здатність забезпечувати самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання учнів.

СК-13. Інноваційна компетентність.

13.1. Здатність застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі.

13.2. Здатність використовувати інновації у професійній діяльності.

13.3. Здатність застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності.

СК-14. Здатність до навчання впродовж життя. Здатність визначати умови та ресурси професійного розвитку упродовж життя.

СК-15. Рефлексивна компетентність.

15.1. Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати індивідуальні професійні потреби.

15.2. Здатність до рефлексії та коригування освітнього процесу на основі врахування індивідуальних і вікових особливостей, навчальних досягнень здобувачів початкової освіти.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

КРЕДИТ І.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ГУВЕРНЕРСТВА В ЯК ОСОБЛИВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.

Тема 1 Генезис і розвиток гувернерства як системи формування особистості в умовах альтернативної освіти .

На основі опрацювання наукових джерел дослідити гувернерство в найдавніші часи. Гувернерство в Стародавній Греції. Спартанська і афінська системи виховання. Філософи - гувернери. Гувернерство в Римі. Гувернерство в країнах Стародавньої Азії та Сходу. Гувернерство у східних слов'ян. Релігійно -церковне виховання в епоху середньовіччя. Лицарське виховання. Гувернерство на території Київської Русі. Й.Г. Песталоцці, І. Кант, Й.Ф.Герbart, Ф. Фрйобель, А. Дістервег, Г. Спенсер. Розкрити розвиток освіти в Російській Імперії. Система І.І. Бецького. Обов'язки гувернера. Поділ гувернерів на домашніх наставників і домашніх вчителів.. Проаналізувати особливості гувернерства в Російській Імперії в 19 столітті. Обґрунтувати розвиток гувернерства в соціалістичних країнах. Гувернерство в роки перебудови. Педагоги -новатори. Здобуття Україною незалежності, відродження гувернерства .

Тема 2 Відродження інституту гувернерства як суспільно необхідного соціально-педагогічного явища в Україні

Актуальність виникнення гувернерства в Україні. Офіційне визнання гувернерства як педагогічного явища, інтенсивне поширення його в Україні. Термінологічно-понятійний апарат курсу “соціальне гувернерство”. Закони України “Про освіту” , узаконення освіти в родині. Сутність поняття сімейний педагог (гувернер), організаційно-педагогічні засади діяльності педагога-гувернера. “Гувернерська “ система формування особистості як форма індивідуального виховання і навчання дітей. Нові тенденції щодо експериментального введення “дошкільної освіти” як ефективного засобу

вирівнювання стартових можливостей дітей, що ідуть у перший клас.

Нормативно-правова база, її суспільне значення

Кредит 2

Тема 3 Педагогічний комплекс умов підготовки в Україні гувернерів для сучасних потреб домашнього навчання і виховання дитини

Основні чинники відновлення професії гувернера у соціальному середовищі сучасної України. Загальні вимоги до гувернера як спеціаліста, орієнтованого на роботу в умовах сім'ї. Професійна придатність, практичні навички та практико-технологічні вміння і навички. Специфіка організації індивідуальної роботи з дітьми та її особливості. Аналіз проблем щодо науково-методичного та практико-освітнього забезпечення ефективності діяльності гувернерів. Підготовка і перепідготовка кадрів цієї категорії.

Тема 4. Зміст і методика навчально-виховної діяльності гувернера.

Психолого-педагогічні особливості навчально-виховної діяльності гувернера. Основні функції гувернера. Методи та прийоми соціально-педагогічної діяльності гувернера в сім'ї. Використання методів діагностики. Етичні цінності та принципи соціально-педагогічної роботи гувернера в сім'ї. Комунікативні професійно значущі якості гувернера. Психолого-педагогічні основи організації роботи гувернера з дітьми різних вікових груп. Загальні психолого-педагогічні основи роботи гувернера. Закономірності та фактори розвитку дитини. Поняття про «зону найближчого розвитку» та сензитивні періоди розвитку. Ампліфікація. Специфіка роботи гувернера: з дошкільниками; з молодшими школярами; з дітьми середнього шкільного віку. Режим дня в умовах сім'ї

Кредит 3.

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА У СІМ'І

Тема 5. Особливості взаємодії гувернера з батьками вихованців

Сім'я як найперше соціально-педагогічне виховання й розвитку дитини. Гуманізація педагогічного процесу сьогодення. Мета домашньої освіти та навчання. Основні завдання і зміст виховання дітей у сучасних умовах. Суть поняття «виховний потенціал сім'ї». Труднощі і помилки у сімейному вихованні. Їх причини і шляхи запобігання. Особливості роботи гувернера в контексті вимог, обумовлених особливостями сім'ї, домінуючими сімейними відносинами, розвитком соціуму. Неоднозначність поглядів учених на визначення типології сім'ї, ознайомлення студентів із загальноприйнятими. Історичні зміни сім'ї як інституту, трансформація форм української родини. Типові моделі сучасної сім'ї, функції та характерні риси українців. Основні завдання і зміст сімейного виховання дітей у сучасних умовах. Особливості соціальної роботи з різними типами сімей. Дотримання прав дитини в процесі життєдіяльності родини. Соціально-правова захищеність дитини і гувернера.

Тема 6. Проблеми психологічної адаптації гувернера в сім'ї

Соціально-психологічна адаптація до професійної діяльності. Поняття адаптації. Діяльність. Професійна діяльність. Шляхи підвищення адаптаційних можливостей для оптимізації професійної діяльності. Питання оптимізації діяльності гувернера в сім'ї. Психологічна позиція; професійна роль і гра. Психологія спілкування. Комунікативні здібності гувернера. Невербальні засоби спілкування. Взаємини гувернера з членами родини дитини: взаємини гувернера з членами родини дитини, особливості спілкування; основи етики та етикету, дотримання правил професійної етики; перша бесіда з батьками при працевлаштуванні; вивчення сім'ї очима дитини (тест «Моя сім'я»); діагностика членів родини (тест Рене Жиля

«Типи родин»). Відпрацювання навичок самоаналізу. Поняття самоаналізу. Питання психогієни праці гувернантки: як запобігти втомі і роздратуванню; як оптимізувати прийняття рішення; як навчитися бути оптимістом та т.ін. Стрес. Види стресу. Прийоми запобігання стресу. Методи професійного самовдосконалення. Питання методики професійного самовдосконалення. Психотренінг. Психогімнастика.

КРЕДИТ 4 ПРАВОВИЙ СТАТУС ГУВЕРНЕРА У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ, В СИСТЕМІ ОСВІТИ, ІНСТИТУЦІЯХ СІМЕЙНОГО ТИПУ.

Тема 7 Законодавча база діяльності гувернера

Законодавча база діяльності гувернера. Конвенція ООН про права дитини. Вибіркові статті Конституції України. Закон України «Про охорону дитинства». Закон України «Про дошкільну освіту»

Тема 8 Охорона праці. Безпека гувернера і дитини.

Соціально-психологічна адаптація до професійної діяльності. Поняття адаптації. Діяльність. Професійна діяльність. Шляхи підвищення адаптаційних можливостей для оптимізації професійної діяльності. Питання оптимізації діяльності гувернера в сім'ї. Психологічна позиція; професійна роль і гра. Психологія спілкування. Комунікативні здібності гувернера. Невербальні засоби спілкування. Взаємини гувернера з членами родини дитини: взаємини гувернера з членами родини дитини, особливості спілкування; основи етики та етикету, дотримання правил професійної етики; перша бесіда з батьками при працевлаштуванні; вивчення сім'ї очима дитини (тест «Моя сім'я»); діагностика членів родини (тест Рене Жиля «Типи родин»). Відпрацювання навичок самоаналізу. Поняття самоаналізу. Питання психогієни праці гувернантки: як запобігти втомі і роздратуванню; як оптимізувати прийняття рішення; як навчитися бути оптимістом та т.ін. Стрес. Види стресу. Прийоми запобігання стресу. Методи професійного самовдосконалення. Питання методики професійного

самовдосконалення. Психотренінг. Психогімнастика. Правові та організаційні основи охорони праці. Основні законодавчі акти з охорони праці: Конституція України, Закон України «Про охорону праці», Кодекс законів про працю України, Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», Основи законодавства України про охорону здоров'я. Основні нормативноправові акти з охорони праці. Право громадян на охорону праці при укладанні трудового договору. Правила внутрішнього трудового розпорядку. Тривалість робочого дня працівників. Колективний договір, його укладання і виконання. Відповідальність за порушення законодавства про працю, охорону праці, нормативно-правових актів з охорони праці. Безпека праці і здоровий спосіб життя. Алкоголізм і безпека праці. Професійні захворювання. Основні заходи запобігання травматизму та захворювання: організаційні, технічні, санітарно-виробничі, методико-профілактичні. Соціальне страхування від нещасних випадків і професійних захворювань. Основи безпеки праці при виконанні робіт за професією «Гувернер». Загальні питання безпеки праці. Основні небезпеки під час робіт за професією «Гувернер».

КРЕДИТ 5 ОСНОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА

Тема 9. Сучасні прогресивні методики вивчення дисциплін.

«Будинок вільної дитини» М.Монтессорі. Життєвий шлях М.Монтессорі і розвиток її педагогічної системи. Концептуальні засади педагогічної технології «Будинок вільної дитини» Марії Монтессорі. Особливості змісту педагогічної технології «Будинок вільної дитини» Марії Монтессорі. Матеріали для вправ у повсякденному житті та вироблення навичок соціальної поведінки. Матеріали для вправ на розвиток сенсорики (сенсорні матеріали). Матеріали для вправ на розвиток мовлення, навичок письма, читання, математичних уявлень. Матеріали для вправ із розділу «Космічне виховання». Креативно-інтелектуальні тренінги І.А. і

О.О.Барташнікових. Система тренування інтелектуальних здібностей дитини І.А. і О.О.Барташнікових. Особистісні особливості дітей з різними рівнями інтелекту і творчих здібностей. Системи інтелектуальних ігор: розвиток сенсорних здібностей і пам'яті; розвиток уваги та навиків навчальної діяльності; розвиток наочно-образного та логічного мислення; розвиток уяви та творчих здібностей; як навчити дитину читати. Технологія раннього навчання М.Зайцева. Концептуальні засади технологій раннього навчання М.Зайцева. Мета та завдання технологій раннього навчання М.Зайцева. Особливості змісту педагогічних технологій М.Зайцева. Кубики М.Зайцева, гра «Столик – мільярдер». Особливості змісту. Особливості методики. Концептуальні положення технології формування та розвитку творчої особистості учня початкових класів.

Тема 10. Особливості роботи гувернера з дітьми різних вікових категорій

Специфіка організації роботи соціальних гувернерів, основні види та її особливості. Формування “я-концепції” гувернера. Пріоритетні гувернерські методики навчання і виховання дитини в домашніх умовах. Дослідно-педагогічна робота гувернера з використанням методики М. Монтесорі — в період короткотермінового перебування в сім'ї; в організації роботи дитячого готелю; роботи повного дня в сім'ї. Ознайомлення з теоретично- експериментальними підходами створення моделей системи сімейного виховання і технологіями індивідуального розвитку дошкільників у домашніх умовах в Україні: “Школа — сім'я”; “Сім'я та обдаровані діти”, “Валеологічної гувернерської системи”, “Колекційної гувернерської системи освіти”. Визначення індивідуальних особливостей дитини на основі порівняння загальних психолого-педагогічних характеристик, а також стабільних і нестабільних новоутворень в її характері та поведінці. Застосування технологій індивідуального розвитку дошкільників в домашніх умовах.

Характеристика індивідуальної адаптивної програми підготовки дитини до школи: її варіанти та етапи реалізації.

КРЕДИТ 6. ПСИХОЛОГІЧНО - ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА

Тема 11. Професійно значимі та особистісні риси гувернера

Функції гувернера: діагностична; прогностична; соціалізуюча; виховна; освітня; комунікативна; попереджувально-профілактична; організаторська; консультативна; охоронно-захисна; корекційно-реабілітаційна; соціально-терапевтична; посередницька.

Професіограма гувернера. (Життєва позиція: загальна культура; педагогічна спрямованість; моральні якості; дидактичні здібності; вольові якості; ексклюзивно-мовленнєві здібності; організаторські здібності; комунікативні здібності; перцептивні здібності; креативність; сугестивні здібності; рівень знань; особливості уваги; зовнішні дані). Психолого-педагогічні особливості освітньої діяльності гувернера. Педагогічна творчість гувернера.

Тема 12. Профілактика професійного вигорання гувернера.

Феномен «професійного вигорання». Прояв «професійного вигорання» у педагогічній діяльності. Профілактика синдрому «професійного вигорання» у педагогів. Методи гармонізації психофізичного стану . Способи саморегуляції...

Програма навчальної дисципліни
3. Структура навчальної дисципліни

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		л	П	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
КРЕДИТ І. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ГУВЕРНЕРСТВА В ЯК ОСОБЛИВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.						
Тема 1 Генезис і розвиток гувернерства як системи формування особистості в умовах альтернативної освіти	15	4	4			7
Тема 2 Відродження інституту гувернерства як суспільно необхідного соціально-педагогічного явища в Україні	15	2	5			8
Всього за кредит 1	30	6	9			15
КРЕДИТ ІІ. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА						
Тема 3 Педагогічний комплекс умов підготовки в Україні гувернерів для сучасних потреб домашнього навчання і виховання дитини.	13	2	4			7
Тема 4. Зміст і методика навчально-виховної діяльності гувернера.	17	4	5			8
Всього за кредит 2	30	6	9			15
Кредит ІІІ. ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА У СІМ'І						
Тема 5. Особливості взаємодії гувернера з батьками вихованців	16	4	4			8
Тема 6. Проблеми психологічної адаптації гувернера в сім'ї	14	2	5			7
Всього за кредит 3	30	6	9			15
КРЕДИТ ІV. ПРАВОВИЙ СТАТУС ГУВЕРНЕРА У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ, В СИСТЕМІ ОСВІТИ, ІНСТИТУЦІЯХ СІМЕЙНОГО ТИПУ.						
Тема 7. Законодавча база діяльності гувернера	16	4	4			8
Тема 8. Охорона праці. Безпека гувернера і дитини.	14	2	5			7
Всього за кредит 4	30	6	9			15
КРЕДИТ V ОСНОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА						
Тема 9. Сучасні прогресивні методики вивчення дисциплін.	16	4	4			8

Тема 10. Особливості роботи гувернера з дітьми різних вікових категорій	14	2	5			7
Всього за кредит 5	30	6	9			15
КРЕДИТ VI. ПСИХОЛОГІЧНО - ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА						
Тема 11. Професійно значимі та особистісні риси гувернера	16	4	4			8
Тема 12. Профілактика професійного вигорання гувернера.	14	2	5			7
Всього за кредит 6	30	6	9			15
Усього годин:	180	36	54			90

4. Теми лекційних занять

Назви кредитів і тем	Кіл-ть годин
	Л
КРЕДИТ I. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ГУВЕРНЕРСТВА В ЯК ОСОБЛИВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.	
Тема 1 Генезис і розвиток гувернерства як системи формування особистості в умовах альтернативної освіти	4
Тема 2 Відродження інституту гувернерства як суспільно необхідного соціально-педагогічного явища в Україні	2
Всього за кредит 1	6
КРЕДИТ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА	
Тема 3 Педагогічний комплекс умов підготовки в Україні гувернерів для сучасних потреб домашнього навчання і виховання дитини.	2
Тема 4. Зміст і методика навчально-виховної діяльності гувернера.	4
Всього за кредит 2	6
Кредит III. ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА У СІМ'Ї	
Тема 5. Особливості взаємодії гувернера з батьками вихованців	4
Тема 6. Проблеми психологічної адаптації гувернера в сім'ї	2
Всього за кредит 3	6
КРЕДИТ IV. ПРАВОВИЙ СТАТУС ГУВЕРНЕРА У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ, В СИСТЕМІ ОСВІТИ, ІНСТИТУЦІЯХ СІМЕЙНОГО ТИПУ.	
Тема 7. Законодавча база діяльності гувернера	4
Тема 8. Охорона праці. Безпека гувернера і дитини.	2
Всього за кредит 4	6

КРЕДИТ V ОСНОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА	
Тема 9. Сучасні прогресивні методики вивчення дисциплін.	4
Тема 10. Особливості роботи гувернера з дітьми різних вікових категорій	2
Всього за кредит 5	6
КРЕДИТ VI. ПСИХОЛОГІЧНО - ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА	
Тема 11. Професійно значимі та особистісні риси гувернера	4
Тема 12. Профілактика професійного вигорання гувернера.	2
Всього за кредит 6	6
Усього годин:	36

5. Теми практичних занять

Назви кредитів і тем	Кіл-ть годин
	П
КРЕДИТ I. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ГУВЕРНЕРСТВА В ЯК ОСОБЛИВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.	
Тема 1 Генезис і розвиток гувернерства як системи формування особистості в умовах альтернативної освіти	4
Тема 2 Відродження інституту гувернерства як суспільно необхідного соціально-педагогічного явища в Україні	5
Всього за кредит 1	9
КРЕДИТ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА	
Тема 3 Педагогічний комплекс умов підготовки в Україні гувернерів для сучасних потреб домашнього навчання і виховання дитини.	4
Тема 4. Зміст і методика навчально-виховної діяльності гувернера.	5
Всього за кредит 2	9
Кредит III. ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА У СІМ'Ї	
Тема 5. Особливості взаємодії гувернера з батьками вихованців	4
Тема 6. Проблеми психологічної адаптації гувернера в сім'ї	5
Всього за кредит 3	9
КРЕДИТ IV. ПРАВОВИЙ СТАТУС ГУВЕРНЕРА У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ, В СИСТЕМІ ОСВІТИ, ІНСТИТУЦІЯХ СІМЕЙНОГО ТИПУ.	
Тема 7. Законодавча база діяльності гувернера	4
Тема 8. Охорона праці. Безпека гувернера і дитини.	5
Всього за кредит 4	9
КРЕДИТ V ОСНОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА	
Тема 9. Сучасні прогресивні методики вивчення дисциплін.	4

Тема 10. Особливості роботи гувернера з дітьми різних вікових категорій	5
Всього за кредит 5	9
КРЕДИТ VI. ПСИХОЛОГІЧНО - ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА	
Тема 11. Професійно значимі та особистісні риси гувернера	4
Тема 12. Профілактика професійного вигорання гувернера.	5
Всього за кредит 6	9
Усього годин:	54

6. Лабораторні заняття

Робочим планом не передбачено

7. Самостійна робота

Назви кредитів і тем	Кіл-ть годин
	ср
КРЕДИТ I. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ГУВЕРНЕРСТВА В ЯК ОСОБЛИВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.	
Тема 1 Генезис і розвиток гувернерства як системи формування особистості в умовах альтернативної освіти	7
Тема 2 Відродження інституту гувернерства як суспільно необхідного соціально-педагогічного явища в Україні	8
Всього за кредит 1	15
КРЕДИТ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА	
Тема 3 Педагогічний комплекс умов підготовки в Україні гувернерів для сучасних потреб домашнього навчання і виховання дитини.	7
Тема 4. Зміст і методика навчально-виховної діяльності гувернера.	8
Всього за кредит 2	15
Кредит III. ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА У СІМ'І	
Тема 5. Особливості взаємодії гувернера з батьками вихованців	8
Тема 6. Проблеми психологічної адаптації гувернера в сім'ї	7
Всього за кредит 3	15
КРЕДИТ IV. ПРАВОВИЙ СТАТУС ГУВЕРНЕРА У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ, В СИСТЕМІ ОСВІТИ, ІНСТИТУЦІЯХ СІМЕЙНОГО ТИПУ.	
Тема 7. Законодавча база діяльності гувернера	8
Тема 8. Охорона праці. Безпека гувернера і дитини.	7
Всього за кредит 4	15
КРЕДИТ V ОСНОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА	

Тема 9. Сучасні прогресивні методики вивчення дисциплін.	8
Тема 10. Особливості роботи гувернера з дітьми різних вікових категорій	7
Всього за кредит 5	15
КРЕДИТ VI. ПСИХОЛОГІЧНО - ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА	
Тема 11. Професійно значимі та особистісні риси гувернера	8
Тема 12. Профілактика професійного вигорання гувернера.	7
Всього за кредит 6	15
Усього годин:	90

8. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

1. Система контролю та оцінювання

Види та форми контролю

Формами поточного контролю є модульна контрольна робота (тестові завдання)

Формами підсумкового контролю є екзамен.

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання є:

- контрольні роботи;
- стандартизовані тести;
- проєкти індивідуальні;
- презентації результатів виконаних завдань;
- есе;
- практичні розробки

Критерії оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

Основними критеріями оцінювання навчальної діяльності студентів з курсу «**Технології роботи гувернера**» є її систематичність, активність і результативність. Показниками систематичності навчальної діяльності є відвідування студентами лекційних, семінарських занять з курсу, та своєчасне виконання навчальних і контрольних робіт. Активність студента на лекційних, семінарських заняттях, визначається якістю підготовки до них і рівнем виконання завдань практичного, творчого характеру. Показником

результативності є правильність виконання на практичних заняттях усіх видів робіт (зокрема контрольних) для самостійної роботи, участь у науково-дослідній роботі. Система здійснення контролю. Система контролю за навчальною успішністю студентів передбачає поточний, модульний та підсумковий контроль. Завдання поточного контролю полягає в систематичній перевірці розуміння та засвоєння студентами навчального матеріалу з курсу, якості виконання ними практичних, творчих, пошукових завдань (аудиторних і позааудиторних), здатності усно чи письмово відтворювати навчальний матеріал. Важливою складовою здійснення поточного контролю є перевірка виконання завдань самостійної дослідницької роботи. Завданням модульного контролю є оцінювання засвоєння студентами частини навчального матеріалу дисципліни, що становить у сукупності завершений навчальний модуль (змістовий модуль).

Здійснення модульного контролю передбачає виконання студентами контрольної роботи, яка включає комплекс тестових завдань з метою перевірки теоретичної підготовки і розв'язання навчально-професійних задач, які дають можливість продемонструвати студентам здатність практично використовувати набуті знання. Завданням підсумкового контролю є підсумкова (тестова) перевірка рівня засвоєння студентами теоретичного матеріалу з курсу **«Технологія роботи гуварнера»** у початкових класах» та здатність практично використовувати набуті знання при відповідях на питання екзаменаційних білетів.

Студенти з недостатніми (низькими) результатами поточного контролю не допускаються до підсумкового контролю. При контролі виконання завдань для самостійного опрацювання оцінці можуть підлягати: самостійне опрацювання тем виконання індивідуальних завдань. Зазначені форми контролю та види роботи на семінарських є обов'язковими для всіх студентів. Система оцінювання знань є накопичувальною (складається із суми балів за різними видами здійсненого контролю).

9. Форми роботи та критерії оцінювання

Зміст курсу поділений на 6 кредитів. Кожний кредит включає в себе лекції, семінарські заняття, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу даної частини курсу.

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Форми поточного та підсумкового контролю. Комплексна діагностика знань, умінь і навичок студентів із дисципліни здійснюється на основі результатів проведення поточного й підсумкового контролю знань (КР). Поточне оцінювання (індивідуальне, групове і фронтальне опитування, самостійна робота, самоконтроль). Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння й засвоєння програмового матеріалу, уміння самостійно опрацьовувати тексти, написання і захист реферативних робіт, створення мультимедійних презентацій, здатності публічно чи письмово представляти певний матеріал.

Завданням підсумкового контролю є перевірка глибини засвоєння студентом програмового матеріалу.

Критерії оцінювання відповідей на студентів на семінарських заняттях

Враховується:

1. Рівень осмислення навчального матеріалу;

2. Рівень сформованості аналітичних умінь і концептуальних підходів;
3. Повнота розкриття питання, логіка викладу, культура мовлення;
4. Використання додаткової літератури;
5. Порівняння, зв'язок із практикою, висновки.

Бали	Критерії оцінювання
«Відмінно» – 5	Досконале знання та розуміння понятійного апарату з тієї чи іншої теми, вільне оперування різноманітними класифікаціями. Відповідь на поставлені питання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями. Викладений матеріал має доказовий, логічний і послідовний характер. Студент володіє способами концентрованого викладу матеріалу. Демонструє творче застосування знань при переформатуванні запитання. У відповіді майже не трапляються мовленнєві помилки.
«Добре» – 4	Відповідь майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. Понятійна основа базується на обраній класифікації. Відповідь структурована, проте наявні окремі помилки у послідовності викладу. Недостатньо виваженою та аргументованою є доказова база. Студент вільно оперує знаннями, може застосовувати їх у новій навчальній ситуації. У відповіді трапляються окремі мовленнєві помилки.
«Задовільно» – 3	Відповідь неповна, фрагментарна. Знання мають недостатньо стійкий та послідовний характер. Вони застосовуються переважно для виконання завдань репродуктивного характеру. У відповідях відсутні посилання на фундаментальні дослідження з певної проблеми. Відповідь має формальний характер, відсутня чіткість, структурованість. Студент використовує лише окремі знання у новій навчальній ситуації. У відповіді наявні фактичні та мовленнєві помилки.
«Незадовільно» – 2	Студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності. Оперує лише загальними фразами. Відтворює лише окремі фрагменти, називає лише розрізнені факти, дає відповідь у формі висловлювання (судження). Наявні грубі фактичні та мовленнєві помилки.

Розподіл балів, які отримують студенти

Студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності. Оперує лише загальними фразами. Відтворює лише окремі фрагменти, називає лише розрізнені факти, дає відповідь у формі

висловлювання (судження). Наявні грубі фактичні та мовленнєві помилки
Кількість балів у кінці **семестру** повинна складати від 300 до 600 балів (за 6 кредитів), тобто сума балів за виконання усіх завдань.

Відповідний розподіл балів, які отримують студенти за 6 крд Поточне оцінювання та самостійна робота											КР	Накопичувальні бали/сума
T1	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T		600/100
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	

***Примітка.** Коефіцієнт для іспиту – 0,6. Іспит оцінюється в 40 б.

10. Засоби діагностики

Засобами діагностики та методами демонстрування результатів навчання є: індивідуальне, групове і фронтальне опитування, письмові контрольні роботи, тестовий контроль. Самостійна робота перевіряється шляхом написання реферативних робіт, створення мультимедійних презентацій.

11. Методи навчання

1) За джерелом інформації:

•Словесні: лекція (традиційна, проблемна, лекція-прес-конференція) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – Презентація), семінари, пояснення, розповідь, бесіда.

•Наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація. •Практичні: вправи.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів. II. Методи стимулювання інтересу до

навчання і мотивації навчальнопізнавальної діяльності: 1) Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо), методи критичного мислення.

12. Рекомендована література

Базова

1. Кобилянська Л.І. Гувернерство як предмет науково-педагогічного аналізу. II Вісник Львівського ун-ту. 2012. Вип. 28. С. 91-99.
2. 5. Лисенко Н.В., Кирста Н.Р. Педагогіка українського дошкілля: У 2 частинах : Навчальний посібник. К.: Вища школа, 2006. Ч. 1. 302 с.
3. Маценко Л.М. Методика роботи гувернера : навчально-методичний посібник для підготовки фахівців напряму 0101 – «Педагогічна освіта» зі спеціальності 6.010103 «Соціальна педагогіка». К. : ДАКККиМ, 2010. 242с.
4. Савельєва Н.М. Методика роботи гувернера: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава, 2004. 96 с.
5. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера : монографія. К. : МАУП, 2003. 264 с.
6. Сучасні педагогічні технології підготовки майбутніх гувернерів. Л.І Кобилянська - Чернівці: Чернівецький національний університет, 2012.
7. Технологія роботи гувернера: Навчальний посібник / В.І. Леонова. – Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 244 с.
8. Сарапулова Є. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера. Київ : МАУП, 2003. 262 с.

Додаткова:

1. Гайдукевич В. І. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів із дисципліни “Основи гувернерства”. К. : Персонал, 2010. 41 с

2. Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» / наук. кер. проекту В.О.Огнев'юк, К.І.Волинець; наук. кер. програмою: О.В.Проскура, Л.П.Кочина, В.У.Кузьменко, Н.В.Кудикіна; авт. кол.: Г.В.Беленька та ін. / Мін. осв. і наук., мол. спорту України. Київ. ун-т ім.Б. Грінченка. 3-є вид., доопр. та доп. К.: Київ. ун-т ім.Б.Грінченка, 2012. 400 с.

3. Верхоляк М.Р. Теоретико-методичні засади навчально-виховної діяльності гувернера : навч.-метод. посіб. Львів : «Растр-7», 2018. 188 с.

4. Верхоляк М. Р. Особливості роботи гувернера з обдарованими дітьми. Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. Вип. 6. С. 115-118.
URL:https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/Verkholiak-M.-R._posibnyk.pdf

5. Леонова В.І. Технологія роботи гувернера: навч.посіб. Одеса, 2017. 244 с.

6. Трубавіна І. Етика соціально-педагогічної роботи з сім'єю. Київ, 2001. 70 с.

Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України імені В.В. Вернадського
URL:<http://www.nbuv.gov.ua/>

2. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського www.dnpb.gov.ua/ 3. Бібліотека українських підручників
URL: <http://pidruchniki.ws/>

3. Библиотека Гумер <http://www.gumer.info/>

4. Шароватова О. П. Гувернерство як соціально-педагогічна проблема — Портал современных педагогических ресурсов URL: intellect-invest.org.ua/rus/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_27/?print 7/7

5. Діти – батьки – сім'я. Практична психологія та соціальна робота. 2005. № 4. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/Dity_BatkySimia_Vyp4.pdf
6. Леонова В. І. Технологія роботи гувернера : навч. посіб. Одеса, 2007. 244 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/652/1/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%92.%D0%86>
7. Прибора Т. Особливості роботи гувернера з тривожними дітьми. Наукові записки. № 97. С. 230–235. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53036448.pdf>

ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття № 1.

Генезис і розвиток гувернерства як системи формування особистості в умовах альтернативної освіти .

План

І. Підготуватися до виступів за пунктами плану практичного заняття

1. Гувернерство в найдавніші часи.
2. Гувернерство в Стародавній Греції. Спартанська і афінська системи виховання. Філософи-гувернери. Гувернерство в Римі.
3. Гувернерство в країнах Стародавньої Азії та Сходу.
4. Гувернерство у східних слов'ян.
5. Релігійно-церковне виховання в епоху середньовіччя. Лицарське виховання.
6. Гувернерство на території Київської Русі.

Завдання творчого характеру

Підготувати презентацію, ролик на вибір про розвиток гувернерства в один із періодів

Рекомендована література

1. Гайдукевич В.І. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни «Основи гувернерства» Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 41 с.
2. Савельєва Н.М. Методика роботи гувернера : навч.-метод. посібник для самостійної роботи студентів. Полтава, 2004. 96 с.
3. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера : монографія Київ : МАУП, 2003. 264 с.
4. Стинська В.В. Робота гувернера: історико-педагогічний аспект : методичні рекомендації. Івано-Франківськ, 2005. 71 с.

Практичне заняття № 2.

Відродження інституту губернерства як суспільно необхідного соціально-педагогічного явища в Україні

І. Підготуватися до виступів за пунктами плану практичного заняття

План

- 1.Актуальність відродження інституту губернерства в Україні на сучасному етапі. Визначення поняття «губернерство».
- 2.Професія губернер. Тенденції розвитку губернерства.
3. Напрями роботи в сучасних умовах.

Завдання творчого характеру

Рекомендована література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ. : Либідь, 1997. 376 с.
2. Сарапулова Є.Г. Програма курсу «Методика роботи губернера». Соціальна педагогіка : навч.-метод. посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. Київ : ІЗМН, 1998. С. 120–129.
3. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності губернера : монографія. Київ : МАУП, 2003. 264 с.
- 4.Маценко Л.М. Методика роботи губернера : навчально-методичний посібник для підготовки фахівців напряму 0101 – «Педагогічна освіта» зі спеціальності 6.010103 «Соціальна педагогіка». К. : ДАКККиМ, 2010. 242с.
6. Савельєва Н.М. Методика роботи губернера: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава, 2004. 96 с.

Практичне заняття № 3.

Педагогічний комплекс умов підготовки в Україні губернерів для сучасних потреб домашнього навчання і виховання дитини.

І. Підготуватися до виступів за пунктами плану практичного заняття

План

1. Основні чинники відновлення професії гувернера у соціальному середовищі сучасної України.
2. Загальні вимоги до гувернера як спеціаліста, орієнтованого на роботу в умовах сім'ї.
3. Професійна придатність, практичні навички та практико-технологічні вміння і навички.
4. Специфіка організації індивідуальної роботи з дітьми та її особливості.
5. Підготовка і перепідготовка кадрів цієї категорії.

Завдання творчого характеру

Рекомендована література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ. : Либідь, 1997. 376 с.
2. Сарапулова Є.Г. Програма курсу «Методика роботи гувернера». Соціальна педагогіка : навч.-метод. посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. Київ : ІЗМН, 1998. С. 120–129.
3. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера : монографія. Київ : МАУП, 2003. 264 с.
4. Маценко Л.М. Методика роботи гувернера : навчально-методичний посібник для підготовки фахівців напряму 0101 – «Педагогічна освіта» зі спеціальності 6.010103 «Соціальна педагогіка». К. : ДАКККиМ, 2010. 242с.
7. Савельєва Н.М. Методика роботи гувернера: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава, 2004. 96 с.

Практичне заняття № 4-5.

Зміст і методика навчально-виховної діяльності гувернера.

I. Підготуватися до виступів за пунктами плану практичного заняття

План

1. Психолого-педагогічні особливості навчально-виховної діяльності гувернера.
2. Основні функції гувернера.
3. Методи та прийоми соціально-педагогічної діяльності гувернера в сім'ї.
4. Використання методів діагностики.
5. Етичні цінності та принципи соціально-педагогічної роботи гувернера в сім'ї.
6. Комунікативні професійно значущі якості гувернера.
7. Психолого-педагогічні основи організації роботи гувернера з дітьми різних вікових груп.
8. Загальні психолого-педагогічні основи роботи гувернера.
9. Закономірності та фактори розвитку дитини.
10. Поняття про «зону найближчого розвитку» та сензитивні періоди розвитку.
11. Ампліфікація.
12. Специфіка роботи гувернера: • з дошкільниками; • з молодшими школярами; з дітьми середнього шкільного віку.
13. Режим дня в умовах сім'ї

Завдання творчого характеру

Рекомендована література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ. : Либідь, 1997. 376 с.

2. Сарапулова Є.Г. Програма курсу «Методика роботи гувернера». Соціальна педагогіка : навч.-метод. посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. Київ : ІЗМН, 1998. С. 120–129.

3. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера : монографія. Київ : МАУП, 2003. 264 с.

4.Маценко Л.М. Методика роботи гувернера : навчально-методичний посібник для підготовки фахівців напряму 0101 – «Педагогічна освіта» зі спеціальності 6.010103 «Соціальна педагогіка». К. : ДАКККиМ, 2010. 242с.

5. Савельєва Н.М. Методика роботи гувернера: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава, 2004. 96 с.

Практичне заняття № 6.

Особливості взаємодії гувернера з батьками вихованців

I. Підготуватися до виступів за пунктами плану практичного заняття

План

- 1.Проблеми входження гувернера в сім'ю.
- 2.Етапи формування співпраці з батьками.
- 3.Типи поведінки батьків.
- 4.Труднощі і помилки у сімейному вихованні.
- 5.Консультування батьків.

Завдання творчого характеру

Рекомендована література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ. : Либідь, 1997. 376 с.

2. Сарапулова Є.Г. Програма курсу «Методика роботи гувернера». Соціальна педагогіка : навч.-метод. посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. Київ: ІЗМН, 1998. С. 120–129.

3. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера : монографія. Київ : МАУП, 2003. 264 с.

4.Маценко Л.М. Методика роботи гувернера : навчально-методичний посібник для підготовки фахівців напряму 0101 – «Педагогічна освіта» зі спеціальності 6.010103 «Соціальна педагогіка». К. : ДАКККиМ, 2010. 242с.

5. Савельєва Н.М. Методика роботи гувернера: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава, 2004. 96 с.

Практичне заняття № 7.

Проблеми психологічної адаптації гувернера в сім'ї

I. Підготуватися до виступів за пунктами плану практичного заняття

План

1.Теоретичне обґрунтування основних етапів роботи гувернера з родиною.

2.Процес адаптації гувернера в родині: практичні підходи.

3.Технології вивчення особистості дитини, батьків, інших членів родини та їх оточення як умова плідної роботи гувернера.

4.Використання наукових методів дослідження, планування та організації роботи у співпраці гувернера з дитиною та родиною.

Завдання творчого характеру

Рекомендована література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ. : Либідь, 1997. 376 с.

2. Сарапулова Є.Г. Програма курсу «Методика роботи гувернера». Соціальна педагогіка : навч.-метод. посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. Київ: ІЗМН, 1998. С. 120–129.

3. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера : монографія. Київ : МАУП, 2003. 264 с.

4.Маценко Л.М. Методика роботи гувернера : навчально-методичний посібник для підготовки фахівців напряму 0101 – «Педагогічна освіта» зі спеціальності 6.010103 «Соціальна педагогіка». К. : ДАКККиМ, 2010. 242с.

5.Савельєва Н.М. Методика роботи гувернера: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава, 2004. 96 с.

Практичне заняття № 8.

Законодавча база діяльності гувернера

I. Підготуватися до виступів за пунктами плану практичного заняття

План

1. Укладання збірки нормативно-правових документів, які регламентують професійну діяльність гувернера. Конвенція ООН про права дитини. Вибіркові статті Конституції України. Закон України «Про охорону дитинства». Закон України «Про освіту».

2. Освітньо-кваліфікаційні вимоги до гувернера (код спеціальності 5131) – конспект повідомлення.

3. Здійснення порівняльного аналізу видів організації виховання дошкільника (у сім'ї, у дитячому дошкільному закладі, у сім'ї за допомогою гувернера)

Завдання творчого характеру

Рекомендована література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ. : Либідь, 1997. 376 с.

2. Сарапулова Є.Г. Програма курсу «Методика роботи гувернера». Соціальна педагогіка : навч.-метод. посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. Київ : ІЗМН, 1998. С. 120–129.

3. Закон України "Про дошкільню освіту", Стаття 36.

4. Конвенція ООН про права дитини. – К.:PrintXPressTM, 1999.

5.Теплюк С. Кто он, сегодняшний гувернер// Дошкольное воспитание. – 1999. № 12.– С.106.

6.Типовий навчальний план та програма для професійного навчання незайнятого населення (перепідготовка). Професія – гувернер. Код – 5131.

/Під ред. Костюк О.В., Семенкової І.Д. К.: НЦ «Бізнес – Консультант» 2000. С. 5.

7.Сарапулова Є. Статус гувернера в суспільстві // Світло .2000. №4.

8.<http://parents.ru> – Агенство “Bonne International”

Практичне заняття № 9

Охорона праці. Безпека гувернера і дитини.

I. Підготуватися до виступів за пунктами плану практичного заняття

Завдання творчого характеру

План

1. Соціально-психологічна адаптація до професійної діяльності. Поняття адаптації. Діяльність. Професійна діяльність. Шляхи підвищення адаптаційних можливостей для оптимізації професійної діяльності. Питання оптимізації діяльності гувернера в сім'ї.

2. Комунікативні здібності гувернера. Невербальні засоби спілкування. Взаємини гувернера з членами родини дитини

3. Прийоми запобігання стресу.

4. Методи професійного самовдосконалення. Питання методики професійного самовдосконалення.

5. Укладання трудового договору права та обов'язки гувернера.

6. Безпека праці і здоровий спосіб життя. Основні небезпеки під час робіт за професією «Гувернер».

Рекомендована література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ. : Либідь, 1997. 376 с.

2. Сарапулова Є.Г. Програма курсу «Методика роботи гувернера». Соціальна педагогіка : навч.-метод. посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. Київ : ІЗМН, 1998. С. 120–129.

3. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера : монографія. Київ : МАУП, 2003. 264 с.

4.Маценко Л.М. Методика роботи гувернера : навчально-методичний посібник для підготовки фахівців напряму 0101 – «Педагогічна освіта» зі спеціальності 6.010103 «Соціальна педагогіка». К. : ДАКККиМ, 2010. 242с.

1. Савельєва Н.М. Методика роботи гувернера: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава, 2004. 96 с.

Практичне заняття №10

Методики виховання особистості дитини

I. Підготуватися до виступів за пунктами плану практичного заняття

План

1. Методики виховання особистості в домашніх умовах
2. Гувернерські методики навчання дитини в домашніх умовах.
3. Індивідуальне навчання дітей в 20 - на початку 21 століття.

Завдання творчого характеру

Рекомендована література

- 1.Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ. : Либідь, 1997. 376 с.
- 2.Стинська В.В. Робота гувернера: історико-педагогічний аспект : методичні рекомендації. Івано-Франківськ, 2005. 71 с.
- 4.Сарапулова Є.Г. Програма курсу «Методика роботи гувернера». Соціальна педагогіка : навч.-метод. посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. Київ : ІЗМН, 1998. С. 120–129.
3. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера : монографія. Київ : МАУП, 2003. 264 с.
- 4.Маценко Л.М. Методика роботи гувернера : навчально-методичний посібник для підготовки фахівців напряму 0101 – «Педагогічна освіта» зі спеціальності 6.010103 «Соціальна педагогіка». К. : ДАКККиМ, 2010. 242с.
- 5.Савельєва Н.М. Методика роботи гувернера: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава, 2004. 96 с.

Практичне заняття № 11

Особливості роботи гувернера з дітьми різних вікових категорій

I. Підготуватися до виступів за пунктами плану практичного заняття

План

1. Специфіка організації роботи соціальних гувернерів, основні види та її особливості.
2. Пріоритетні гувернерські методики навчання і виховання дитини в домашніх умовах.
3. Дослідно-педагогічна робота гувернера з використанням методики М. Монтесорі
4. Теоретично- експериментальні підходи створення моделей системи сімейного виховання і технологіями індивідуального розвитку
5. Визначення індивідуальних особливостей дитини на основі порівняння загальних психолого-педагогічних характеристик.
6. Застосування технологій індивідуального розвитку дошкільників в домашніх умовах.
7. Характеристика індивідуальної адаптивної програми підготовки дитини до школи: її варіанти та етапи реалізації

Завдання творчого характеру

Рекомендована література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ. : Либідь, 1997. 376 с.
2. Сарапулова Є.Г. Програма курсу «Методика роботи гувернера». Соціальна педагогіка : навч.-метод. посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. Київ : ІЗМН, 1998. С. 120–129.
3. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера : монографія. Київ : МАУП, 2003. 264 с.

4.Маценко Л.М. Методика роботи гувернера : навчально-методичний посібник для підготовки фахівців напряму 0101 – «Педагогічна освіта» зі спеціальності 6.010103 «Соціальна педагогіка». К. : ДАКККиМ, 2010. 242с.

5.Савельєва Н.М. Методика роботи гувернера: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава, 2004. 96 с.

Практичне заняття № 12.

Професійно значимі та особистісні риси гувернера

I. Підготуватися до виступів за пунктами плану практичного заняття

План

1. Функції гувернера.
2. Професіограма гувернера.
3. Психолого-педагогічні особливості освітньої діяльності гувернера.
4. Педагогічна творчість гувернера.

Завдання творчого характеру

1. Підготувати варіанти професіограм гувернера.
2. Програми саморозвитку особистості.

Рекомендована література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ. : Либідь, 1997. 376 с.

2. Сарапулова Є.Г. Програма курсу «Методика роботи гувернера». Соціальна педагогіка : навч.-метод. посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. Київ : ІЗМН, 1998. С. 120–129.

3. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера : монографія. Київ : МАУП, 2003. 264 с.

4.Маценко Л.М. Методика роботи гувернера : навчально-методичний посібник для підготовки фахівців напряму 0101 – «Педагогічна освіта» зі спеціальності 6.010103 «Соціальна педагогіка». К. : ДАКККиМ, 2010. 242с.

5.Савельєва Н.М. Методика роботи гувернера: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава, 2004. 96 с.

6.<https://studfile.net/preview/5644604/page:2/>

7.[http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/652/1/%D0%BF%D0%](http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/652/1/%D0%BF%D0%BE)

[BE](#)

8. <https://alyona-psicholog.jimdofree.com/технології-роботи-гувернера/>

Заняття проводиться у формі ділової гри «Запитуємо-відповідаємо».

На початку занятті студенти ознайомлюються з правилами гри, повторюють вдома необхідний теоретичний матеріал та обмірковують можливі питання до теоретичного обговорення проблеми і практичного застосування цих знань при вирішенні педагогічних ситуацій.

Усі студенти академічної групи поділяються на мікрогрупи. З метою включення студентів до гри їм пропонується за одну хвилину придумати назву своєї мікрогрупи, яка записується до відповідної колонки таблиці.

Серед студентів кожної мікрогрупи обирають фіксатора та керівника.

Викладач ставить перед студентами завдання: за певний час (викладач визначає його згідно загального часового простору, контингенту студентів тощо) продумати по три запитання недискусійного характеру з вивченого матеріалу.

Після обговорення усіх встановлених запитань викладач підготовлює студентів до закінчення заняття. Перед мікрогрупами ставиться завдання: визначити найкраще та найцікавіше запитання; визначити найповнішу, найцікавішу відповідь; визначити у мікрогрупі найактивнішого студента. Ці позиції викладач оцінює окремо. Поки студенти працюють над завданнями, викладач підводить підсумки у таблиці. Оцінки отримують усі студенти мікрогрупи: окремо за відповіді, окремо за участь у роботі мікрогрупи, окремо за найкращі запитання, відповіді, активність. На одному практичному занятті студенти можуть отримати декілька оцінок за реалізовану діяльність.

ВАРІАТИВНІ ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

є видом позааудиторної індивідуальної діяльності здобувачів освіти, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу – це вид навчально-дослідної роботи студента, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Оцінка з ІНДЗ є обов'язковим балом, який враховується при підсумковому оцінюванні навчальних досягнень студентів з навчальної дисципліни.

Види індивідуальне науково-дослідне завдання:

Індивідуальне науково-дослідне завдання № 1.

Складання комп'ютерної презентації за теоретичним змістом певної освітньої технології за вибором

Мета: активізувати творчий потенціал студента за теоретичним матеріалом дисципліни Психологія загальна.

Завдання: за пунктом плану або окремим підрозділом обраної теми лекційного матеріалу скласти комп'ютерну презентацію (від 15 до 25 слайдів).

Зміст письмового звіту: подати до звіту комп'ютерну презентацію в електронному вигляді. Матеріал має бути оформлений у форматі Power Point.

Зміст усного звіту: під час проведення заняття перевірки самостійних та індивідуальних завдань виступити з захистом презентації.

Індивідуальне науково-дослідне завдання №2.

Використання у роботі гувернера педагогічних технологій.

Мета: активізувати пізнавальний інтерес студентів до ознайомлення з науковими, науково-популярними дослідженнями та публікаціями науковців з технологій роботи гувернера

Завдання: за обраною технологією що висвітлений у методичних матеріалах або науковій статті написати рецензію.

Зміст письмового звіту: подати до звіту матеріал за двома блоками: 1-ий блок – повний обсяг матеріалу, що рецензується, 2-ий блок – рецензія за планом: яку технологію використовує автор; які помилки існують; як можна використати описаний досвід у своїй педагогічній діяльності тощо.

Зміст усного звіту: на практичному занятті на вимогу викладача або за бажанням виступити з рецензією.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Умови педагогічної діяльності гувернера та його обов'язки в сім'ї
2. Психолого-педагогічні проблеми, пов'язані з вихованням дітей в сім'ї Особливості процесу налагодження стосунків гувернера з вихованцями і членами сім'ї
3. Особливості виховання дітей з відхиленнями у поведінці та хронічними захворюваннями
4. Методика проведення тестування з метою визначення особливостей характеру вихованця.

5.Психолого-педагогічні основи організації роботи гувернера з дітьми різних вікових груп

6.Режим дня та складності, пов'язані з виконанням режимних моментів.

7.Виховання у дитини вміння поводитися у громадських місцях .

8.Проблеми, пов'язані з вихованням культури поведінки на природі в дітей дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку.

9.Виховання в дітей культури поведінки вдома.

10. Методика формування в дитини вміння поводитися в гостях та під час приймання гостей. Підготовка і проведення сімейних свят.

11. Виховання в дитини самостійності та обережності

12. Організація загартування і фізичного виховання дітей у сім'ї.

13. Структура та зміст програми загального розвитку дітей у сім'ї

14. Специфіка навчання дітей у сім'ї іноземних мов, музики, танцю, образотворчого мистецтва

15. Методика підготовки дитини до школи та допомоги у приготуванні домашніх завдань.

16. Організація дозвілля дітей різних вікових груп.

ВАРІАТИВНІ ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота № 1.

«Написання повідомлення»

Глибокий та детальний аналіз проблеми, винесеної у темі повідомлення

Завдання: студент повинен ознайомитися з переліком поданих тем повідомлень і обрати одну з них.

Зміст письмового звіту: за вимогами, що подані вище, підготувати повідомлення.

Зміст усного звіту: виступити перед студентами академічної групи з темою повідомлення.

Самостійна робота № 2.

«Створення міні проєкту»

Глибокий та детальний аналіз проблеми, винесеної у темі проєкту

Завдання: студент повинен ознайомитися з переліком поданих тем і обрати одну з них.

Зміст письмового звіту: за вимогами до проєктів подібного виду.

Зміст усного звіту: виступити перед студентами академічної групи на практичному занятті з темою проєкту

ОРІЄНТОВАНІ ТЕМИ ПРОЄКТІВ

Авторські методики раннього розвитку дитини:

- методика Марії Монтесорі;
- методика Глена Домана;
- методика Сесіль Лупан;
- Вальдорфська педагогіка;
- теорія Масару Ібука;
- методика М.О. Зайцева;
- методика Нікітіних.
- система Ховарда

- система Макадам Шічіда
- Методика Сесіль Лупан
- Дитяче малювання Марії Гмошінської

2. Противники раннього розвитку дитини.

Самостійна робота № 3

Складання різнорівневих тестів

За змістом навчального курсу скласти різнорівневе тестове завдання

Вимоги до складання рівнорівневих тестів

- 10 шт. — тестові питання закритого типу з одним правильним варіантом відповіді (мінімальна кількість можливих варіантів відповіді — 4 шт.),
- 5 шт. — тестові питання закритого типу з множинним вибором (в яких дві і більше правильних відповіді) та тестові питання на встановлення відповідності,
- 5 шт. — тестові питання відкритого типу з простою відповіддю (одне слово, термін, число, цифра, тощо),
- 1 шт. — тестові питання-есе відкритого типу (відповідь передбачає до 10 речень)

Самостійна робота № 4.

Аналіз першоджерела Л. Пєтрановська «Прив'язаність: таємна опора».

На основі інформації, поданої у першоджерелі студентам необхідно обрати один із періодів розвитку дитини (від народження до трьох років або від трьох років до шести) та на основі власних вражень дати відповіді на такі питання:

1. Що найбільше вразило мене у прочитаному?
2. Яка інформація була для мене новою, а що із прочитаного було відомо раніше?

3. Що із зазначеного у книзі буде корисним у діяльності соціальних гувернерів?

У роботі мають бути присутні логічність і послідовність викладення матеріалу; автор наводить конкретні приклади із обраної книги; висвітлює власну аргументовану позицію щодо прочитаного матеріалу. Роботу оформлюють на комп'ютері в текстовому редакторі «WORD» (шрифт 14, «Times New Roman», інтервал 1,5). Поля: верхнє– 20 мм, нижнє – 20 мм, ліве – 25 мм, праве – 15 мм. Її роздруковують на принтері з одного боку аркуша білого паперу формату А4 (210X297 мм). Обсяг роботи: 3–4 сторінки.

Самостійна робота № 5

Підготовка таблиці «Вікові норми розвитку дитини від народження до трьох років» (фізичний розвиток, мовлення, логічне мислення).

Оформлення таблиці.

Студенти обирають одну із запропонованих тем та готують таблицю до семінарського заняття з відповідної теми.

Теми для підготовки таблиць:

Підбірка методик (4–6) для оцінювання відповідності розвитку дитини віковим нормам для дітей від трьох до шести років: назва методики, мета методики, інструкція до методики, перелік необхідних матеріалів для проведення методики.

Підбірка методик (4–6) для оцінювання відповідності розвитку дитини віковим нормам для дітей від шести (семи) до десяти (одинадцяти) років: назва методики, мета методики, інструкція до методики, перелік необхідних матеріалів для проведення методики.

Підбірка методик (4–6) для оцінювання відповідності розвитку дитини віковим нормам для дітей від десяти (одинадцяти) до тринадцяти (чотирнадцяти) р.:

Назва методики, мета методики, інструкція до методики, перелік необхідних матеріалів для проведення методики.

Творчу роботу набирають на комп'ютері в текстовому редакторі «WORD» (шрифт 12, «Times New Roman», інтервал 1,5). Береги: верхній – 20 мм, нижній – 20 мм, лівий – 25 мм, правий – 15 мм. Її роздруковують на принтері з одного боку аркуша білого паперу формату А4 (210X297 мм). Обсяг роботи: 3–4 сторінки. До роботи додається презентація.

Самостійна робота № 6

Особистість сучасного гувернера.

Проаналізувати вимоги сучасного суспільства до професійних якостей гувернера та власну готовність до здійснення професійної діяльності з виховання дітей у сімейно-побутовому середовищі, розкрити професійні та особистісні якості, які необхідні сучасним гувернерам.

1. Провести опитування щодо особистості сучасного гувернера.
2. Провести діагностику власних здібностей та готовності працювати гувернером за допомогою тестів Б.Г. Свиридова (книга Б.Г.Свиридова «365 советов няне и гувернантке»).
3. Написати твір-есе «Якою Вам вбачається професія сучасного гувернера?»

ОПОРНІ КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ГУВЕРНЕРСТВА В ЯК ОСОБЛИВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.

Тема 1 Генезис і розвиток гувернерства як системи формування особистості в умовах альтернативної освіти

План

1. Визначення поняття «гувернерство». Професія гувернер.
2. Тенденції розвитку гувернерства.
3. Напрями роботи гувернера.
1. Визначення поняття «гувернерство».

Педагогічні пошуки створення ефективних умов гармонійного розвитку особистості актуалізують відновлення традиційних виховних систем минулого, однією з яких є гувернерство. Актуальності додає поширення гувернерської практики в сучасному світі, що відчутно впливає на моральне та інтелектуальне формування націй, від чого значною мірою залежить майбутнє кожної держави.

Нині відродження й удосконалення гувернерського напрямку освітньо-виховної діяльності набуває нової сутності та має попит як у процесі виховання дитини в родині

Становлення та функціонування інституту домашніх вихователів в історичній ретроспективі, переваги й недоліки розвитку гувернерства в сучасних умовах, підготовку гувернерів вивчають А. Бардінов, Л. Кобилянська, Н. Ковалевська, Є. Сарапулова, С. Теплюк, О. Шароватова та ін. Оскільки недостатнім є дослідження соціально-виховного потенціалу гувернерства, це актуалізує пошук відповідного аспекту цього педагогічного явища. Для виявлення соціально-педагогічного значення гувернерської діяльності в сучасних умовах, його перспектив необхідно вирішити такі завдання: визначитися з основними поняттями, змістом, сутністю гувернерства, визначити напрями його розвитку, обґрунтувати соціально-педагогічний аспект, зазначити специфіку роботи гувернера.

Досить вичерпною в сучасній педагогічній літературі є характеристика історичних аспектів гувернерства, психолого-педагогічних засад навчальної та виховної роботи гувернера, що дозволяє скласти певне уявлення про функціонування цього виду педагогічної діяльності. Так, наприклад, Є.Сарапулова пропонує одинадцять етапів становлення гувернерської діяльності за ознаками індивідуального підходу до особистості вихованця, виховних можливостей та підготовленості до фахової діяльності людини, яка займається організацією умов для розвитку особистості, підтримання державою та організацією підготовки гувернерів як вихователів та вчителів.

Здавна вважалося, що гувернерство - це діяльність наставника освіти й виховання в домашніх умовах. Гувернер кваліфікувався з приводу того, якою саме діяльністю займався: іноді він тільки вчив підопічного, викладав для нього окремі дисципліни, але й були домашні вихователі, які мали виховувати гармонійно розвинуту особистість у широкому розумінні цього поняття. Також у історичних джерелах можна знайти згадку про гувернерів, які координували освітню діяльність з вихованцем, залучали до співпраці інших фахівців водночас з власною виховною роботою.

Дійсно, гувернерство - нестандартне педагогічне явище, яке іноді має суттєві переваги перед колективною формою навчання та виховання, що полягають у індивідуальному підході до особистості вихованця, можливості творчого пошуку методик та технологій виховання, своєчасного коригування дій наставника залежно від ситуації виховання.

На думку Є. Сарапулової, гувернерство - це цілісна педагогічна система й окрема галузь педагогіки, що вивчає особливості індивідуалізованого формування в домашніх умовах освіченої, гармонійно розвиненої, комунікабельної особистості з активною життєвою позицією.

Нині актуальним виявляється повернення до теми гувернерства. Сучасність потребує появу нового фахівця - гувернера, який і має

реалізовувати індивідуальний підхід у соціальному вихованні та активізувати розвиток особистості в гувернерській діяльності.

Гувернер та гувернер — це не тотожні поняття, і треба визначитися зі специфікою відповідної діяльності.

На перший погляд може здаватися, що не можливо поєднати педагогічні явища, які здаються протилежними: індивідуальний підхід у гувернерстві та розвиток особистості в соціальній педагогіці. Але саме поєднання змістовної складової виховання та індивідуального підходу уможливорює оптимізацію споконвічного протиріччя між особистісним та соціальним розвитком. Якщо зважати тільки на індивідуальний підхід у гувернерстві, то навіть за умови вдалої організації такої виховної діяльності особистість розвивається дещо однобічно: здебільшого порушується формування комунікативних здібностей, не відбувається усвідомлення себе як частини певної групи, соціуму. Навіть якщо дитина відвідує гуртки та секції, спілкування з однолітками має обмежений характер, і тому мають додатково створюватися умови для її розвитку. У цьому допоможе соціальне виховання як процес створення умов для розвитку соціальності особистості.

Водночас у сучасному неоднозначному соціальному просторі, коли виховання гармонійно розвинутої особистості потребує нових орієнтирів, індивідуальний підхід виявляється ефективним. А оскільки соціальне виховання - складова цього гармонійного розвитку, то індивідуальний підхід гувернерства стає актуальним у соціальному вихованні, зокрема якщо йдеться про процес індивідуалізації на підґрунті адаптації та інтеграції в соціум, як ієрархії розвитку особистості.

2. Тенденції розвитку гувернерства Розвиток досліджуваного педагогічного явища на сучасному етапі характеризується певними тенденціями.

По-перше, гувернерство займає проміжне положення між загальноосвітньою системою й виключно індивідуальним напрямом освіти,

оскільки сучасні діти здебільшого відвідують школу й гувернер виступає в ролі «додаткового помічника». У сучасних умовах дитині пропонується індивідуальне та колективне виховання. Лише виняткові обставини примушують батьків залучати до суто домашньої освіти гувернерів-учителів, які в змозі надати певний стандарт освіти в обмежених умовах (діти з обмеженими можливостями або ті, які мають важкі хронічні захворювання).

По-друге, гувернер радше виконує роль вихователя та наставника, ніж учителя, хоча остання не виключається. Саме функції організації виховання та його координації є одними з провідних для сучасного гувернера, зокрема із соціально-педагогічних позицій. За поодинокими винятками, самостійно жодна людина, навіть дуже кваліфікована та педагогічно обдарована, не зможе залучити дитину до всієї сукупності видів діяльності, якими може оволодіти сучасна особистість, яка розвивається. Та цього навіть і не потрібно. Не завжди для того, щоб доторкнутися, наприклад, до музичної творчості, сучасному гувернеру треба самому володіти інструментом на пристойному рівні. Для цього є фахівці. А врахувати таку можливість для дитини сучасний гувернер повинен. Це стосується й інших видів творчої чи спортивної діяльності.

Звичайно, гувернер має бути різнобічно розвиненою особистістю, але для такого вихователя першочерговими є наявність педагогічного хисту та майстерності.

По-третє, діяльність гувернера в родині обмежена віком дитини (дошкільний або молодший шкільний вік). З огляду на Базовий компонент дошкільної освіти саме гувернер спроможний ефективно впливати на розвиток

дітей цього віку, якщо вони не відвідують дошкільних закладів. Сучасні публікації щодо гувернерства переважно стосуються дітей дошкільного віку, які не відвідують дошкільні заклади. Дійсно, гувернер – незамінний професійний вихователь для цього вікового періоду, однак

матеріальне розшарування сучасних сімей зумовлює перевагу такої форми виховання тільки для дуже заможних родин. На наш погляд, не виправданим є такий підхід, коли вік вихованця обмежений певним періодом, а також матеріальним становищем родини. Соціально-педагогічний підхід до гувернерської діяльності має нівелювати ці недоліки та запропонувати варіанти гармонійного вирішення суперечностей організації виховання, його фінансування та добору контингенту фахівців для роботи.

По-четверте, іноді функції гувернера збігаються з функціями інших фахівців. У працях сучасних учених простежуються погляди, що буквально ідентифікують гувернера з дефектологом або сімейним соціальним педагогом чи соціальним працівником. Наприклад, Л. Кобилянська в статті під назвою «Сімейне гувернерство як один з напрямів професійної діяльності педагога» зазначає, що «в діяльності сімейного педагога пріоритетними повинні стати індивідуальні форми роботи, реальна допомога сім'ї, що опинилася в кризовій ситуації». На її думку, «гувернер здатен і повинен надавати освітню, посередницьку та психологічну допомогу».

Дійсно, гувернер повинен знати, як працювати з дітьми з особливими потребами, тобто володіти азами дефектології та корекційної педагогіки, а також обов'язково має активізувати виховний потенціал родини, але, на нашу думку, соціально-педагогічний потенціал гувернерства реалізуватиметься через соціальне виховання як одну з провідних категорій цієї науки.

3. Напрями роботи гувернера Є. Сарапулова запропонувала специфіку діяльності гувернера.

Підкреслимо серед них саме ті особливості, які відбивають соціально-педагогічний аспект. Наприклад: формування у вихованця адекватної самооцінки, культуровідповідність виховання, підготовка вихованця до активної практичної діяльності, урахування вікових та гендерних аспектів виховання. Ці беззаперечні переваги, які дозволяє реалізувати

індивідуальний підхід у гувернерській діяльності, можуть бути посилені за рахунок такої соціально-педагогічної специфіки: формування соціальних цінностей у процесі індивідуальної діяльності гувернера, залучення до різноманітних видів позитивної соціальної діяльності, реалізація особистості вихованця в просоціальній поведінці.

Гувернер - фахівець із виховання, який реалізує його в домашніх умовах або в умовах, наближених до таких, та базує свою діяльність на індивідуальному підході. Можна сказати, що гувернер транслює цінності виховання на індивідуальному рівні або урізноманітнює індивідуальну виховну діяльність соціальною складовою. З одного боку, діяльність педагога, який займається гувернерською діяльністю, порівняно з традиційним гувернером звужена, оскільки він не викладач і не вчитель, з іншого, - вона розширюється за рахунок організаційної та координаційної функції й можливості розвитку соціальності особистості.

Отже, можна визначити напрями роботи гувернера.

1. Навчально-виховна діяльність з дітьми різного віку,

2. Реалізація виховання в умовах індивідуальної домашньої освіти та виховання щодо дітей, батьки яких зацікавлені в залученні фахівця з організації ефективної виховної роботи.

ТЕМА: ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧИМІ ТА ОСОБИСТІСНІ РИСИ ГУВЕРНЕРА

План

1. Функції гувернера.
2. Психолого-педагогічні особливості навчально-виховної діяльності гувернера.
3. Педагогічна творчість гувернера.

1. Функції гувернера

Соціально-економічні, політичні та культурні трансформації у розвитку сучасного українського суспільства обумовлюють необхідність

модернізації освітньої системи на всіх її рівнях. Серед пріоритетних завдань є відхід від авторитарної педагогіки, орієнтація на гуманізацію навчально-виховного процесу, створення умов для особистісного розвитку та творчої самореалізації кожної особистості, відкриття її унікального "Я". У Законах України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", "Про загальну середню освіту" визначено, що формування самобутньої особистості, її освіта і виховання може відбуватися не тільки в освітніх закладах, а у процесі індивідуального навчання і виховання в умовах сім'ї за допомогою відповідного спеціаліста.

Зміна освітніх і виховних орієнтирів потребує пошуку нових, або використання вже відомих і адаптованих до сучасних умов ідей, поглядів, концепцій тощо. З часу проголошення незалежності України відкрилися широкі можливості для переосмислення чи нового сприйняття теоретичних надбань і практичного досвіду минулого, які розкривалися тенденційно або з ідеологічних причин несправедливо замовчувалися. У контексті зазначеного вище, актуальним є відродження інституту гувернерства, як системи особистісно орієнтованого виховання і навчання в домашніх умовах, що майже упродовж століття знаходилася у забутті.

Гувернерство як педагогічне явище "постало з потреби формування яскравої неординарної особистості, здатної здійснювати подальший поступ людської цивілізації" [5, 4]. За багатовікову історію воно неодноразово довело ефективність свого існування і на сьогодні є "життєво необхідною галуззю педагогіки, без якої не можна обійтися" [5, 86].

Слід звернути увагу, що гувернер може працювати з усіма віковими категоріями дітей, крім немовляти, тобто дітьми переддошкільного, дошкільного і шкільного віку. Період від народження до одного року - це час, коли дитина адаптується до зовнішнього світу, і тому, на наше глибоке переконання, з нею мають перебувати виключно близькі люди - мати й батько.

Варто також відзначити, що діяльність гувернера зорієнтована на роботу з усіма категоріями дітей (незалежно від наявності чи відсутності у них проблем), а саме: фізично і психічно здоровими, з обмеженими функціональними можливостями, з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, обдарованими дітьми.

На підставі викладено вище можна визначити такі функції гувернера: діагностична, прогностична; соціалізуюча; виховна; освітня; комунікативна; попереджувально-профілактична; організаторська; консультативна; охоронно-захисна; корекційно-реабілітаційна; соціаліотерапевтична; посередницька.

Розкриємо їх сутність.

Діагностична функція спрямована на вивчення, аналіз й оцінювання індивідуальних особливостей, стану фізичного і психічного здоров'я, рівня вихованості, успішності дитини, проблем (якщо такі існують) соціальнопсихологічного, дидактичного та виховного характеру на основі сучасних методів педагогіки, психології, соціології. Крім того, гувернер має звернути увагу на вивчення традицій, ціннісних орієнтацій, виховного потенціалу, інтересів, потреб, проблем сім'ї; рівня психолого-педагогічної культури батьків; особливостей спілкування дитини з дорослими членами сім'ї; місця і ролі дитини у сім'ї.

Прогностична функція полягає у визначенні й розробці програми соціально-педагогічної роботи з дитиною на основі врахування її індивідуальних та вікових особливостей, рівня розвитку, побажань батьків; виборі методів, засобів і прийомів, які дозволяють у заданих умовах та встановлений час досягнути поставленої мети; передбаченні результатів діяльності в цілому та різних її аспектів зокрема, що забезпечать максимальну результативність за розумних витрат зусиль і часу.

Соціалізуюча функція передбачає формування у дитини основних соціальних норм і цінностей, розвиток навичок соціальної самоорганізації

життя, здатності орієнтуватися в навколишньому світі, інтеграцію до середовища.

Виховна функція спрямована на формування у дитини загальнолюдських і національних цінностей, моральних понять, поглядів і переконань, вироблення навичок і звичок моральної поведінки; розвиток естетичних потреб, смаків і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності, культури взаємодії з природою; забезпечення повноцінного фізичного та інтелектуального розвитку.

Освітня функція передбачає розвиток у дитини потреби в отриманні знань, неперервній освіті; формування позитивної мотивації навчання; розвиток мовлення, мислення, емоційно-вольової сфери. Крім того, гувернер має звернути увагу і на просвіту батьків, підвищення рівня їх педагогічних знань та умінь, формування бажання займатися самоосвітою.

Комунікативна функція полягає у встановленні доцільної, конструктивної взаємодії з дитиною, батьками та іншими членами сім'ї. Завдання гувернера у реалізації цієї функції полягає у дотриманні основних правил та норм спілкування, доборі оптимальних прийомів і засобів комунікативного впливу, попередженні та подоланні конфліктних ситуацій.

Попереджувально-профілактична функція полягає у запобіганні та обмеженні причин соціальної дезадаптації дитини; попередженні та подоланні негативних явищ, конфліктних ситуацій, які здатні антипедагогічно вплинути на неї; проведенні роз'яснювальної роботи щодо впливу шкідливих звичок на здоров'я та життєдіяльність особистості; формуванні і пропагуванні здорового способу життя; організації соціально-позитивної діяльності через відвідування позашкільних навчально-виховних закладів.

Організаторська функція передбачає залучення вихованця до різних видів діяльності, організацію співробітництва з батьками у досягненні поставленої мети; забезпечення змістового дозвілля дитини; налагодження

співпраці та партнерства з різними спеціалістами та соціально-виховними інституціями.

Консультативна функція спрямована на допомогу батькам у вивченні і розумінні питань сімейного виховання; наданні порад і рекомендацій щодо розвитку і виховання їхньої дитини, корекції її поведінки, відхилень у розвитку; знаходження ефективних шляхів взаємодії дорослих і дитини, створення атмосфери взаєморозуміння, співробітництва.

Охоронно-захисна функція полягає в обстоюванні і захисті прав та інтересів дитини на життя, освіту, дозвілля, свободу слова, отримання інформації, висловлення власної думки на основі відповідної нормативно-правової бази; створенні умов для повноцінного розвитку вихованця, віри в себе, в можливість досягнення позитивних результатів; збереженні і зміцненні фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини.

Корекційно-реабілітаційна функція має на меті здійснення корекції виховних впливів на дитину з боку сім'ї, середовища, зміну і вдосконалення її особистісних якостей, особливостей життєдіяльності; допомогу дитині з обмеженими функціональними можливостями у досягненні оптимального фізичного, інтелектуального, психічного, рівня розвитку, озброєння її навичками самообслуговування, сприяння соціальній адаптації, залучення до участі у суспільному житті.

Соціально-терапевтична функція спрямована на вчасне подолання кризових ситуацій та проблем дитини і сім'ї, пропонування шляхів і засобів для самостійного вирішення і подолання труднощів, стимулювання впевненості у собі.

Посередницька функція полягає у налагодженні взаємодії з різними соціальними інституціями (медичними, освітніми, культурними закладами, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, неурядовими організаціями) та фахівцями (лікарями, дефектологами, реабілітологами, психологами, вихователями дошкільних закладів, учителями, викладачами репетиторами, викладачами музичних, хореографічних,

художніх шкіл та студій, керівниками гуртків, секцій, спеціалістами служб та центрів у справах сім'ї, представниками громадських організацій тощо), які сприятимуть соціальному становленню і розвитку дитини.

Вказані функції домінують залежно від потреб та конкретних ситуацій, що виникли у дитини.

На основі функцій визначимо напрями роботи гувернера, а саме це:

- здійснення індивідуального виховання і розвитку дітей переддошкільного, дошкільного та шкільного (переважно молодшого та середнього) віку, захист їхніх прав та інтересів;

- організація індивідуальної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями, дітьми з незначними порушеннями здоров'я,

соціальними проблемами, обдарованими дітьми з метою педагогічної допомоги і підтримки, корекції їхнього розвитку, нейтралізації негативного впливу середовища; установлення співробітництва з батьками дитини, підвищення їх педагогічної культури, допомога у виконанні функцій вихователів;

- налагодження співпраці з різними соціальними інституціями та спеціалістами;

- удосконалення власної професійної діяльності.

2. Психолого-педагогічні особливості навчально-виховної діяльності гувернера

Є.Г.Сарапулова у монографічному дослідженні «Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера» зазначає, що для гувернерства, як форми індивідуального виховання й навчання дітей, характерні такі ознаки:

- 1) виховання і навчання дитини є індивідуалізованими;

2) навчання й виховання дитини відбувається в домашніх умовах (у сім'ї) або в освітньо-виховній установі закритого типу, де створюється мікроклімат, наближений до умов родинного виховання;

3) педагогічний процес організовується таким чином, щоб діти сприймали гувернера як близьку людину, і його авторитет у їхніх очах був не нижчим, аніж авторитет батьків.

Вихідними характеристиками гувернерської системи, які відрізняють її від систем колективного навчання й виховання, автор називає 14 психолого-педагогічних особливостей навчально-виховної діяльності гувернера, виокремлених у процесі дослідження кращих методик індивідуального домашнього навчання й виховання та педагогічної спадщини видатних

гувернерів різних епох, а саме:

1) ретельне вивчення якостей, нахилів, уподобань вихованця і якнайповніше врахування їх при розробці індивідуальної навчально-виховної системи для кожної конкретної дитини;

2) рівномірний розподіл уваги вихованців між трьома напрямками виховання: вихованням фізичним, вихованням моральним і вихованням розумовим. Побудова навчально-виховного процесу з метою збереження й покращення здоров'я дитини, запобігання перевтомі вихованця від занять, прищеплення йому навичок здорового способу життя;

3) підготовка вихованця до активної практичної діяльності у дорослому віці, яка здійснюватиметься у відповідності з природними задатками дитини та належністю її до певного суспільного стану;

4) орієнтація процесу домашнього навчання на розвиток мислення учня та на засвоєння дитиною тільки життєво важливого матеріалу, який вона змогла б застосувати на практиці;

5) побудова індивідуалізованої навчально-виховної системи з урахуванням відмінностей у вихованні дівчаток і хлопчиків;

6) цілеспрямоване формування у дітей таких позитивних рис, як працьовитість, серйозне й сумлінне ставлення до виконуваної справи, розсудливість, завбачливість;

7) культуро-відповідність виховання;

8) зміни стилю виховання, пов'язані з віковими особливостями дитини і переходом її до іншої вікової групи;

9) застосування спеціальних дієвих систем для перевиховання дітей у домашніх умовах;

10) запобігання виникненню у дітей нервових та психічних захворювань;

11) використання ефективних методик для поступової переорієнтації дитини з виховання на самовиховання, з навчання на самоосвіту;

12) формування у вихованця оптимальної самооцінки;

13) плекання гарних манер у вихованця, навчання його майстерності ділового й неформального спілкування, вміння висловлювати свою думку.

Навчання дитини розбиратися в людях, впливати на них, уникати конфліктів, діяти в неординарних ситуаціях;

14) застосування у навчальній практиці кількох методик з метою вибору

оптимальної для кожної окремої дитини.

Завдяки цим психолого-педагогічним ознакам, гувернерська система завжди відзначалася особливою ефективністю.

Н.М. Савельєва, виходячи із кваліфікаційних характеристик гувернера, розроблених С. Теплюк, З.Г. Зайцевою, виділяє загальні вимоги до змісту професійних знань і вмінь гувернера, незалежно від того, з якою категорією дітей він працюватиме, і спеціальні, які визначаються особливостями тієї чи іншої категорії дітей .

Так, гувернер будь-якої спеціалізації повинен володіти знаннями із:

- загальної, вікової, педагогічної, соціальної психології, психології сім'ї;

- загальної, дошкільної, соціальної, реабілітаційної педагогіки, дефектології, медико-соціальних основ роботи з дітьми; основ соціальної роботи з сім'єю;

- фізіології, анатомії дитини, основ гігієни та педіатрії;
- методик навчання і виховання дітей різного віку;
- повинен добре володіти державною та іноземною мовами;
- мати високий загальний рівень розвитку.

Слід зауважити, що робота гувернера (домашнього педагога) висуває свої вимоги не лише до його професійного рівня, а й до особистісних якостей.

Необхідність увійти в сім'ю, не порушивши її внутрішнього життя, вселити довіру, привернути до себе усіх членів сім'ї, завоювати серце дитини - це лише деякі умови успішності роботи гувернера. Відповідність ним залежить від психологічної підготовки педагога, від наявності у нього таких моральних якостей, як доброзичливість, повага до людей, щирість у стосунках з ними, розвинуте почуття такту, витримка.

Домашній педагог має сприяти встановленню в сім'ї атмосфери взаєморозуміння, взаємоповаги, тепла, ставлення до дитини як суб'єкта. Він обмежує насильство (психічне, фізичне) й агресивність батьків відносно дитини, оскільки бере на себе монотонну щоденну виховну роботу. Нерідко домашній педагог стає довіреною особою дитини, зберігачем її дитячих таємниць, що є особливо важливим, бо професійний педагог виступає посередником між дитиною і батьками, які не завжди розуміють особливості її розвитку, пояснюючи окремі з них примхами, впертістю.

Слід також наголосити, що засвоєння теоретичного й практичного досвіду відбувається саме крізь призму особистості з її індивідуально-психологічними й соціальними особливостями, що і визначає певною мірою рівень її професіоналізму, якість набуття фахових знань, умінь, навичок.

3. Педагогічна творчість гувернера

Гувернер обов'язково повинен бути особистістю творчою, для якої характерні стійка, високого рівня спрямованість на творчість, творчий стиль педагогічної діяльності, наявність здібностей, мотивів, знань і умінь, серед яких важливе місце посідають організаторські здібності, ініціативність, активність, наполегливість, увага і спостережливість, мистецтво нестандартно мислити, дослідницький підхід до аналізу навчально-виховних ситуацій і творчого розв'язання педагогічних завдань, самостійність суджень і висновків, емоційно-вольові якості, завдяки яким утворюється продукт, який відрізняється оригінальністю, унікальністю, у чому важливу роль відіграють такі неусвідомлювані компоненти розумової активності, як уява, інтуїція та імпровізація, а також потреба у самоактуалізації, у розкритті і розширенні своїх творчих можливостей.

Дослідники проблеми творчості під готовністю педагога до організації

творчої діяльності розуміють сформованість у нього відповідних рис і якостей

особистості, а саме:

- усвідомлення себе як творчої індивідуальності, наявності творчої активності, самостійності;
- потреби у творчій взаємодії з вихованцями;
- наявності знань, умінь, навичок, досвіду організації процесу пізнання,

праці, спілкування як творчої діяльності [2, с. 104].

Педагогічна творчість визначається як діяльність, яка відрізняється якісно новими підходами до організації навчально-виховного процесу у будь-яких умовах і яка формує високоерудовану, з точки зору сучасної науки, творчо мислячу людину.

Головними ознаками педагогічної творчості, як і творчості у цілому, є:

- створення нового або істотне вдосконалення відомого;
- оригінальність, неповторність продукту діяльності, її результатів;
- взаємозв'язок творчості і самотворчості, самотворення, тобто творча людина постійно працює над собою, над створенням нового [2, с. 105].

Розглядаючи деякі рекомендації учених, які дозволяють внести елемент творчості у звичні дії, слід виходити з того, що будь-яка технологія - це перш за все система. Вона вміщує такі основні компоненти: діагностування, цілепокладання, проектування, конструювання, змістовий (інформаційний) компонент, організаційно-діяльнісний і контрольно-управлінський.

Для того, щоб педагог-гувернер розвивав свою професійну творчість, необхідним є створення педагогічних умов у реально існуючому навчально-виховному процесі, які сприяють прояву і розвитку його творчої індивідуальності, формуванню у нього авторської педагогічної технології. До них належать:

- формування професійного ідеалу і вироблення на його основі індивідуального стилю діяльності;
- проектування цілісного навчально-виховного процесу на основі співпраці, сумісної творчої діяльності всіх його учасників;
- розроблення та використання технологій рефлексивної діяльності вихованців та педагогів у спільній діяльності;
- узгодження об'єктивних умов та індивідуальних особливостей педагога;
- наявність творчої лабораторії педагога-гувернера (банку психологопедагогічних ідей про розвиток особистості і її виховання; наукової, навчально-методичної, педагогічної та художньої літератури про виховання дітей; моделей систем і програм виховання; варіативних

технологій виховного процесу; передового досвіду виховання; відеотеки, різноманітного демонстраційного матеріалу та ін.) [2, с. 117].

Характеризуючи роботу педагога-гувернера, як і педагога взагалі, слід наголосити, що педагогічна праця не творчою не буває і бути не може. Тому що неповторними є діти, обставини, особистість самого педагога, і будь-яке педагогічне рішення має виходити з цих завжди нестандартних факторів.

Розвиток педагогічного знання, ріст кількості методів, засобів, форм виховання, виявлення все більшої кількості факторів, що впливають на виховні відносини, робить педагогічну діяльність надмірно складною. Сучасному педагогу усе складніше оволодівати цими знаннями і вміннями і ще складніше ними користуватися.

ТЕМА 2 ВІДРОДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ГУВЕРНЕРСТВА ЯК СУСПІЛЬНО НЕОБХІДНОГО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЯВИЩА В УКРАЇНІ

План

1. Індивідуальне виховання в найдавніші часи.
2. Виховання та навчання в Стародавній Греції, Римі, країнах Стародавньої Азії та Сходу.
3. Первісне наставництво у східних слов'ян.
4. Релігійно-церковне виховання в епоху середньовіччя. Лицарське виховання.
5. Гувернерство на території Київської Русі

1. Індивідуальне виховання в найдавніші часи

Провідною метою виховання у первісному суспільстві була необхідність передати молодшому поколінню суму знань і вмінь, потрібних для елементарного виживання. Оскільки суспільні функції чоловіків і жінок уже в ті часи суттєво відрізнялися, виховання дівчаток і хлопчиків мало істотні відмінності. В епоху середнього палеоліту, коли панував груповий шлюб, батько дитини, як правило, був невідомим, і родинні зв'язки визначалися за материнською лінією, дітей до 5-6 років виховували матері. Потім дівчатка залишалися з матерями у жіночих житлах, а хлопчиків селили з чоловіками у спеціальних чоловічих помешканнях.

Вихованням найменших займалися переважно старші діти й літні люди.

Дівчаток учили виконувати жіночу роботу. Наставники з чоловіків чи підлітків навчали хлопчиків премудростей полювання, виготовлення зброї, знарядь праці, залучали до посильної роботи, чоловічих розваг, ритуалів тощо.

Ці наставники й були першими гувернерами.

Як бачимо, гувернерство зародилося іще до того, як сформувалася сім'я.

Гувернерство виконувало відразу кілька функцій:

1) дітей виховували й навчали досвідчені люди, що мали схильність до роботи з молодшими поколіннями, тож діти отримували найкращу підготовку до життя;

2) водночас наставники піклувалися про своїх підопічних, як батьки, сприймалися як близькі люди, оскільки постійно перебували разом із дітьми, завдяки чому для вихованців створювався психологічний комфорт, цим підсилювався авторитет педагогів.

Уже у ті давні часи наші далекі предки усвідомлювали, що формування чоловічого й жіночого стереотипу поведінки значною мірою залежить від оточення, у якому формується характер дитини. Цей досвід до нинішніх днів є провідним в орієнтації гувернерської практики.

Люди пізньопалеолітичної доби жили уже сім'ями, об'єднаними у великі роди-стоянки. В цю епоху помітно підвищується значення навчання молодшого покоління промислів і ремесел. Набуває поширення як колективне, так і індивідуальне навчання. Спостережливість і життєвий досвід підказали нашим далеким предкам, що дітей, які виявили особливу схильність до якогось ремесла, ефективніше навчати індивідуально. Ця ідея пізніше ляже в основу гувернерської практики.

Зростання економічної і соціальної ролі чоловіка в суспільстві привело до розпаду материнського роду й еволюційної заміни його родом батьківським.

Враховуючи досвід попередніх поколінь, родова община практикувала виховання дітей починаючи з 5-6-літнього віку, за межами рідної сім'ї. Дітей почали віддавати на виховання у будь-яку сім'ю, не споріднену за материнською лінією. До завершення епохи розпаду первіснообщинного ладу, коли соціальна диференціація суспільства повністю визначилася (як, наприклад, у східних слов'ян),

загальноприйнятим стало віддавати на виховання дітей з привілейованих родин у сім'ї рядових общинників.

Це був другий етап розвитку гувернерства. Із системи виховання суспільного, колективного воно перетворюється на систему індивідуального домашнього виховання. Практичний досвід довів, що дітей більш мудро й раціонально виховують чужі люди, розум яких незасліплений безмежною батьківською любов'ю. Разом із тим дитина найкраще розвивається в оточенні сім'ї, в умовах індивідуального педагогічного підходу. На цьому етапі гувернерство ще не стало професійним. Роль гувернерів виконували батьки сім'ї, яка приймала до себедитину.

Зазначені особливості родинного виховання у найдавніші часи були характерними фактично для усіх народів. Така практика поєднує дві тенденції, надалі використані у гувернерстві:

1) розуміння, що сторонні люди об'єктивніше підходять до виховання дитини і тому мають кращі результати;

2) усвідомлення, що колективне виховання не може виступати єдиною універсальною формою в педагогічній системі і для творення яскравої особистості важливий індивідуальний підхід.

Важливим виховним обрядом була посвята у повноліття. У первісному суспільстві віковий та статевий поділ праці був головною, а на ранніх етапах історичного розвитку єдиною формою організації господарства. Тому перехід хлопчиків та дівчат у стан дорослих становив надзвичайно важливий епізод їхнього життя й життя всіх представників роду.

В основу обряду посвяти підлітків "у дорослих" покладено турботу про їхню підготовку до самостійного життя, введення у коло сімейних та громадських обов'язків, виховання мужніх, сміливих, спритних, кмітливих, фізично витривалих мисливців. Стати вправним мисливцем чи рибалкою, за переконаннями наших предків, міг тільки той, хто засвоїв необхідну

кількість магічних прийомів і заклинань, звернених до духів та божеств. Посвята у повноліття здійснювалася в кілька етапів. Групу хлопчиків на досить тривалий період (від кількох тижнів до кількох місяців) селили у таємному (священному) місці серед лісу. Це могла бути печера чи землянка. Там вони проходили тяжкі фізичні випробування: їх підвішували до ритуальних шибениць; змушували ходити по розпеченому камінню, стрибати з ритуальної вежі, боротися, перепливати річку, бігати на значні відстані; випробовували голодом, спрагою, побоями тощо.

Практикувалося розмальовування тіла; нанесення татуювання або рубцювання шляхом нарізів на тілі чи припікання; змащування жирами; використання масок тотемічних тварин і божеств; обрядові танці; гра на ритуальних музичних інструментах; моральні повчання; вивчення мисливської магії та способів надання медичної допомоги тощо. Існувала ціла низка заборон: на споживання певної їжі, на спілкування з жінками та ін. У зв'язку з тим, що середня тривалість людського життя тоді становила близько 23 років, випробовували хлопчиків віком від 9 до 16 років. Керували і проводили таїнство знахарі, чаклуни, старійшини. Вони виступали у ролі найдавніших професійних гувернерів-наставників, які певний період займалися винятково вихованням і навчанням дітей. Гувернерство піднялося на третій щабель свого розвитку.

Групу хлопців, яка вдало завершила випробування, допускали до другого етапу. Цих підлітків називали "вовчєнятами" (на честь тотемічної тварини вовка) і на 2-3 місяці виганяли у ліс. Вони разом мусили побудувати чи знайти собі житло, виготовити зброю, прогодуватися, захиститися від хижих звірів та ворогів.

Третій, останній етап - повернення "мужніх, самостійних, повнолітніх чоловіків" на свою стоянку та врочистості з приводу появи у роду нових захисників і годувальників.

Дівочі посвяти відбувалися простіше й скромніше. Вони полягали в ізоляції дівчат від інших членів роду на певний період, заборонялося

вживати деякі продукти, ходити окремими дорогами, торкатися човна та промислового інвентарю тощо. Під час ізоляції дівчата проходили курс навчання у найстарших і наймудріших жінок роду, які виконували роль найдавніших гувернанток - тимчасових наставниць, опановували основами любовної й побутової магії, сприймали ази догляду за дитиною, вивчали застосування лікарських рослин та ін.

Приблизно однаковий низький економічний рівень первісного суспільства, примітивні форми господарювання й укладу життя зумовлювали існування близьких педагогічних систем на різних, нічим не об'єднаних територіях нашої планети. Провідні тенденції родинного виховання у цей період такі:

- 1) однакове виховання дітей усіх верств суспільства;
- 2) істотні відмінності у вихованні представників різної статі;
- 3) раннє залучення дітей до праці з метою навчити виживати у складних умовах;
- 4) рання соціалізація, включення у систему колективної праці роду;
- 5) домінування релігійного виховання в системі морального становлення молодого покоління;
- 6) формування поваги до роду, його історії, традицій.

Особливості економічного й розвитку все більше віддаляли одне суспільство від іншого, і ці відмінності позначалися на розвитку педагогічних систем. Розглянемо, в яких країнах і у яких формах існувало гувернерське виховання.

2. ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ В СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ, РИМІ, КРАЇНАХ СТАРОДАВНЬОЇ АЗІЇ ТА СХОДУ

Цікавим явищем античного світу стала педагогіка Стародавньої Греції. Грецька система виховання поділялася на два періоди: "старе" виховання - перша половина V століття до н. е.; "нове виховання" - друга

половина V століття до н. е. Рабовласницька стародавня Греція складалася з невеликих міст-держав. Держава повністю визначала уклад життя своїх громадян. Перший період відомий двома виховними системами - спартанською й афінською.

Спартанська сім'я й особистість повністю підпорядковувалися державі й фактично поглиналися державою, відповідно у спартанських сім'ях не існувало умов для виникнення гувернерства.

Істотні відмінності існували у системі родинного виховання афінян.

Творцем афінської виховної системи був Солоп (VI століття до н. е.). Замість руйнування сім'ї (як у Спарті) афіняни зберігають її і на неї покладають відповідальність за виховання молодого громадянина. Хлопчики й дівчатка виховуються по-різному.

Хлопчики до 7 років перебували у жіночій частині будинку гінекею.

Початкове виховання було переважно фізичним. Матері часто передоручали піклування про дитину мамкам і рабам. Немовля сповивали, співали йому колискових пісень. Діти бавилися брязкальцями, ляльками, для них існувало багато ігор. У 7 років хлопчики виходили з-під опіки матері, їх передавали під догляд педагога - старого надійного "дядька-служника", часто неосвіченого раба, вже непридатного для фізичної роботи. Педагог усюди супроводжував свого вихованця (звідси походить назва "педагог" "той, хто водить дитину"), стежив за його поведінкою, навчав гарних манер, піклувався про оволодіння ним моральними нормами. Це був перший відомий людству "гувернер" - "домашній наставник", який займався винятково справою виховання дитини, будучи звільненим від інших робіт, і виконував зазначені обов'язки вже не тимчасово, а постійно. Отже, афінська виховна система підносить гувернерство на наступний - четвертий - щабель розвитку.

Батько, заклопотаний громадськими справами, фактично не втручався у виховний процес. Таким чином, домашнє виховання хлопчиків практично повністю передавалося рабам і рабиням.

Доньок виховували матері. Їх навчали рукоділлю, веденню господарства, бережливості; виховували у них чесність, скромність, моральну чистоту, цнотливість.

Піднесення значення особистості в афінській виховній системі вело до індивідуалізації родинного виховання. Саме тому постає потреба в індивідуальних наставниках-гувернерах.

Афінська система побутувала й на території сучасної України – у причорноморських грецьких містах-колоніях.

Свобода виховання в Афінах спочатку сприяла його процвітання, потім перетворилася у свавілля, що призвело педагогічну систему до занепаду.

Епоха "нового" виховання (з середини V століття до н. е.) стала періодом так званого вільного виховання. Його метою вважалася можливість досягнення особистого успіху. Замість системи шкільної освіти поширилася традиція вільного спілкування з філософами. Virізняють кілька освітньо-філософських течій, які істотно впливають на формування молоді та відчутно позначаються на організації родинного виховання. Так, софісти проголошують метою життя людини посилення її індивідуального впливу на оточуючих, прагнення до влади й могутності. Сократ і його послідовники вбачають мету людського життя в служінні окремої людини ідеї загального блага й державі. Основним методом розвитку визначається самопізнання: "Пізнай самого себе!".

Особливості філософії суспільства вплинули на орієнтацію родинного виховання. Сім'я виявляє посилену увагу до внутрішнього світу дитини, сприяє розвитку її індивідуальних здібностей. В Афінах виникає традиція запрошувати у знатні сім'ї вчених-філософів для індивідуального навчання й виховання дітей. З Афін ця практика швидко поширюється по всьому світу. Наприклад, відомий філософ Аристотель у 342-343 роках до н. е. на запрошення Філіпа Македонського став домашнім учителем і наставником його сина Олександра Македонського, що свідчить про прагнення

тогочасних аристократів дати дітям виховання й освіту в домашніх умовах, враховуючи їхні індивідуальні особливості й запити. Відомо, що Аристотель перебував зі своїм вихованцем аж до походу того в Малу Азію, і зв'язок між учителем і учнем не переривався до самої смерті Олександра. Наведений факт вказує на те, що гувернерство досягло п'ятого етапу розвитку. Гувернер тепер був спеціалістом, який виконував обов'язки вихователя і вчителя. Він перебував із дитиною тривалий період - до кількох років. Гувернерство перетворюється на професію, яка дає домашньому наставникові засоби для існування.

Однією з найбільш відомих людству педагогічних систем є римська система. Римська педагогіка - не самостійне утворення. Римляни запозичили високорозвинену на той час грецьку (афінський варіант) науку й освітньо-виховну систему, адаптувавши їх до своїх потреб. У афінян культура прославляла красу, свободу думки, атлетичне тіло, на першому плані стояли інтереси індивіда. У римлян провідне місце у житті займали користь, підпорядкування, суворий режим і невтомна праця. Як свідчать історики, римляни були серйозні й статечні, обережні в судженнях, перевершували греків гідністю і моральними якостями.

Із середини II століття до н. е. після підкорення Римом Греції виховання своїх дітей римляни починають доручати рабам найчастіше грекам, які користувалися в Римі великою повагою за високу освіченість. У Римі існувало кілька типів шкіл, проте популярною була індивідуальна домашня освіта під керівництвом педагога-наставника. "Гувернерство" (назва іще не вживалась) узаконювалося у римлян на державному рівні. Таке узаконення слід визнати як шостий стан історичного розвитку гувернерства.

Сучасна наука має небагато відомостей про особливості родинного виховання в інших стародавніх країнах.

Виховання у Стародавньому Єгипті було спрямовано на те, щоб перевести дитину в таємничий, сповнений релігійних вірувань і обрядів світ дорослих. Метою родинного виховання була підготовка дитини до

діяльності, якою традиційно займалася сім'я. Свої знання і вміння передавали дітям жерці, музиканти, ремісники селяни. Родинне виховання й навчання відображало характер взаємин між чоловіком і жінкою у суспільстві. У Єгипті ці взаємини будувалися на рівноправ'ї, тому навчанню й вихованню хлопчиків і дівчаток приділялась однакова увага. Існувало індивідуальне домашнє навчання:

- сановники навчали доньок обласних правителів та інших високопоставлених осіб гри на арфі.

У Передній Азії в II-I тисячоліттях до н. е. дітей із знатних родин виховували баби - няньки. Ними опікувалися також дівчатка - рабині й хлопчики - раби. Хлопчик виховувався як володар, дівчинка як рабиня для свого чоловіка. Єдиною привілейованою і умовно вільною групою жінок були жінки-жриці.

В Японії родинне виховання посідало особливе місце. У цій країні здавна існував культ сім'ї. Важливим сімейним обрядом визнавалася ініціація. Вона символізувала подорож у країну мертвих до предків, де душа молодої людини ніби "проходила курс навчання". Обряд ініціації, посвяти у повноліття, відбувався для хлопчиків і дівчаток спочатку у 12-літньому віці, у пізніші періоди - в 15-літньому. Він мав багато спільного з цим же обрядом, поширеним у ранні епохи існування людства. Після здійснення обряду дівчата й хлопці об'єднувалися у "молодіжні групи", які жили у жіночих і чоловічих "молодіжних" будинках, готуючись під керівництвом спеціально призначених громадою дорослих - своєрідних гувернерів - до майбутнього сімейного життя.

В цілому ж у більшості держав Стародавнього Сходу (наприклад, у Вавилоні, Індії, Китаї) виховання розвивалося в умовах жорстких соціальних норм. Особистість фактично розчинялася у сім'ї, соціальній верстві, соціумі.

Тому виховні позиції суспільства були досить суворими, а потреби в індивідуальному гувернерському вихованні не існувало.

Про особливості гувернерського родинного виховання наших предків, що проживали на території сучасної України у дохристиянські часи, відомостей небагато. Відомо, що на останніх стадіях матріархату з'являються "будинки молоді", окремо для хлопців і для дівчат, де під керівництвом найбільш шанованих представників роду вони готувалися до дорослого життя.

3. ПЕРВІСНЕ НАСТАВНИЦТВО У СХІДНИХ СЛОВ'ЯН

У східнослов'янському суспільстві VI-IX століть поширеною традицією виховання дитини було "кормильство" (або "кумівство") – первісне гувернерство-наставництво. Традиція полягала у передачі малолітніх дітей із знатних родин на виховання у сім'ї простого народу. Через механізм виховання, більш-менш єдиний для усіх дітей допідліткового віку, патріархальний рід підтримував свою цілісність. Повертаючись у дім батьків, підлітки із знатних родин отримували у своїй сім'ї виховання, відповідне їхньому соціальному статусу. Вони набували також знань і вмінь, необхідних для військового й адміністративного керівництва общиною.

Істотну роль відігравало виховання в процесі підготовки професійних воїнів. Рівень економічного розвитку східних слов'ян уже в VI столітті давав змогу прогнати і спорядити у далекі загарбницькі походи вождя й дружину.

Дружинники були окремою соціальною групою професійних воїнів, які в VII столітті проживали у спеціально укріплених таборах. Дружина, збагачуючись, відособлювалася від общини, і поповнення війська здійснювалося переважно за рахунок дітей самих дружинників. З дванадцятилітнього віку майбутні воїни жили у спеціальних помешканнях - гридницях, де проходили військову підготовку.

У VI-IX століттях родинне виховання східних слов'ян усе більше набирає сімейно-станового характеру і визначається поділом праці у суспільстві.

Висновок: Узагальнимо зазначену вище інформацію. Факти, наведені у науковій літературі, засвідчують, що гувернерство виникло у найдавніші періоди існування людства на Землі. Вже до II століття до н. е. гувернерство проходить шість етапів розвитку. Гувернерство виникає з потреби суспільства у самотній, освіченій, нестандартно мислячій особистості, яка сприятиме подальшому розвитку держави. У тих суспільствах, де особистість нівелювалось державою, де сім'я розглядалася як безправна деталь державного механізму, передумов для розвитку гувернерства не існувало. У стародавньому світі термін "гувернерство" іще не вживається.

4. ГУВЕРНЕРСТВО НА ТЕРИТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ РУСІ.

Розглянемо, чим характеризуються на території сучасної України епоха

початку поширення християнства й епоха середньовіччя.

У VIII столітті на території проживання східних слов'ян утворилося два великих князівства: Київське й Новгородське. У IX столітті вони об'єдналися під владою Києва і заснували могутню державу — Київську Русь.

Як правило, при дитині із заможної слов'янської родини перебувала кормилиця, нянька (чи мамка). Про здоров'я дівчинки вона продовжувала піклуватися часом до її повноліття. До хлопчика приставлявся кормилець (чи дядько) — наставник. При молодому княжичі ним міг бути боярин (чи інший представник знатного роду), який навчав вихованця лицарських вправ і обов'язків.

Наприклад, сина княгині Ольги Святослава виховував воєвода Свенельд. У літописах часів Київської Русі читаємо: "...був у Ярослава кормилець і воєвода на ім'я Буди..."; "...цього Георгія послав Володимир

Мономах у Суздальську землю і доручив йому сина свого Георгія"; "...послав Ярополк хороброго воєводу і кормильця Андріїва Зева розвідати, де і як ляхи стоять і звідки прийти краще";

"Мстислав Ізяславич... посадника й дядьку Володимирова Пука... заслав у Володимир в оковах тяжких..."; "Данило ж, узявши дядька ..., ізиде з града"; "після смерті галицько-волинського князя Романа Мстиславича його кормильчич Володислав в'їхав у Галич і вокняжися і сидя на столі"; "на початку зими цей князь великий Костянтин вельми став хворий, і, відчувши свою кончину,... призвав усіх до себе і обох синів своїх, Василя і Всеволода, бувших іще в малолітстві,... і віддав їм згорток, написаний Никанору, дядькові Васильковому"; "...була вірна Судиславу кормильча Нездилова, матір'ю бо наречена...".

Діти знаті і заможних городян отримували елементарну освіту й виховання у сім'ї. Батьки запрошували для них домашніх наставників — священиків.

"Праведного життя" дитину навчали через релігійне виховання.

Після прийняття у 988 році хрещення Київська Русь потрапляє під відчутний вплив Візантії. Відкриваються школи, у яких готують вітчизняне духовенство, переписувачів церковної літератури, майстрів будівельної справи для зведення храмів, малярів-іконописців, дипломатів, чиновників. Такі школи започаткував князь Володимир, наказавши "забирати у знатних людей дітей і давати на шкільну науку". Ці жорстокі заходи негативно позначилися на родинному вихованні. Дитину, що досягала шкільного віку, на роки відлучали від сім'ї. Система колективного виховання нерідко нівелювала особистість, її індивідуальні творчі задатки. Руйнувалися багатовікові сімейні традиції, нищилася рідна віра.

Діти нижчих верств населення виховувалися вдома. У них формувався народний світогляд, батьки передавали їм свої хліборобські чи ремісничі знання й уміння, привчали до раціонального ведення домашнього господарства. Молоде покоління засвоювало народну мораль, етику,

навчалося звичаїв своїх предків, знало сільськогосподарський календар, ставилося до природи як до живого організму.

Завдяки провідному впливу на свідомість дітей домашнього виховання нова релігія не змогла витіснити з побуту й пам'яті народу тисячолітню культуру праукраїнців.

З різних причин не всі діти знаті потрапляли до навчальних закладів.

Одержання ж "книжної" освіти і належного соціального стану виховання стало єдиним засобом забезпечити нащадкові шляхетного роду достойне існування в дорослому віці. Тому розвивається система гувернерського домашнього виховання (термін іще не вживається).

Наприклад, донька Ярослава Мудрого Анна була грамотною і знала іноземні мови, хоча жіночих навчальних закладів на той час не існувало. Високоосвіченою визнавали сучасники дочку чернігівського князя Михайла

Єфросинію (жила у XIII столітті). Як відомо з історії, її домашнім учителем був чернігівський боярин Федір. Під його керівництвом дівчина навчалася філософії, історії, лічби і хороших манер.

Домашнє навчання і виховання побутувало не тільки у княжих родин. На Русі у спеціальних книгах XIII-XV століть зареєстровано професію "книжників" ("переписувачів книг"). У тих же джерелах зазначається, що навчалися цієї професії, як правило, в домашніх умовах. Навчали дітей із заможних родин професійні переписувачі за достатньо високу плату.

Система релігійно-церковного виховання у Західній Європі, попри своє вороже ставлення до родинного виховання і до плекання неординарної особистості, мала й певне позитивне значення для його розвитку, зокрема і для розвитку гувернерства. Саме у період середньовіччя, порівнюючи існуючі педагогічні системи, вищі кола суспільства визнали індивідуальне виховання й навчання в родинному середовищі як найбільш ефективне й сприятливе для розвитку дитини. У Київській Русі, на відміну від Західної Європи, індивідуальне домашнє навчання й виховання дітей у часи

середньовіччя високо цінувалося і знаттю, й духовенством, вважалося більш бажаним, корисним та результативним. Виконання гувернерських обов'язків знатними особами свідчить про високий рейтинг гувернерства у суспільстві та про високий суспільний статут гувернерів. Зазначений період слід розцінювати як сьомий історичний етап розвитку гувернерства.

4. РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНЕ ВИХОВАННЯ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ. ЛИЦАРСЬКЕ ВИХОВАННЯ

Визначним етапом в історії педагогіки постає релігійно-церковне виховання. Воно поділяється на два етапи: християнське і середньовічне.

Перші християни намагалися будувати родинний побут на зразок "храму Божого": спільне читання Святого Письма, спільні молитви й співи релігійних пісень входили у коло щоденних обов'язків; стосунки між чоловіком і жінкою, батьками й дітьми підпорядковувалися переконанню, що Бог - їхній спільний батько і перед ним усі рівні. У дитині поважали особистість, що відображала образ Божий і підносилася самим Спасителем. Провідна виховна ідея полягала у впевненості, що земне життя є тільки тінню життя небесного, що істинне пристановище душі - небо, і до переселення на нього після смерті доцільно готувати дитину змалку. Усі міжособистісні стосунки були пройняті любов'ю.

Навіть раби і слуги розглядалися як ближні й мали сприяти вихованню дітей.

Побут сім'ї відзначався простотою: мати сама виховувала дітей; сини навчалися у батька ремесла й віри, а доньки - у матері ведення домашнього господарства і благодійності; грамоти дітей навчав переважно батько. Релігійне виховання діти отримували у родині і в храмі.

Поширення християнської віри й перетворення її у багатьох народів на державну релігію поступово знищує два важливих для виховної системи позитивних елементи: добровільність прийняття віри й відсутність вигоди від її сповідування. Насаджування християнства помітно позначається на методах виховання. Це простежується на прикладі широко відомих виховних трактатів Іоанна Златоуста (кінець IV - початок V століття н. е.), які розкривають погляди тогочасного суспільства на родинне життя й виховання дитини. За вченням І.

Златоуста, на чолі сім'ї стоїть батько. Дружина зобов'язана підкорятися йому в усьому. Обов'язок дітей - беззаперечно коритися батькам. Про дитину як особистість не говориться жодного слова. Для цього періоду розвитку родинної педагогіки стають характерними заповіді на зразок: "Нагинай шию сина в юності", "Хто шкодує різки, той ненавидить сина свого", "Не віддавай душі дружині твоїй" та аналогічні.

В епоху середньовіччя у вихованні все більше відчувається нахил до аскетизму. Християнські проповідники проголошують, що люди тільки тимчасово перебувають на землі, й головна мета цього перебування заслужити, щоб після смерті фізичного тіла безсмертна душа змогла переселитися на небеса - у місце вічної благодаті. Тому земне життя цінувалося лише настільки, наскільки воно відповідало досягненню мети - життя на небі. Особлива схильність до земних благ, людей, держави тощо не схвалювалася. Бог трактується як правитель світу, держава визнається як необхідність, але справжнє правління, правові норми закріплюються за церквою. Моральність ототожнюється з аскетизмом. Аскетизм і всесвітнє володарювання християнської церкви - дві провідні ідеї середньовіччя.

Основна роль у педагогічній системі середньовіччя належить західним народам, зокрема німецькому.

Середньовічне суспільство Європи поділялося на чотири провідні групи:

- духовенство, дворяни, селяни й городяни. Перше місце посідало духовенство, яке керувало життям мирян. Для цього стану освіта була

- необхідною. Потрібні для богослужіння книги писалися мовою римської

- церкви, а перші варіанти Святого Письма могла прочитати тільки людина, яка володіла грецькою і єврейською мовами.

Дворянство, навпаки, у цей період не потребувало особливої освіти.

Військове мистецтво й уміння керувати на світській службі досягалися здебільшого завдяки практиці. Для навчання читання, письма й латини знатні особи віддавали дітей у духовні школи, а найчастіше запрошували клірика як домашнього вчителя й наставника.

Селянські діти змалку допомагали батькам і таким чином переймали усі необхідні для життя знання й уміння.

Городяни - торгівці, ремісники - віддавали синів в учні у торговельне підприємство або до майстра. Елементарна потреба у грамотності задовольнялася за рахунок церковних шкіл.

При церквах і монастирях діяли внутрішні (для майбутніх монахів і монахинь) та зовнішні (для дітей мирян) школи. При жіночих монастирях отримували освіту дівчатка зі знатних родин. Проте суспільство продовжувало вважати жінку істотою, "не створеною за образом Божим", спокусницею, слугою чоловіка. Широко практикувалася підготовка дітей до майбутнього прийняття чернецтва. Вона полягала у формуванні в дитини переконань, що ні сім'я, ні друзі, ні світські втіхи не повинні відволікати істинно віруючого від спілкування з Богом. Монахи й монахині не мали права на родинне життя.

Взагалі переважало негативне ставлення середньовічної церкви до сім'ї і сімейного виховання. Тому гувернерство хоча й існувало, але не мало ні особливої шани, ні популярності.

Церква й школа насаджували сувору дисципліну. Основним методом виховання й навчання було застосування фізичних покарань. Цей метод побутовав і у родинному вихованні.

Серед жорстокості, аскетизму, фактичного безправ'я людини перед церквою, повного нівелювання індивідуальності у середні віки в Європі постає як своєрідна форма протесту лицарське виховання, розквіт якого припадає на XII-XIII століття. Лицарями могли стати тільки вільні християни, які мали земельні наділи і брали на себе "вищі обов'язки" громадського характеру, санкціоновані церквою. Це були такі обов'язки: охорона віри й церкви, служіння дамі свого серця, захист слабших, любов до батьківщини, вірність сюзерену і щедрість.

Лицарська система виховання починалася із 7 років. До 7 років хлопчика виховувала мати. З 7 до 21 року він виховувався у чужій знатній родині.

Спочатку хлопчик виконував обов'язки пажа: прислуговував дамам у побуті й гостям за столом. З 14 років він ставав щитоносцем і допомагав господареві: носив його щит і зброю, подавав коня, зустрічав та проводжав гостей, супроводжував наставника й покровителя на турнірах і полюваннях. Паж і щитоносець мусив беззаперечно підкорятися будь-якому розпорядженню і ретельно виконувати свої обов'язки; навчався чемності, гречних манер, умінню триматися, спілкуватися з дамами, а також складати вірші й грати в шахи.

Господиня замку сприяла формуванню моральних цінностей хлопчика, навертала його до віри в Христа. Це була важлива складова виховання, тому що навіть сама посвята у лицарі мала релігійне забарвлення. Хлопчиків навчали читати латинською мовою, спілкуватися французькою, співати і грати на одному з музичних інструментів. Уміння писати було необов'язковим і навіть трактувалося як ознака розніженості.

Духовних шкіл діти лицарів, як правило, не відвідували. Навчали їх спеціально запрошені вчителі. На переконання дворян, самотутню

особистість, майбутнього героя, носія "вищої" культури можливо виплекати лише шляхом організації відповідного виховання й навчання у домашніх умовах. Саме система лицарського виховання вперше піднімає домашніх наставників (у даному разі - знатного сеньйора і його дружину) та домашніх учителів до найвищого рангу, визначає індивідуальне навчання й виховання в родинній атмосфері як найбільш ефективне й сприятливе для розвитку особистості.

Звеличування жінки не тільки підвищувало її статус, а й стимулювало розвиток системи виховання жінки як неординарної особистості.

Гідною глибокої поваги могла бути лише жінка, яка відповідала своєму високому становищу. Тому кожна знатна родина прагнула дати доньці належне виховання й належну освіту. Весь уклад життя дівчини орієнтувався на естетичний розвиток, формування у неї витончених манер, жіночої чарівності, привабливості. Як наслідок, багато жінок виявлялися значно освіченішими за чоловіків: знали грамоту, писали літературні твори; уміли співати, грати на лютні й арфі; майстерно виготовляли лицарський одяг, килими; були навчені численних благородних рукоділь; володіли іноземними мовами. Навчали й виховували дівчаток у жіночих монастирях. Проте більшість батьків надавали перевагу домашньому вихованню, запрошуючи капелана чи мандрівних учителів. Дівчатка виховувалися під наглядом матері й спеціальної виховательки-гувернантки. Бідні, але шляхетного походження батьки здебільшого віддавали своїх доньок у замки багатих знатних феодалів, завдяки чому бідна вихованка долучалася до культурних надбань панівної верхівки.

Господарі давали їй відповідну освіту й належне виховання.

Господиня, у товаристві якої дівчинка постійно перебувала, займалася її моральним вихованням, намагалася виховати її лагідною, спокійною, приємною у спілкуванні, із почуттям власної гідності, з умінням дорожити своїм походженням і славою предків.

**ТЕМА . ГУВЕРНЕРСЬКІ МЕТОДИКИ ТА СИСТЕМИ
ВИХОВАННЯ
ДИТИНИ (період з XVI по XVIII ст.)**

План

1. М.Монтень та його роль у розвитку гувернерства.
2. Педагогічні ідеї Ф. Бекона.
3. Методики виховання дитини Я.А. Коменського.
4. Гувернерські методики Д.Локка.
5. Система домашнього виховання Ф.де Ламотта де Фенелона.
6. Теоретична система виховання Ж.-Ж.Руссо.
7. Навчально-виховна система І.Базедова.
8. Дієва гувернерська система І.Канта.

1. М.Монтень та його роль у розвитку гувернерства.

Як вже вище зазначалося, індивідуальне домашнє виховання ґрунтується на принципово інших засадах, ніж масове, і тому вимагає власної методології та технології.

Отже, ми розглянемо системи домашнього виховання різних епох та найбільш прогресивні методики індивідуального навчання.

До XVI ст. у світовій практиці не існувало методичних посібників для гувернерів. Автор першої науково-методичної праці для гувернерів і батьків, у якій вперше було вжито термінологію "гувернер", французький педагог Мішель Монтень, завершив роботу над нею 1 березня 1580 року. Цей твір називався "Досвіди" і являв собою філософсько-педагогічний трактат з аналізом історичних подій та повчальних випадків з біографій відомих людей та з життєвого досвіду автора.

У XXVI розділі першої книги - "Про виховання дітей" автор проводить думку про недоцільність виховання дітей рідними батьками, які часто роблять це нерозумно, будучи засліпленими природною батьківською любов'ю. Надмірна м'якість і поблажливність не дозволяє батькам ні карати

дітей за провини, ні знайомити їх із життєвими труднощами та небезпеками. Тому найкращий спосіб виховати дитину - доручити її освіченому мудрому наставникові-гувернерові.

Основна мета виховання, за переконанням М.Монтеня, - спрямувати моральний розвиток дитини з користю для неї, навчати її того, що знадобиться у дорослому житті. Проте навчання не можна визначати як самоціль, адже наука в руках людей нищих і грубих не знаходить належного застосування.

Педагог не повинен вирішувати долю вихованця самотійно. Необхідно, щоб він прислухався до дитини, пристосовував систему виховання, зміст та методику навчання до здібностей й можливостей учня, а не навпаки.

Душа людини формується під впливом інших людей. Цей вплив не завжди позитивний. Тому наставникові важливо навчити вихованця нічого не приймати на віру, перевіряти й аналізувати усе, з чим той зустрічається в житті.

Вчений запевняє, що педагогові доцільно ознайомити дитину з різними позиціями, поглядами, підходами, допомогти їй проаналізувати факти й дійти до самостійного висновку. Добре й тоді, якщо учень не зможе зупинитись на якомусь конкретному виборі й залишиться зі своїми сумнівами. "Тільки нерозумні люди непорушні у своїй впевненості". Дитині корисно спілкуватися з широким колом людей. Вона отримує нові враження, практику обміну думками, пізнає радощі й труднощі життя, стає перед проблемами морального вибору в різних ситуаціях. М.Монтень рекомендує наставляти дитину придивлятись до кожної людини, намагатись "добратись до її серцевини" і "взяти від кожного за його можливостями", адже навіть чийсь недолік мають дещо повчальне. Оцінюючи якості кожного, дитина під керівництвом наставника переймає позитивні якості й формує відразу до негативних. Корисним є вивчення біографій відомих людей, бо їхні долі несуть у собі багато повчального.

Спрямованість виховання на формування філософа й мудреця виявляється в системі М.Монтеня у плеканні в дитини людської гідності, оптимізму, активності, добродушності, ознак мудрості - незмінно радісного сприймання життя і здатності ніколи не втрачати ясного розуму. М.Монтень дає також рекомендації правильного ведення розмови чи дискусії, вказує, які знання і вміння потрібно дати дитині, аби вона могла володіти увагою співрозмовника, побудувати висловлювання та ін.

Педагог доводив, що недостатньо загартовувати душу дитини. Так само необхідно загартовувати тіло. Якщо душа перевантажена турботами, вона потребує підтримки фізичного тіла. Надто ніжне й чутливе тіло часто завдає людині больових страждань і заважає моральній та інтелектуальній діяльності.

Доцільно загартовувати тіло атлетичними вправами, привчанням до перепадів температури.

Особливу увагу приділяє М.Монтень статево-му вихованню, вчить, як обрати супутницю (супутника) життя, вмінню утримуватись від дошлюбних статевих стосунків. Вагоме значення надає педагог проблемі виховання звички дотримуватись помірності в усьому: їжі, питті, спілкуванні та ін.

М.Монтень орієнтується на виховання світської людини. Звідси походить турбота про те, щоб разом із душею й розумом вдосконалювались і манери, "світськість" та зовнішність дитини. Тому чільне місце у навчанні й вихованні посідають заняття бігом, боротьбою, музикою, танцями, полюванням, верховою їздою, фехтуванням.

Дуже серйозно ставиться М.Монтень до виховання сили волі. В 10 розділі третьої книги "Про те, що потрібно володіти своєю волею" він розкриває значення сили волі й, спираючись на свій досвід, дає певні рекомендації для максимального оволодіння нею.

2. Педагогічні ідеї Ф. Бекона.

Книгу "Досвіди чи настанови моральні й політичні, схожу за назвою і структурою з книгою М.Монтеня, написав відомий англійський філософ Френсіс Бекон (кінець XVI — початок XVII ст.). У цій праці Ф. Бекон з психолого-педагогічних та соціальних позицій аналізує питання про істину, про смерть, про єдину релігію, про помсту, про доброту, про заботи, про мистецтво володарювання та ін.

У творі "Про батьків і дітей" вчений висловлює поради: не балувати дітей, не розпалювати суперництва між братами чи сестрами, розумно й заздалегідь обирати кар'єру для кожної дитини і навчати її відповідно до майбутніх потреб.

В іншій книзі "Про манери і пристойності" Ф.Бекон досліджує оптимальні підходи до формування у дитини манер. Учений дає численні рекомендації щодо того, як навчити дитину правильно діяти й триматись у різних ситуаціях.

Він намагається подати не загальну систему виховання, а аналізує найбільш складні, актуальні життєві ситуації, які часто повторюються.

Ф.Бекон писав, що виховання - це спосіб зберегти наступність поколінь і забезпечити розвиток традицій нації. Дитина виховується, втілюючи у власному досвіді результати досягнень загальнолюдської історії. Соціальна стабільність у суспільстві досягається завдяки засвоєнню індивідом загальнолюдського досвіду, а прогрес - видозміною і нарізанням традицій через зусилля індивіда. Молода людина змушена при звичаюватись до мінливого оточення, адже мислення та соціальне середовище постійно змінюються. Тому завдання нового виховання - забезпечити людині оптимальну здатність пристосовуватись до змін.

3. Методики виховання дитини Я.А. Коменського.

У XVII столітті методичні рекомендації з питань виховання у родині розробляє чеський педагог Я.А.Коменський. Його книга "Материнська

школа" — один з творів про родинне виховання дошкільників стала класикою світової педагогічної літератури. Видатний педагог надавав стадії виховання дитини до вступу в школу особливого значення, доводячи, що це період - основа усього подальшого виховання й навчання. Своїм твором Я.А.Коменський мав на меті допомогти матерям, няням, гувернанткам (гувернерам) правильно організувати початкове виховання дитини.

На відміну від М.Монтеня, Я.А.Коменський вважав, що найкраще виховання може дати дитині мати і цілковито передавати дитину під нагляд чужих людей некорисно: встановлюється відчуженість дітей від батьків та батьків від дітей. Проте вчений визнає за доцільне доручити виховання дитини хорошим наставникам, якщо батьки надто завантажені справами, не мають достатніх знань з педагогіки чи не бажають займатися вихованням дитини.

Виховання, на його думку, повинне відбуватися тільки у такій послідовності: формування віри і благочестя; виховання доброї вдачі; знання мов і наук.

Я.А.Коменський пояснює, які якості потрібно прищеплювати дітям:

1. Помірність (навчати їсти й пити в міру необхідності, не перевищуючи природні потреби).
2. Охайність (навчити охайно їсти, тримати в чистоті своє тіло й одяг).
3. Повагу до старших (вміння поважати дії, слова та погляди дорослих).
4. Люб'язність (дитина повинна з готовністю, незволікаючи, виконувати усе за знаком і словом старших).
5. Правдивість.
6. Справедливість (щоб діти не торкались чужого, не чіпали, не брали таємно, не ховали й не чинили нікому шкоди).
7. Благодійність (бути приємними для інших, щедрими, не заздрісними й не скупими).

8. Працьовитість (щоб діти ніколи не лінувались, а завжди займались корисною діяльністю).

9. Вміння мовчати, коли це потрібно, наприклад, під час молитви чи коли говорять інші.

10. Терпіння (щоб діти не думали, що все бажане миттєво з'явиться перед ними; привчати приборкувати пристрасті).

11. Делікатність, гуманність, готовність прислужитися старшим.

12. Вишуканість манер (вміння спілкуватись, не набридаючи людині; вміння вітатись, подавати руку, дякувати за послугу тощо).

13. Поводитися з гідністю, стримано й скромно.

Як бачимо, порівняно з М.Монтенем, Я.А.Коменський розробляє виховну програму більш деталізовано.

Теорія виховання Я.А.Коменського має багато спільного з теорією М.Монтеня. Водночас Я.А.Коменський свідомо створює свою систему таким чином, щоб не тільки еліта, а й менш заможні кола суспільства могли дати дітям достойне виховання.

4. Гувернерські методики Д.Локка.

Найвідомішим гувернером в історії світової педагогіки з повним правом визнаний Джон Локк. Видатний англійський педагог XVII століття Джон Локк працював гувернером і домашнім лікарем у дворянських сім'ях.

Свій гувернерський досвід він найбільш глибоко виклав у творі "Думки про виховання". Твір призначений допомогти усім бажаючим правильно організувати виховання дитини в домашніх умовах. Книгу умовно можна поділити на три частини: перша присвячена здоров'ю дитини, друга- вихованню, третя -навчанню.

"Здоровий дух у здоровому тілі", — так формулював Дж. Локк мету виховання. Надаючи формуванню душі пріоритетного значення у виховному процесі, вчений все ж починає свою книгу з питань, які стосуються тілесного здоров'я. Таку послідовність він мотивує тим, що здоров'я необхідне для професійної діяльності й особистого щастя кожному,

хто хоче відігравати певну роль у світі. Педагог пояснює, що людині необхідна "міцна конституція, здатна переносити втрати і втому". Дж. Локк розглядає проблему виховання здорової дитини з позиції професійного домашнього лікаря й гувернера. Він розробляє систему загартовування, систему раціонального харчування та низку рекомендацій щодо організації здорового способу життя в цілому.

Друга умовна частина книги об'єднує методичні рекомендації щодо виховання дитини. Перша рекомендація - не прищеплювати дітям шкідливих

звичок. Причинами породження таких звичок є:

1. Вседозволеність. Вона веде до того, що діти починають наказувати оточуючим і вимагати від них виконання кожного свого бажання, вередувати, ображати ровесників, без поваги ставитись до батьків та інших дорослих, переїдати, пишатись одягом особливих фасонів тощо.

2. Надто суворе поводження з дітьми. Постійні приниження і покарання не формують свідомої, добропорядної, розумної людини. Виховується або безвільна, жалюгідна істота, або агресивний суб'єкт, який усіх ненавидить і готовий до найжахливіших вчинків та витівок, варто тільки зникнути загрози покарання

3. Використання батьками підкупу: нагорода пряником за гарну поведінку, яблуком - за добре вивчений урок та ін. Усі ці хибні методи виховання закладають у дітях основи майбутніх вад, програмують нещастя у їхньому подальшому житті.

Дж. Локк вважає, що нагороди, тілесні задоволення дають негативні результати. Нагороди й покарання, які позитивно впливають на формування особистості дитини, повинні бути інакші. На думку видатного педагога, честь і ганьба - найбільш могутні стимули для незіпсованої душі. Навчити вихованця дорожити своєю хорошою репутацією і страшитись ганьби - означає закласти правильний фундамент формування порядної людини.

Дж. Локк пропонує навчати культури поведінки не теоретично, а в практичній ігровій формі, тоді дитина не переобтяжує пам'ять і краще засвоює необхідне, бо знання трансформуються в навички. Вчений проти великої кількості правил і заборон, під масою яких гине свобода дитини. Він за те, щоб маленький вихованець усвідомив лише кілька основних "законів" і щоб тільки після їх міцного практичного засвоєння дитину знайомили з наступним правилом етикету.

Діти мають різні природні задатки. Спостерігати й розвивати їх – турбота педагога. Паралельно завдання педагога полягатиме в організації виховання у такий спосіб, щоб усунути, пригасити, не дати розвиватись закладеним від природи недолікам. Природними, за Дж. Локком, є темперамент, схильності та інтелектуальний рівень. Педагог обстоює корисність виховання простої, щирої натури, у якій вчинки є виявом внутрішньої культури та глобальних переконань, а не штучної манірності. Дж. Локк переконаний у тому, що корисніше виховувати і навчати дитину вдома, аніж віддавати її до школи. Він проти школи і навіть проти друзів-однолітків, тому що вбачає у них тільки джерело вульгарних манер. Навчання у школі (зміст, програми, методики, темп вивчення матеріалу) не орієнтовано на індивідуальний розвиток конкретної дитини. Тільки вдома є усі необхідні можливості, щоб гувернер виховав справді ерудовану людину і джентльмена.

Вихованця слід навчити розбиратися в людях, "зривати маски", розрізняти нещире зовнішнє і глибинну натуру людини, щоб вихованець не сприймав одну річ за іншу, не піддавався спокусі до зовнішнього блиску, не ставився до оточуючих ні з надмірною довірливістю, ні з надмірною підозрілістю.

Виховну систему Дж. Локка спрямовано на:

1. Навчання дітей керувати своїми почуттями, мужньо терпіти прикромі, ніколи не плакати.
2. Виховання бережливості.

3. Навчання самотійно виготовляти іграшки з метою розвитку різнопланових трудових умінь, мислення, здатності знаходити вихід із ситуацій, коли чогось бракує.

4. Виховання працьовитості.

5. Привчання до чесності.

6. Виховання душі у вірі й покірності Богові, довірі до Бога, який постійно охороняє дитину (лікар дослідив, що віруючих дітей значно менше переслідують страхи, аніж невіруючих).

7. Формування мудрої поміркованої життєвої позиції.

8. Запобігання двом розповсюдженим вадам: надмірній сором'язливості та непристойній недбалості й неповазі до оточуючих (для цього педагог рекомендував привчати вихованця не мати поганої думки ні про себе, ні про інших).

9. Навчання скромності й доброзичливості, ввічливості.

Система Дж. Локка донині залишилась винятково гувернерською. Для практичного впровадження цієї методики необхідні дві умови: високий рівень психолого-педагогічних знань і педагогічної майстерності; постійне перебування з дитиною.

5. Система домашнього виховання Ф. де Ламотта де Фенелона.

Цікаву систему домашнього виховання створив наприкінці XVII - на поч. XVIII ст. французький педагог Ф. де Ламотт де Фенелон. Він був архієпископом, гувернером-наставником принців - синів герцога Бургундського. Найповніше висвітлив свої погляди на виховання і навчання у двох книгах, які були перекладені майже на всі європейські мови, "Телемак" і "Про виховання".

Провідні принципи цієї системи визначалися двоєдиною метою: виховувати дитину, не силуючи її природу, а допомагаючи їй, слідувати у вихованні високим ідеалам християнства - любові до Бога і до ближніх.

Виховання ґрунтувалось на поясненні й позитивному прикладі наставника.

З виховної системи усувався примус. У дитячій душі оберігалися радість і довірливість, без яких, вважав Ф. де Ламотт де Фенелон, душа стає похмурою, втрачає мужність, проймається роздратованістю й злістю.

Виховання працьовитості й працелюбності займало одне з пріоритетних місць у виховній системі педагога. Розв'язання поставленого завдання значною мірою залежало від уміння педагога розумно розподілити час вихованця так, щоб гра чергувалася з працею. Якщо перед вихованцем стояло складне завдання, наставник спочатку переконував дитину в тому, що за працею завжди

йде задоволення, показував йому користь від виконання складної справи.

Від вихованця усували шкідливі впливи. Педагог ретельно контролював

враження дітей, розвиток пристрастей. Усе це робилося з любов'ю і терпінням.

Іноді застосовувались покарання, проте про них Ф. де Ламотт де Фенелон говорив, що використовувати їх слід з величезною обережністю, кожною разу пояснюючи причину покарання, щоб вихованець сам виніс з цього корисний моральний урок.

Ф. де Ламотт де Фенелон намагався переконати своїх сучасників, що неправильне виховання жінок значно шкідливіше для суспільства, аніж неправильне виховання чоловіків. Він пояснював це тим, що чоловіки як члени сім'ї, зокрема як сини, знаходяться під сильним впливом жінок, і недоліки у їхніх характерах пояснюються переважно недбалістю у вихованні з боку матерів.

Виховання дівчини, за переконанням Ф. де Ламотта де Фенелона, мусить відповідати її призначенню в житті - виховувати дітей і вести господарство.

Відповідно, педагог рекомендує привчати дівчат до порядку, чистоти, слухняності й небагатослів'я.

Провідний засіб морального виховання і дівчат, і хлопців Ф. де Ламотт де Фенелон вбачає у релігійному вихованні: читанні Святого Писання та

виконанні церковних обрядів.

Система домашнього виховання Ф. де Ламотта де Фенелона цінувалась так само високо, як і система Дж. Локка, й широко використовувалась у Європі до початку XX століття.

6. Теоретична система виховання Ж.-Ж.Руссо.

Відомою у гувернерстві є теоретична система виховання французького письменника XVIII ст. Жан-Жака Руссо. Найбільш знаним педагогічним твором цього автора став роман "Еміль, або Про виховання". В ньому відомий мислитель розкрив своє бачення ідеальної педагогічної системи, призначеної для виховання хлопчиків.

Ж.-Ж. Руссо твердить, що дитинство повинне бути щасливим, що його не можна розцінювати як підготовку до життя, а слід сприймати як безпосередню частину людського життя. Думка про щасливе дитинство була досить новою для епохи Ж.-Ж. Руссо й залишається актуальною донині.

Він рекомендує: не давати вихованцеві взагалі ніяких словесних уроків, бо він мусить отримувати "уроки" лише з власного досвіду; не карати; не змушувати просити вибачення.

Французький мислитель гадає, що позбавлена будь-яких мотивів дитина не зможе зробити нічого такого, що було б злим і заслуговувало б покарання. Він пропонує не забороняти вихованцеві псувати речі, але й не давати нових: нехай користується зламаними і відчує на практиці, як це недобре.

Найбільш нереальними є вікові періоди, визначені Ж.-Ж.Руссо для виховання у дитини тих чи інших якостей: до 12 років письменник радить

"загальмувати" інтелектуальний і моральний розвиток дитини, формуючи її виключно фізично; як найсприятливіший для засвоєння моральних категорій і норм вважає період з 15 до 22 років та ін.

Важливим елементом виховання письменник вважає оволодіння дитиною якимось ремеслом. Переборювання труднощів, що з'являються при навчанні, допоможе сформувати у дитини шанобливе ставлення до праці (своїї та оточуючих), до людей праці, сприятиме вихованню сили волі.

Вирішуючи питання статевого виховання, Руссо радить пояснити вихованцеві поняття статевого стосунку до досягнення ним десятилітнього віку (коли інформація сприйматиметься природно, як про існування в людини руки, ока та ін.) або після 16 (коли вихованець вже достатньо підготовлений інтелектуально для усвідомлення поняття "кохання").

Книгу п'яту Ж.-Ж. Руссо називає "Софі, або Жінка". У ній він розповідає про те, яким мусить бути виховання ідеальної майбутньої дружини для його підопічного. Автор висловлюється за фізичне виховання дівчинки, бо від стану здоров'я і пропорцій тіла матері залежить здоров'я майбутніх дітей. На думку

Ж.-Ж. Руссо, жінка не може бути рівноправною з чоловіком. Тому виховуючи дівчину, слід керуватись наступним:

- ☐ вона повинна знати менше за чоловіка (фактично володіти знаннями

- лише у тих межах, які потрібні для ведення господарства);

- ☐ дівчинку слід привчати до покори, оскільки вона мусить коритися своєму чоловікові;

- ☐ дівчинку необхідно виростити працьовитою (як майбутню хорошу дружину);

- ☐ дівчинку потрібно виховати релігійною, добропорядною, люб'язною, скромною.

Більш реалістично й детально розкриває Ж.-Ж. Руссо свої педагогічні погляди у творі "Юлія або Нова Елоїза". Педагогічні поради письменник вкладає в уста матері, яка ніби ділиться досвідом виховання власних дітей.

Основа виховання полягає в тому, щоб зробити дитину сприйнятливою до того, у чому її переконують. Велика помилка вважати дітей від народження розумними істотами. Розумність потрібно виплекати. Якщо розмовляти з маленькими дітьми незрозумілою для них мовою, діти привчаються "базікати" з розумним виглядом, не поважати дорослих, критикуючи усе, що їм кажуть, і думаючи, що самі такі ж мудрі, як і їхні вчителі.

Єдиний засіб змусити дітей підкорятися — не розмірковувати з ними, а тільки переконати, що дорослі їх люблять, усім, що їм дозволяється, намагаються догодити; якщо ж дорослі щось забороняють, то це має підстави, навіть якщо вони не зрозумілі для дітей.

7. Навчально-виховна система І.Базедова.

Одним із послідовників Ж.-Ж. Руссо був видатний німецький педагоггуманіст XVIII століття І. Базедов.

І.Базедов розпочав розробляти свою навчально-виховну систему в ролі домашнього вчителя, а завершив у Дессау (Німеччина), у спеціально створеному ним навчальному закладі "Філантропіні".

Педагогічна система І.Базедова базувалась на системі Ж.-Ж. Руссо, і, по суті, була своєрідним синтезом методик Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локка, Я.А.Коменського. І.Базедов намагався узгодити виховний вплив з природою дитини. Він орієнтувався на виховання всебічно розвиненої особистості, корисного суспільству патріота.

Як і Ж.-Ж. Руссо, у перші роки життя дитини І.Базедов ставить на перше місце фізичний розвиток, формування здорового, загартованого тіла. Тому у "Філантропіні" цінувались фізичні вправи, гімнастика, прогулянки.

Діти носили не притаманний епосі вільний гігієнічний одяг. Установа відмовилась від перук і вишуканих зачісок, характерних для того періоду. Збереженню здоров'я дітей сприяв також суворий розпорядок дня: 8 годин призначалося для сну, 8 – для розваг і легких занять, 8 - для навчання.

Від дітей вимагалася слухняність. При цьому педагоги уникали покарань, але широко використовували нагороди. За свідченнями очевидців, нагороди застосовувались надмірно, що більше, аніж цедоцільно, розвивало у вихованців честолобство.

На відміну від Ж.-Ж. Руссо і Дж. Локка, І. Базедов був переконаний, що дітей слід виховувати серед дітей (хоча в умовах, наближених до родинних), щоб змалку привчати до взаємних обов'язків. Дітей привчали до терпіння, покори, відвертості, порядку, чистоти. Вчили любити людей. Оберігали дитячу сором'язливість. Намагались розвивати, а не пригнічувати природні нахили вихованців. Вихованців "Філантропіна" навертали до віри в Бога, але не вимагали зачувати молитви та оповідання зі Священної Історії, не примушували молитись. Дітей із заможних та бідних родин з гуманістичних міркувань виховували разом. І.Базедов як Ж.-Ж. Руссо і Ф. де Ламотт де Фенелон, не визнавав рівноправності між чоловіками й жінками. Призначення жінки він бачив винятково в ролі матері й дружини, яка піклується про дім і сім'ю, турботами про "дрібниці життя" та створенням затишку "приносити користь" та задоволення чоловікові. Отже для дівчаток важливо вміти ретельно доглядати за тілом, бути охайними, хазяйновитими, знати усі господарські обов'язки.

Найкращими моральними якостями для дівчини І.Базедов вважав сумирність, терплячість, цнотливість і скромність.

Система І.Базедова не була новою й оригінальною в теоретичному плані, її цінність полягає у спробі втілити в життя педагогічні ідеї Ж.-Ж. Руссо та окремі рекомендації Дж. Локка і Я. А. Коменського.

8. Дієва гувернерська система І.Канта.

І. Кант також відомий у світовій педагогіці як автор дієвої гувернерської системи. На жаль, вчений не описав особисто систему індивідуального домашнього навчання й виховання, застосовану ним на практиці. Це зробив його учень Рінк.

На виховання І.Кант дивиться таким чином: людина стає тим, що робить із неї виховання. Тому виховання є найбільшою й найскладнішою проблемою з усіх, що виникають перед людиною. Виховувати - означає формувати особистість, яка є вільною в діяльності, знає собі ціну і усвідомлює себе часткою суспільства. Проте свобода особистості не повинна обмежувати свободу інших. Аналогічно, скеровування волі дитини в потрібному руслі не дає права наставникам впроваджувати рабську дисципліну. Одна з провідних проблем виховання полягає у вмінні поєднувати повагу до свободи особистості вихованця з необхідністю певного насилля над його бажаннями.

Слухняність педагогічно корисна і є результатом природної протидії злому бажанню, грубим інстинктам, задоволення яких при повторенні увійде у звичку, що вже сама собою пригноблюватиме свободу особистості. Вихованням є культура, засвоєння знань, розвиток розуму та вмінь, які застосовують на практиці. Виховання - це також вироблення корисних звичок, вміння спілкуватися (формування манер, такту, ввічливості), опанування житейської мудрості. Задатки усіх перелічених якостей, за теорією І. Канта, закладені в дитині від природи, але удосконалюються тільки завдяки вихованню.

Подібно до Ж.-Ж. Руссо, І.Кант категорично заперечує проти надання жінці рівних із чоловіком прав.

Україна в XVI-XVIII століттях також мала своїх видатних педагогів. З них найвідоміші: С.Полоцький, Г.С.Сковорода, С.Славицький. На жаль, ці талановиті люди не залишили нащадкам детального опису своїх педагогічних систем.

Гувернерські виховні системи XVI-XVIII століть, попри їхню самотність, мають багато спільного:

- ☐ визначено три напрями: фізичне, моральне й розумове виховання;
- ☐ кожна з систем цього періоду орієнтована на досягнення кінцевої мети - формування всебічно розвиненої, практичної особистості, підготовленої до того, щоб знайти своє місце в суспільстві;
- ☐ рекомендується кожну дитину виховувати у відповідності з тим, до якого прошарку суспільства вона належить;
- ☐ ставиться питання про різні методи у вихованні дівчаток та хлопчиків, продиктовані відмінністю функцій жінок і чоловіків у сім'ї та суспільній діяльності.

РОЗВИТОК ГУБЕРНЕРСТВА НА ТЕРИТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ РУСИ У 18 СТОЛІТТІ. КОЗАЦЬКЕ ВИХОВАННЯ. ГУБЕРНЕР ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА.

Давньоруські літописи домонгольської доби засвідчують, що українська шкільна освіта в період розквіту Київської Русі знаходилась на досить високому рівні. Політичний та економічний занепад у XII столітті Візантії, з якою Київська Русь мала тісні економічні та культурні стосунки, князівські усобиці й половецькі напади руйнують політичну та економічну системи Русі, шкодять розвиткові освіти. Тому у XIII столітті, а особливо після татарської навали, наше культурне життя відчутно занепадає. Його осередок з наддніпрянських земель пересувається на захід — на Волинь та Галичину. Приєднання у 1363 році Волині й Наддніпрянщини до Литви, а Галичини у 1366 році — до Польщі посилює зв'язок української культури й освіти з європейською. Культурне зростання Західної Європи істотно впливає на розвиток української культури в цілому та педагогічної думки й педагогічної практики зокрема. Зазначений вплив має водночас позитивні й негативні наслідки. Позитивною є поява нових типів навчальних закладів, розвиток вищих шкіл. Негативним є те, що викладання у школах, які вважаються престижними і де навчаються діти вищих станів населення, здійснюється латинською та польською мовами. Це відриває українських дітей від рідної мови й віри, фактично знищуючи їхню національну свідомість. Як наслідок, провідною в українській історії стає проблема відсутності численної національної еліти.

Спробою захисту української мови й православної церкви та створення умов для виховання національної інтелігенції було укладення в 1596 році Брестської унії. Відкрилися уніатські школи, які орієнтувалися на західні педагогічні системи, але навчання у яких відбувалось українською мовою. З кінця XVI століття відкриваються також початкові та "підвищені" школи, засновниками яких були братства, братські школи.

Братські школи активно підтримувало **українське козацтво**. Козацтво взагалі приділяло велику увагу освіті й вихованню в Україні: будувалися січові тапарафіяльні школи, фінансувалося видання шкільних підручників, на землях війська Запорозького діяли школи полкової музики.

Провідне місце у козацьких родинх посідало моральне виховання дитини. Їй прищеплювалися основні цінності козацької моралі: відданість Батьківщині йхристиянській вірі, братерська любов до друзів, глибока шана до громади, вірністьобов'язкові захищати рідну землю й християнську віру.

Заможні козаки запрошували для виховання своїх дітей домашніх вчителів,але обов'язково з українців і християн. Особливо поширеним було індивідуальне навчання синів та доньок гри на музичних інструментах. До нас дійшли окремі відомості про домашніх наставників у козацьких родинх.; У 1710 році у сотникасинявського Мандрики працював писарем мандрівний дяк (поняття "мандрівний дяк"далі буде докладно розкрито), співак і регент Ілля Турчиновський, який був домашнім учителем його сина Петра. Протягом 1718 року "служив при дітях полковника Гамолєєнка" мандрівний дяк, вчитель і скрипаль Степан Стегайненко. У1715 році доньку сотника новомлицького Григорія Шишкевича домашній учитель навчав гри на гуслях.

У складних історичних умовах в Україні під впливом західноєвропейськихтрадицій інтенсивно розвивається гувернерство. Про період з XIV по XVI століття до нас дійшло обмаль інформації, та й то переважно через записи, датовані XVI століттям. Проте достовірно відомо, що у цей період заможні людидосить часто не віддавали дітей до школи, а навчали й виховували їх вдома. З цієюметою запрошували дяка, якого іще називали "дидаскал", "магістер" чи "бакаляр". Наприклад, у заповіті брацлавського каштеляна Василя Загоровського (1577 рік) викладене прохання до опікунів його синів запросити дяка Дмитра для навчаннядітей "руській науці ... в мойому домі".

Діяльність братських шкіл сприяла розвиткові вітчизняної педагогічної думки. Основою цієї діяльності стала ідеологія просвітництва.

З'являються українські педагогічні книги для гувернерів та батьків. Так, ректор Львівської й Київської братських шкіл Й. Борецький видає широковідомі твори "Про виховання чад" та "Пересторога", пройняті волелюбним духом українського козацтва. Автор критикує тих, хто перейшов на бік католиків, наголошує на важливості освіти та цілеспрямованого виховання для усвідомлення народом своєї ролі у боротьбі з католицизмом.

Випускник Київської братської школи Єпіфан Славицький пише популярний у XVI столітті педагогічний твір "Громадянство звичаїв дитячих" (за іншими джерелами — "Громадянство вдачі благої"). Збірник укладений у вигляді запитань та відповідей і містить 164 правила добропорядної поведінки. Дітям даються докладні настанови, як пристойно триматися (аналізуються пристойні пози, міміка, жести). Звертається увага на етикет при перебуванні за столом, при зустрічі з іншими людьми, в іграх.

Педагогічні праці з проблем домашнього й шкільного навчання і виховання пише у цей період Симеон Полоцький (Самуїл Омелянович Петровський). Це такі твори, як: "Праця", "Чесць", "Вдача", "Обід душевний", "Вечеря душевна".

За часів Козацької України носіями культури й освіти стають мандрівні дяки. Ними були переважно студенти-бурсаки, вихованці українських духовних шкіл XVII-XVIII століть, які не мали осілого місця проживання і постійної служби. Вони мандрували містами й селами України, заробляючи на прожиття вчителюванням, декламуванням віршів, показом вертепу.

Серед заможної частини українців поширюється звичай запрошувати мандрівних дяків домашніми наставниками для своїх дітей. Мандрівні дяки користувались високим авторитетом серед учнів і батьківської громадськості, бонавчали дітей зрозумілою рідною мовою із застосуванням доступних засобів народної педагогіки, в дусі народних чеснот і норм християнської моралі; не цурались фізичної праці, допомагали батькам

учнів у господарюванні. Висока ефективність навчально-виховної діяльності мандрівних дяків була також наслідком того, що вони вміли враховувати національну вдачу української дитини, вселяти життєвий оптимізм, використовувати влучний гумор.

Образи мандрівних дяків постають у літературних творах М. В. Гоголя "Вій", І. К. Карпенка-Карого "Чумаки", Г. Ф. Квітки-Основ'яненка "Пан Халявський", В. Т. Наріжного "Бурсак".

Талановитим домашнім наставником був всесвітньо відомий український філософ **Г. С. Сковорода**. Навесні 1753 року київський митрополит Т. Щербацький посилає Г. С. Сковороду як найкращого студента Києво-Могилянської академії домашнім учителем у село Каврай до свого друга поміщика Степана Томари. Відомо, що заняття з учнем Василем Томарою Григорій Савичпроводив переважно у формі бесід. Він спонукав вихованця висловлювати власні враження й погляди, думати, а не повторювати з чужих вуст чи книжок. Відсутність підкресленошанобливого ставлення гувернера Г. С. Сковороди до матері учня призвело до того, що йому відмовили у роботі. Коли після численних подорожей Г. С. Сковорода в лютому 1755 року опиняється у Переяславі, нанього очікує там Степан Томара, украй засмучений втратою незвичайного вчителя. Поміщик вибачився і з великими труднощами умовив Г. С. Сковороду продовжити гувернерську діяльність у своєму домі. Іще понад трирокиприсвятив великий філософ своєму вихованцеві Василеві, аж поки тому настав час йти до офіційної школи. Останні 25 років свого життя Г. С. Сковорода був мандрівним учителем.

У другій половині XVIII століття домашнє навчання і виховання дітей панівної верхівки стало однією з широко розповсюджених форм початкової освіти в Лівобережній Україні. Відомо, що, окрім вихованців Києво-Могилянської академії, батьки запрошували гувернерами іноземців.

Узагальнимо викладену інформацію. В період з XIV по XVIII століття гувернерство перетворюється на вагомий напрям педагогіки, представлений

педагогічною практикою і підкріплений науково-методичними теоретичними працями. Епоха Ренесансу зумовила реформування освіти, а XVII століття ознаменувало виокремлення педагогіки як самостійної галузі наукових знань. Одними з перших теоретично обґрунтованих педагогічних праць стали роботи, присвячені домашньому вихованню. Вже лише це вказує на непересічну роль гувернерства в суспільстві.

РОЗВИТОК І РОЗКВІТ ГУВЕРНЕРСТВА В ЄВРОПІ У 19 СТОЛІТТІ

**Й.Г. Песталоцці, І. Кант, Й.Ф. Гербарт, Ф. Фрьобель, А. Дістервег,
Г.Спенсер та їх вклад в розвиток гувернерства.**

XIX століття ознаменувалося безпрецедентним розширенням і поглибленням державної діяльності. Держава перетворюється в універсальну культурну установу. Й. Фіхте і Г. Гегель вказували, що держава є не тільки військовою й політичною організацією, а установою, яка втілює моральну ідеологію піднесення нації на найвищий щабель загальнолюдського прогресу. Орієнтація держави позначається насамперед на системі освіти й виховання і на сфері соціальної політики. Віднині держава турбується про засоби для духовно-морального розвитку кожної категорії населення. У цьому виявляється піклування про достоїнство нації. Для виховання й освіти робиться тепер значно більше, аніж раніше.

У XIX столітті вищого розквіту, порівняно з попередніми століттями, сягає наука, розвиваючись небаченими досі темпами. Відбулась диференціація на групи, з яких природничі, соціальні та психологічні науки розвивались особливо потужно, впливаючи на різні аспекти життя, зокрема на відповідні напрями в педагогіці: природничо-науковий, психологічний, соціологічний.

На чолі освітнього руху європейських народів у XIX столітті стоїть Німеччина.

Починаючи з сімдесятих років XVIII століття, одночасно із завершенням епохи Просвітительства, і охоплюючи першу чверть XIX століття, відбувається шістдесятилітня діяльність швейцарського педагога **Й. Г. Песталоцці**. Вона має непересічне реформаторське значення в історії всесвітньої педагогіки, відкриває нову епоху в історії освіти й виховання, і педагогіка XIX століття, особливо психологічного спрямування, значною мірою залежить від діяльності визначного педагога.

У діяльності Й. Г. Песталоцці визначають два періоди. Перші 30 років переважно присвячені теоретичній розробці, наступні 30 років — практичній діяльності. Перші — повні смутку і втрат, наступні — благополуччя і слави.

Вважаючи "ідеальним" саме домашнє виховання, Й. Г. Песталоцці у своїх школах-притулках для бідних дітей використовував систему виховання, максимально наближену до сімейної.

Й. Г. Песталоцці доводить, що елементарне виховання починається від народження, з моменту отримання людиною "відчуттів і сприймань". Більш ранні стадії виховання мають найважливіше значення, тому ними переважно й мусить цікавитись педагогіка. "Мати дає своїм дітям першу фізичну їжу, вона ж призначена давати їм і першу духовну". При цьому мати повинна керуватись педагогічними знаннями. Якщо вона сама не може виховувати дитину, на думку Й. Г. Песталоцці, її доцільно замінити наставником (гувернером), який має спеціальну наукову й практичну підготовку. Гувернеру необхідно організувати навчання й виховання за системою, наближеною до материнської, тому що у житті дитини він фактично замінить батьків. Й. Г. Песталоцці пропонував розроблені ним способи передачі знань, які, на його погляд, повинні бути настільки елементарними, щоб застосування стало доступним навіть простим людям. Проте провідною метою діяльності наставника Й. Г. Песталоцці називає не навчання дитини, а її моральне удосконалення, якому все інше підпорядковується. Усі свої рекомендації Й. Г. Песталоцці випробував на практиці.

Одна з провідних заповідей Й. Г. Песталоцці — "Індивідуальність дитини повинна бути для педагога священною". Саме завдяки індивідуальній орієнтації, виховні й навчальні методики, розроблені Й. Г. Песталоцці, стали невід'ємними складовими гувернерської практики у багатьох країнах. Ці методики використовувались не тільки для роботи з фізично й морально здоровими дітьми. Їхня висока ефективність виявилась у колоніях для сліпих, глухонімих, для малолітніх злочинців та ін.

Подальший аналіз психологічного напрямку в педагогіці буде неповним, якщо не згадати засновника філософської течії **у педагогіці І. Канта** (роки життя 1724-1804). Його теорії мали кардинальний вплив на погляди й діяльність наступних представників усіх педагогічних орієнтацій XVIII століття і ще більше — XIX століття.

Ще у студентські роки І. Кант заробляв на життя приватними уроками. Після закінчення університету дев'ять років працював домашнім учителем у різних дворянських сім'ях. Займався педагогічною практикою самовіддано. І хоча вважав себе не найкращим наставником, багато його учнів стали відомими, талановитими, освіченими людьми.

Педагогічна практика і досконале знання творів Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо та ін. дозволили І. Канту виробити власну систему поглядів на виховання. З цією системою він знайомить студентів Кенігсберзького університету на своїх лекціях з педагогіки. Система мала великий успіх, тому один з учнів І. Канта — Рінк — у 1803 році видав курс лекцій свого вчителя окремою книгою "Про педагогіку".

Найбільш яскравими представниками психологічної течії у педагогіці, послідовниками Й. Г. Песталоцці стали Й. Ф. Гербарт, А. Дістервег, Ф. Фрьобель.

Й. Ф. Гербарт був наступником І. Канта на кафедрі філософії й педагогіки і прибічником виховних ідей Й. Г. Песталоцці. Геніальній чуйності Й. Г. Песталоцці бракувало наукової теоретичної основи й систематизованості. Цю прогалину ліквідував талановитий німецький

педагог Й. Ф. Гербарт. Він здійснив наукове обґрунтування психологічної основи у педагогіці й звів педагогічні знання у цілісну систему. Й. Ф. Гербарта можна успішно зарахувати як до психологічної, так і до філософської течії у педагогіці. Його педагогічні твори, написані під впливом літературно-наукового стилю І. Канта, відзначаються логічністю, філософською побудовою і широтою поглядів.

Життя Й. Ф. Гербарта було тісно пов'язане з гувернерством. Тому, по-перше, його педагогічні праці мають чітке, глибоке теоретичне обґрунтування, і, водночас, носять прикладний характер. По-друге, провідною думкою гербартовської педагогіки виступає індивідуалізація навчально-виховного процесу і досконале вивчення кожної дитини та розроблення стратегії й тактики педагогічного впливу, оптимального саме для цього, конкретного індивіда.

Й. Ф. Гербарт одержав прекрасну домашню освіту і виховання. Його вихователями і вчителями стали мати — надзвичайно освічена жінка — і домашній наставник Ульце. Й. Ф. Гербарт був від народження всебічно обдарованою дитиною, що виявилось у досить ранньому віці. Мати й наставник усіляко намагались сприяти якнайповнішому розвитку всіх талантів. Іще в дитячому віці майбутній педагог познайомився з багатьма методами й прийомами формування всебічно розвиненої особистості. Домашня освіта Й. Ф. Гербарта була тривалою через його слабе здоров'я. До гімназії його віддали тільки у передостанній клас. На 21-му році життя, після завершення університетського курсу, Й. Ф. Гербарт навимогу матері займає запропоноване йому місце гувернера в сім'ї ландфорта Штейгера у Швейцарії. Тут він із захопленням віддається справі: виховує й навчає трьох синів цієї знатної особи. Йому було надано повну свободу, і батьки учнів ставились до нього як до члена родини. Гувернерська робота молодого вченого виявилась успішною і мала вирішальний вплив на формування його педагогічних поглядів. Пізніше Й. Ф. Гербарт висловлює переконання, що справжній педагогічний досвід здобувається виключно при вивченні

окремих індивідів в умовах особистісно орієнтованого домашнього виховання. Школа дає поверхове знайомство з психологією окремої дитини, тому високого рівня кваліфікації можна досягти лише після проходження тривалої гувернерської практики.

Й. Ф. Герbart — один із небагатьох філософів, які торкались педагогічних проблем не побіжно, а перетворювали їх на галузь своїх філософських досліджень. Учений дивиться на педагогіку як на сферу застосування й перевірки теоретичних висновків етики і психології. Будучи професором університету, він видає "Підручник психології" й двотомну працю "Психологія, як наука, знову обґрунтована на досвіді, метафізиці й математиці". У 1831 році виходять у світ його "Листи про прикладення психології до педагогіки", у 1841 році — "Нарис лекцій з педагогіки".

Він переконаний, що невдачі у діяльності педагога, зокрема й гувернера, залежать від недостатнього знання психології. У творах Й. Ф. Гербарта порушено питання успішного застосування психологічних механізмів у педагогічному процесі. Йому належить наукове пояснення виховного характеру навчання і детальне розроблення загальних методичних рекомендацій для викладання усіх дисциплін.

Й. Ф. Герbart — один із тих оригінальних мислителів, яких не розуміли сучасники. Його твори уважно вивчаються тільки з шістдесятих років XIX століття. Починаючи з шістдесятих років, вплив Й. Ф. Гербарта на теоретичну й практичну педагогіку стрімко зростає. Створюється ціла школа "педагогів- герbartіанців", засновуються педагогічні товариства, вчительські семінарії й практичні школи, у яких впроваджується його теорія. Найбільш сильного впливу герbartовського вчення зазнає німецька педагогіка. З Німеччини ідеї Й. Ф. Гербарта поступово проникають в інші країни світу.

Й. Ф. Герbart, І. Кант, Й. Г. Песталоцці ставили за мету виховання освіти морального характеру. Й. Г. Песталоцці для реалізації мети застосовував засоби зовнішнього впливу на вихованця. І. Кант

використовував виховання і спонукав дитину до самовиховання. Й. Ф. Гербарт досягав мети шляхом надання пріоритету розумовому вихованню. Представник психологічної течії у педагогіці німецький педагог **Ф. Фрєобель** ішов до цієї ж мети через формування почуттів і волі дитини. Практично застосувати свої ідеї Ф. Фрєобель зумів лише на рівні дошкільного виховання, хоча його принципи, викладені у філософських творах, розроблені для усіх вікових рівнів.

У 23-річному віці Ф. Фрєобель приїхав до Франкфурта-на-Майні з метою займатись архітектурою і садівництвом. Випадкове знайомство з директором інституту імені Й. Г. Песталоцці Грунером змінило життя Ф. Фрєобеля. Він став учителем початкових класів зазначеного інституту. Вивчаючи твори І. Базедова, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фрєобель усвідомлює необхідність реформування тогочасної навчально-виховної системи. Відчуваючи брак педагогічного досвіду й знання педагогічної теорії, Ф. Фрєобель через деякий час залишає школу і стає гувернером у заможній родині. Ф. Фрєобель і у школі почувався, як він писав пізніше, "наче риба у воді", але близьке знайомство з системою домашнього виховання справило на нього, людину, що раніше не знала родинного тепла, надзвичайне враження. Він вирішив присвятити життя роботі з дітьми, створивши освітньо-виховний заклад з укладом життя вихованців, наближеним до родинного. У 1816 році помирає брат Ф. Фрєобеля, залишивши сиротами трьох дітей.

Ф. Фрєобель забирає племінників до себе, бере ще двох сиріт і засновує у селищі Кейльгау виховний заклад, до якого планує зараховувати дітей віком від 7 до 10 років і навчати та виховувати їх до вступу до університету. Робота з дітьми будувалась за зразком сімейно-гувернерського виховання. Педагог переконується на практиці, що дитина 7—10 років — це вже певним чином сформована особистість, тому для отримання оптимального результату виховання й навчання доцільно розпочинати від її народження. У 1826 році виходить у світ знаменитий твір Ф. Фрєобеля "Про виховання людини", у якому викладені його основні положення щодо організації виховання й освіти дитини.

Оригінальність Ф. Фрєобеля виявляється, головним чином, у на-
полегливому проведенні думки, що дитина — істота творча. За
переконанням Ф. Фрєобеля, творчі здібності дитини переважають навіть
здатність сприймання, тому навчально-виховний процес повинен
орієнтуватись на всебічний розвиток творчого потенціалу вихованця.
Система Ф. Фрєобеля становить методика саме такої роботи з дитиною.
Оскільки кожна дитина наділена своїми, специфічними здібностями, педагог
рекомендує індивідуальний підхід до кожної особи зокрема. На думку Ф.
Фрєобеля, навіть у системі суспільного, колективного виховання й навчання
повинні переважати гувернерські, особистісно орієнтовані підходи.
Численні гувернери, зокрема на території сучасної України, у ХІХ
— на початку ХХ століття організовували виховання й навчання дітей у
сім'ях за методикою Ф. Фрєобеля.

У 1836 році Ф. Фрєобель відкриває перший дитячий садок — установу
для виховання й розвитку лише маленьких дітей. Але заклад невдовзі
закрився через брак коштів. Задумавши скористатись революційним
підйомом у суспільстві, Ф. Фрєобель подає до парламенту прохання про
підтримку свого "садка". Проте уряд, сплутавши педагога з його
неблагонадійним племінником Карлом, оголошує "дитячі садки"
розсадниками атеїзму й соціалізму і у 1851 році віддає наказ закривати їх по
всій Пруссії. Це так вразило Ф. Фрєобеля, що у 1852 році він помер.

Як і Ф. Фрєобель, продовжувачем справи Й. Г. Песталоцці став
німецький педагог А. Дістервег. Після навчання у Тюбінгенському
університеті А. Дістервег спершу працював домашнім учителем, пізніше
вчителював у школах. Будучи енергійною і працювитою людиною,
намагаючись удосконалити навчальний процес, А. Дістервег розробляє і
науково обґрунтовує принципи дидактики. А. Дістервегу належать також
докази про необхідність навчання і виховання не тільки вищих, але й нижчих
класів суспільства, інакше нижчі класи можуть стати загрозою суспільному
порядку.

У педагогічних рекомендаціях А. Дістервег значне місце надає індивідуальному підходу. Вчений займає позицію, що людині від народження дається неповторна індивідуальність і її необхідно поважати. Наставник повинен ставитись до внутрішнього світу дитини, як до святині. Ніхто не має права підганяти дітей під одну мірку, бо це веде до духовного рабства, та й немає сенсу, тому що людина не може повністю реалізуватись. Навіть однакова любов до усіх дітей не повинна заступити від педагога індивідуальностей вихованця. Ця та інші рекомендації впливають з гувернерського досвіду А. Дістервега і, у свою чергу, стають істотним надбанням гувернерської практики сучасників і наступників видатного педагога.

Першими представниками природничо-наукового напрямку в педагогіці були Г. Комб і Д. Юменс. Суттєвими для дитини, на їхню думку, були винятковоті знання, які обумовлювались новітньою наукою. Перш за все, знання фізичної (анатомія, фізіологія) і духовної (психологія) організації людини. На друге місце ставилась взаємодія між людьми й природою. На третє — стосунки людини з іншими людьми: моральні, соціальні, політичні. Четверте місце посідало релігійне виховання.

Найповнішу характеристику природничо-наукової течії у педагогіці дав англійський **вчений Г. Спенсер**. Г. Спенсер жив як вчений. Від наукової роботи його не могли відволікти ніякі інтереси, ніякі справи. Як науковець, Г. Спенсер поставив перед собою мету: втілити ідею еволюції в усі галузі знань, розкривши свої наукові погляди у філософських працях на строк, який би не перевищував 20 років. Розпочинаючи написання праці з педагогіки, Г. Спенсер не мав власного педагогічного досвіду, педагогічної практики. Проте його батько був відомим педагогом свого часу, і син фактично зафіксував освітньо-виховну систему, яка побутувала у родині Спенсерів, доповнивши і надавши їй цілісної логічної завершеності.

Теорія виховання Г. Спенсера являла собою досконало й глибоко розкриту вузькоіндивідуальну систему домашнього виховання. Це була талановита система, чітка, науково пояснена, практично спрямована. Вона

відразу була визнана гувернерами всіх країн. Принцип виховання — надбання наукових знань — Г. Спенсер застосовує до виховання розумового, фізичного й морального. Значне місце у системі відводиться збереженню здоров'я дитини. Докладно розглянуті питання харчування, гігієни одягу, загартування та ін.

Соціологічна течія у педагогіці XIX століття має багато спільного із психологічною. Вони не заперечують одна одної. Різна термінологія вказує винятково на акценти, розставлені у кожній з них. Прибічники соціологічної течії дивляться на виховання як на процес соціального розвитку, вважаючи метою виховання підготовку індивіда до життя і діяльності у суспільстві, до успішної участі його в економічній, соціальній та політичній діяльності. Тому цінуються ті знання, які є корисними для індивіда як для члена суспільства, насамперед, природничі й соціальні науки. Так само тісно, як із психологічною, соціологічна течія поєднана з природничо-науковою.

Представник соціологічної течії Ф. Уорд вказував на те, що виховання є більш важливою соціальною функцією, тому воно повинне знаходитись під ретельним наглядом держави.

Інший представник — Дж. Ст. Мілль — розглядав виховання як один із засобів (подібно до закону, церкви) суспільства й держави для контролю та впливу на народ. Засіб діє через навіювальну силу ідеї та впровадження знань.

Наступна версія виховання в соціологічній течії полягає у твердженні, що людська еволюція є пристосуванням людства в цілому до навколишнього середовища. Два основних засоби оптимального пристосування людства до життя в навколишньому середовищі: законодавство і контрольована державою освітньо-виховна система.

ОСОБЛИВОСТІ ГУВЕРНЕРСТВА В ЄВРОПІ У 19 СТОЛІТТІ.

В цілому XIX століття стало століттям небувалого прогресу в педагогіці. У Європі та США виникає велика кількість найрізноманітніших типів освітніх закладів, істотно збільшується їх чисельність та кількість учнів.

Не всі діти за станом здоров'я та з інших причин могли відвідувати гімназії чи реальні училища, тому гувернерська система з XIX століття остаточно зорієнтована на підготовку дітей до вступу у вищі навчальні заклади. Набір до гімназій і реальних училищ відбувався на конкурсній основі. Відповідно, в обов'язки домашнього наставника чи домашнього вчителя входила підготовка дитини до успішного складання вступних іспитів. Таким чином, гувернери XIX століття змушені бути висококваліфікованими спеціалістами в галузях навчання і виховання, а отже здобувати спеціальну педагогічну підготовку.

На державному рівні здійснюється серйозна робота в галузі підготовки вчителів. Масово відкриваються вчительські семінарії, іноді у комплексі з практичними школами (школи при семінарії, у яких майбутні вчителі навчаються застосовувати теоретичні знання на практиці), підвищують заробітну плату вчителям і гувернерам, збільшують державні витрати на освіту. З'являється мережа притулків для навчання глухих, сліпих, розумово відсталих дітей. Створюються навчально-виховні заклади для сиріт, дитячі садки. Виховання у них здійснюють наставники-гувернери (їх також називають наглядачами чи вихователями).

У Німеччині скрізь відкриваються жіночі курси та жіночі гімназії. Тому дорівня освіченості жінок-гувернанток висуваються значно вищі вимоги, аніж у попередні століття. Водночас, гувернантки отримують більші можливості для підвищення рівня своєї кваліфікації. Цьому сприяє і система безкоштовної освіти.

У Франції в XIX столітті майже половину учнів складали пансіонери, які виховувались під ретельним наглядом гувернерів. У 1882 році у Франції був прийнятий закон про обов'язкову загальну початкову освіту. Він передбачав суворий контроль не тільки за роботою навчальних закладів, але й за системою домашнього навчання як складової загальнодержавної освітньої структури. Статтею 16 визначались форми контролю і регуляції змісту та якості домашньої освіти: "Діти, які отримують домашнє навчання,

зобов'язані щороку складати іспити з тих дисциплін і в тому обсязі, щоб не відстати за рівнем знань від учнів шкіл". Потім вказувався склад екзаменаційної комісії (під головуванням інспектора народних училищ). Далі у законі зазначалось: "Якщо пізнання дитини виявляться недостатніми і комісія не знайде для цього ніяких виправдань, батьки, отримавши повідомлення про результати іспитів, повинні протягом тижня обрати державну чи приватну школу, відвідування якої надалі стає для дитини обов'язковим".

Англія у XIX столітті здійснювала підготовку вчителів для усіх типів шкіл. На високому рівні знаходилась спеціальна професійна підготовка гувернерів і гувернанток. Посилена увага до гувернерської системи пояснювалась тим, що в Англії в усіх типах шкіл і у суспільстві в цілому виховний елемент домінував над освітнім. За провідну педагогічну мету визнавали формування самостійної, практичної, здорової особистості — "джентльмена" чи "леді".

Значно різноманітнішим постає у XIX столітті устрій шкіл у Новому Світі

— в Сполучених Штатах Америки. Кожний штат мав свою систему освіти, хоча між ними існувало багато спільного. Гувернерство в США поширено значно менше, ніж у Європі. Перевага надається суспільному вихованню й навчанню. Проте в Америці, за зразком Англії, у навчальних закладах практикується більш індивідуалізований підхід до дітей. За узгодженням з учнями, їхніми батьками та директором в окремих школах учням дозволено самостійно обирати групу дисциплін для вивчення. Мережа таких шкіл до кінця XIX століття зростає.

При усій різноманітності виховних систем розвиток освіти й виховання в різних країнах у XIX столітті має багато спільного. Освіта стає світською і переходить під контроль держави. До організації освітньої справи активно залучається громадськість. Окрім загальної освіти надаються професійні знання. Покращується підготовка вчителів. Посилена увага звертається на фізичне виховання та на військову підготовку.

Гувернерство перетворюється на контрольовану державою складову суспільної освітньо-виховної системи.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА

Тема 3 Педагогічний комплекс умов підготовки в Україні гувернерів для сучасних потреб домашнього навчання і виховання дитини.

ГУВЕРНЕРСЬКІ МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ (XIX - початку XX ст.)

План

1. Виховна методика Й.Песталоцці.
2. Гувернерська методика Й.Гербарта.
3. Педагогічні ідеї А.Дістервега.
4. Система індивідуального домашнього виховання Г. Спенсера.
5. Концепція гувернерського виховання В.Ястребцева.
6. Виховні ідеї О.Лазурського та П. Лесгафта.
7. Виховні системи О.Духновича та Г.Рукавішнікова.

1. Виховна методика Й.Песталоцці.

Цей період доцільно охарактеризувати як час розквіту гувернерства.

Пріоритет у системі розвитку теорії й практики домашнього виховання й навчання належить Російській імперії. У цей час розробляється і публікується значна кількість гувернерських навчальних і виховних систем.

Геніальний педагог Й.Г.Песталоцці спробував застосувати на практиці систему виховання, розроблену Ж.-Ж. Руссо. Він першим почав розглядати педагогічний процес з позицій дитини, ці погляди з середини XIX століття поширились у світі.

Практично в усіх творах Й. Г. Песталоцці говорить про свого виховну методику як про формування у дитини "сил серця, розуму й руки". Важливість домашнього виховання він обґрунтовує так: "Заміною родинному вихованню школи ніколи... стати не зможуть; вони можуть слугувати світові як доповнення до сімейного виховання і для заповнення його прогалин".

При побудові виховної системи першочергову увагу звертає на збереження здоров'я й фізичний розвиток дитини. В цьому плані він розширює спектр засобів позитивного впливу на дитину, запропонованих його попередниками.

Не відмітаючи їхніх рекомендацій, основним засобом фізичного розвитку

дитини Й.Г.Песталоцці вважає регулярну фізичну працю. До неї вчений зараховує не тільки навчання певного ремесла, а й повсякденну побутову працю: турботу про молодших братиків та сестричок, допомогу батькам у домашній роботі, самообслуговування.

У "Листах вчителю Петерсену" Й.Г.Песталоцці дає молодому педагогові практичні поради, які становлять значний інтерес і для наших сучасників.

Учений радить батькам і наставникам вести щоденник спостережень за дітьми, у якому доцільно стисло фіксувати: який матеріал вивчає дитина; старанно чи недбало виконувала дитина свої обов'язки; випадки, які сталися протягом дня і які відображають позитивні чи негативні риси характеру дітей, радісні чи сумні події; стан здоров'я дитини.

Вчений вказував на доцільність щодня говорити дитині, наскільки важливим міг би бути цей день і наскільки більше користі вона могла б отримати від нього, якби виявила більшу увагу й сумлінність до того, чого їй слід було вчитися.

Як бачимо, виховна система Й.Г.Песталоцці суттєво відрізняється від систем, створених до нього, всеохоплюючою орієнтацією дитини на самовиховання. Зусилля педагога спрямовуються на відпрацьовування з дітьми кожної складової самовиховання: системи планування й прогнозування, системи самоспостереження, самоаналізу, самооцінки, коригування дитиною власної поведінки.

2. Гувернерська методика Й.Гербарта.

Послідовником Й.Г.Песталоцці став німецький педагог, талановитий гувернер, вчений Й.Ф.Гербарт. Він критикує Ж - Ж.Руссо за принесення в жертву дитині особистого життя вихователя. Він критикує також Дж. Локка за те, що той не дає можливості дітям виростати серед представників того покоління, з якими їм доведеться жити. Водночас Й.Ф. Гербарт позитивно оцінює педагогічні праці зазначених авторів за чіткість і логіку викладення думок, а твори Дж. Локка також за глибоко осмислену й виважену систему, яку можливо реалізувати на практиці.

Основними засобами виховання Й.Ф.Гербарт вважає вміння педагога викликати і підтримувати у дитини інтерес до занять чи іншої корисної діяльності, турботу про максимально можливий всебічний розвиток і дисциплінованість вихованця.

У системі формування особистості Й.Ф.Гербарт вирізняє три складові:

управління (погроза, нагляд, наказ і заборона), навчання й моральне виховання.

3. Педагогічні ідеї А.Дістервега.

Ще одним послідовником Й.Г.Песталоцці був німецький педагог А.Дістервег. Виховні погляди А.Дістервега подані в його роботі "Керівництво до освіти німецьких учителів" та численних статтях на педагогічні теми. Так само, як і Й.Г. Песталоцці, А.Дістервег визнає, що виховання повинне бути природовідповідним; забезпечувати гармонійний розвиток як фізичних, так і духовних задатків дитини. Тому А.Дістервег вважає для педагога важливими знання фізіології й психології, які допоможуть наставникові знайти правильні засоби педагогічного впливу на дитину в кожний період її розвитку.

Вчений вирізняє три стадії розвитку особистості:

1. Стадія відчуттів - духовна діяльність, пов'язана із зовнішнім впливом.

2. Стадія звички й фантазії. У індивіда утворюються уявлення, стійкі настрої, звички й навички. Стадія боязкого ставлення до самостійності.

Прагнення до імітацій і повторень.

3. Третя стадія - вільне самовизначення. Душа позбавлена залежності. Вона вільна й самостійна, діє, виходячи із внутрішніх спонукань.

А.Дістервег першим звернув увагу сучасників на те, що виховання повинне бути не тільки природо-відповідним, а й культуро-відповідним. Під цим поняттям розуміємо, що "при вихованні необхідно брати до уваги умови місця й часу, в яких народилась людина і в яких їй доведеться жити", тобто всю сучасну культуру в широкому і всеохоплюючому значенні слова, зокрема, культуру країни, яка є батьківщиною дитини.

А.Дістервег розробляє "ідеальну" систему виховання "активної, освіченої, культурної особистості". Провідні характеристики системи такі:

1. Ведеться спостереження за розвитком дитини, вивчення досліджень психологів та природослідників. Педагог дотримується законів

природовідповідності у вихованні.

2. Оскільки розум і природа узгоджуються між собою, то вказаний метод, за переконанням А. Дістервега, "є розумним".

3. Вчений називає свою систему також психологічною і раціональною, оскільки вона "постійно діє свідомо, виходить з чітко усвідомлених основ".

4. Система розглядає дитину як органічну істоту, яка розвивається під впливом "зовнішнього збудження" за притаманними їй природі законами. У системі використовується органічний "зовні збуджуючий і зсередини розвивально-виховуючий метод".

5. Система орієнтована на природовідповідний розвиток усіх задатків у послідовності, запрограмованій природою.

6. Значна увага надається укріпленню фізичних сил і духовних задатків вихованця, розвитку його почуттів, мислення, волі. Виховання спрямоване на розвиток "енергійного характеру".

7. Коли у духовному плані моральність є коренем і основою духовного життя, то "метод" передбачає "елементарне моральне виховання".

8. Істинне пізнання засноване на чуттєвому реальному досвіді, отже у системі використовується наочність ("наочний метод").

9. Істинне призначення людини полягає у прагненні "здійснити ідею істини, добра й краси, у яку вкладений етичний, моральний і релігійний зміст.

Тому система вирізняється етичним, моральним, гуманістичним та релігійним характером".

10. Людині неможливо нав'язати хороших якостей ззовні. Вона може надбати їх лише власними зусиллями й старанністю. Тому система постійно спонукає вихованця до самостійності.

11. Вільне самовизначення являє у формальному розумінні основну мету виховання. Досягнення мети відбувається завдяки застосуванню "протестантських методів виховання".

12. Людська природа в кожній людині уособлюється у своєрідному вигляді, отже система характеризується як "індивідуальна"; вона передбачає повагу до індивідуальності, сприяє її розвитку та виявленню її оригінальності.

13. Окрема людина з'являється на світ у певному місці й у певний час і має за собою минуле, відштовхуючись від якого їй слід діяти в сучасному і створювати майбутнє. Відповідно, правильний спосіб навчання і виховання спрямовується на вирішення культурно-історичного завдання. Дитину ознайомлюють із загальнолюдськими й національними досягненнями, враховуючи місце й обставини її проживання.

4. Система індивідуального домашнього виховання Г. Спенсера.

За прикладом А. Дістервега, адаптовану до умов ХІХ століття, систему індивідуального домашнього виховання описує у ґрунтовній педагогічній праці "Виховання розумове, фізичне й моральне" відомий англійський вчений Г.Спенсер не мав власного педагогічного досвіду. Він зафіксував освітньо-виховну систему родинного виховання, розроблену його батьком - відомим педагогом. Система була доповнена, розширена і в обробці вченого набула цілісного логічно завершеного характеру.

Основою педагогічного процесу Г.Спенсер вважав глибоку обізнаність наставника в галузі практичної психології.

Вихованню відводиться складна роль навчити дитину пристосовуватись до навколишньої природи й людської спільноти, створювати систему внутрішньої гармонії індивіда й суспільства. Таким чином, завданням виховання є підготовка до життя - навчити вихованця піклуватися про фізичне здоров'я; розвивати його розум; підготувати до професійного ведення справи, створення щасливої сім'ї, виховання дітей; навчити виконувати обов'язки громадянина у суспільстві.

У виховній системі Г.Спенсер на перше місце ставить інтелектуальне виховання, оволодіння дитини знаннями основами наук. Розумове виховання вчений цінує настільки, наскільки воно орієнтоване на можливість практичного застосування знань і вмінь. Г.Спенсер високо оцінює дисциплінуючу роль науки. Він твердить, що оволодіння науками виховує в дитини самостійність, незалежність думки й характеру, твердість, вдумливе ставлення до власних дій і до всього оточуючого, позитивно впливає на релігійний розвиток вихованця.

Фізичне виховання, з позицій вченого, не обмежується фізичними й гімнастичними вправами у підлітковому віці. Воно розпочинається з першого року життя і триває до самої смерті людини, регламентуючи режим харчування, гігієни одягу. Дієтика узгоджувалася з найновішими відомостями сучасної Г.Спенсеру науки. Вчений обурюється посиленою увагою своїх співвітчизників до фізіології й дієтології при розведенні

тварин і байдужістю до справи фізичного виховання дітей, Г.Спенсер пише, що нерозумно загартовувати тіло холодом: "немало дітей було так добре загартовано, що їм довелося розпрощатися з життям". Холод затримує ріст дитини. Недостатньо теплий одяг і переохолодження викликають нежить, стають причиною бронхітів.

Особливу увагу Г.Спенсер звертає на фізичне виховання і збереження здоров'я дівчаток. Він роз'яснює, що метою жіночого виховання повинне стати насамперед здоров'я жінки-матері, а вже потім краса та розумовий розвиток.

"Слабка стать", за переконанням вченого, повинна займатися фізичними вправами, рухливими іграми на повітрі, гімнастикою й спортом. Дівчаткам і жінкам доцільно не стежити за фігурою, а їсти з апетитом, щоб бути сильними, міцними й здоровими. Вчений вимагає усунення причин перевтоми.

Найнебезпечнішою він визнає перевтому від навчання. Тому рекомендує розпочинати регулярне навчання не раніше досягнення дитиною восьмилітнього віку і тільки в домашніх умовах. Взагалі Г.Спенсер прибічник винятково індивідуального домашнього виховання та навчання.

Виховна система Г.Спенсера актуальна й цікава для нас особливо тим, що у ній акцентується увага на проблемах, досі не вирішених людством: "кодекс моральності", проблема перевтоми і нервових розладів та ін.

Гувернерські виховні системи Європи XIX - початку XX ст. продовжують розвивати традиції попередніх століть. Серед країн світу в галузі індивідуального домашнього виховання і навчання лідерство здобула Російська імперія.

5. Концепція гувернерського виховання В.Ястребцева.

Провідну концепцію гувернерського виховання й навчання дитини, на яку орієнтувалася переважна більшість науковців та практиків XIX - поч. XX ст. створив відомий вчений В.Ястребцев. Концепція ґрунтовно

викладена у його праці "Про систему наук, пристойних у наш час дітям, призначеним до найосвіченішої верстви суспільства".

У концепції закладена ідея гармонійного розвитку особистості. Великим злом названа невідповідність між фізичним, розумовим і духовним розвитком індивіда. Пояснюється, що органи й сили людського організму знаходяться у такій рівновазі, що жоден (жодна) з них не може домінувати над іншими, щоб інші від того не страждали. Наприклад, надмірний розвиток нервової системи шкодить травленню. Одна неправильність веде за собою іншу, поки не розладнається увесь організм. Значний розвиток якихось здібностей людини при недостатньому удосконаленні інших може стати причиною "душевних" (психічних) захворювань. Тому ідеал виховання - це рівновага, своєчасний і пропорційний розвиток тілесних, розумових і моральних здібностей.

6. Виховні ідеї О.Лазурського та П. Лесгафта.

З практичних позицій значний інтерес гувернерів викликали роботи російських психологів О.Ф.Лазурського й П.Ф.Лесгафта.

Російський психолог О.Ф.Лазурський у своїх працях ознайомлює педагогів з основами психологічних знань та шляхами застосування їх у педагогічній практиці.

Провідним у справі виховання й навчання О.Ф.Лазурський визначає вміння педагога зважати на індивідуальні особливості дитини. Вчений вказує на те, що часто неуспішність педагогічного процесу виявляється наслідком тільки того, що наставник хотів "надто круто переробити натуру дитини", не враховуючи особливостей душевного складу.

Цікава й актуальна для сьогоденної педагогічної теорії й практики класифікація характерів, яку розробив наприкінці XIX ст. російський психолог П.Ф. Лесгафт. У своїй праці "Шкільні типи (антропологічні етюди)" вчений з психологічних позицій аналізує позитивні й негативні

системи виховання дітей у сім'ї та простежує, як позначаються наслідки виховання на долі людини в дитячому й дорослому віці.

Типи характерів, сформовані під впливом різних систем виховання, вчений класифікує так.

- ☐ Тип лицемірний.
- ☐ Тип честолюбний.
- ☐ Тип добродушний
- ☐ Тип забитий: а) забитий злісний; б) забитий м'який; в) пригнічений.
- ☐ Тип нормальний.

Книга П.Ф.Лесгафта стала значною практичною допомогою для батьків, вчителів, але найбільше - для гувернерів, яким доводилося виховувати й навчати дітей - представників різних типів характерів - і знаходити до них правильний педагогічний підхід.

У книзі вчений подає також результати дослідження темпераментів.

Найважливіше практичне значення має висновок, що темперамент явище фізіологічного походження і тому, в процесі виховання видозміні не підлягає.

Отже правильно побудоване природовідповідне виховання, яке дозволяє якнайповніше розвинути усі природні задатки дитини, передбачає не пристосування особистості дитини до того, щоб вона "не турбувала дорослих", а пристосування виховної системи до вроджених особливостей кожного конкретного індивіда.

7. Виховні системи О.Духновича та Г.Рукавішнікова.

Ідея українського національного виховання, втілена у виховній системі, була результатом копіткої самовідданої роботи видатного українського педагога О.В.Духновича. Він певний час працював домашнім учителем, тому з інтересом ставився до системи сімейного виховання. У педагогічних творах педагога висвітлена проблема індивідуального підходу

до навчання й виховання української дитини, досліджено питання фізичного розвитку і збереження здоров'я дітей.

Вагомим психолого-педагогічним дослідженням є твір Г.Рукавішнікова "Виховання вередливої дитини". Спілкування з вередливою дитиною стає джерелом постійних стресових ситуацій, конфліктів, неврозів для оточуючих дорослих. Вередливість не корисна і для самої дитини. Вона часто перетворює дитину в нервову, неприємну особу, контакту з якою уникають ровесники.

Вередливість може перерости у серйозне захворювання, тому вона не просто неприємна, а й небезпечна. Батькам і педагогам важливо знати, якими зовнішніми виявами характеризується вередливість, у чому причини її виникнення, як запобігти вкоріненню вередливості як риси характеру і як виховувати вередливу дитину, щоб нівелювати цю рису.

Причини походження вередливості, наведені в праці Г.Рукавішнікова, можна розподілити на дві групи: фізіологічні й породжені неправильним вихованням.

Фізіологічні причини слід вважати причинами об'єктивними, їх вісім:

1. негативні впливи на нервову систему дитини захворювань, зокрема інфекційних, перенесених матір'ю під час вагітності;
2. наслідки ускладнених пологів;
3. наслідки перенесених дитиною захворювань, лікувань препаратами, які викликають побічні дії;
4. спадкова нервозність;
5. недовготривале і тривале "незадовільне самопочуття дитини;
6. адаптаційний період, різка зміна звичного стереотипу життя;
7. перевтома, виснаження нервової системи і всього організму;
8. нетривалий фізіологічний дискомфорт.

Вередування фізіологічного походження може спостерігатися в усіх без винятку дітей. Проте, якщо дозволити цьому вкоренитися, перетворитися на звичний стереотип поведінки, воно автоматично

переходить до другої групи: вередування, спричиненого неправильним вихованням - і тоді ліквідувати його надзвичайно складно.

Причини вередливості, породженої неправильним вихованням наступні:

- ☐ наслідування;
- ☐ неправильна спрямованість домашнього виховання;
- ☐ перебування дитини наодинці з непосильними проблемами;
- ☐ невміння дитини розподілити час і організувати своє дозвілля;
- ☐ відсутність інших шляхів для самоствердження й самореалізації;
- ☐ прагнення привернути до себе увагу;
- ☐ спосіб розважитись.

За умов правильного, достатньо гнучкого підходу вихователя вередлива дитина поступово змінюється. Якщо вередливість іще не переросла у невроз, і сім'я продовжує дотримуватись хибної лінії виховання, а шановані дитиною няня, гувернер чи вчитель тривалий час застосовують систему виховання, спрямовану на ліквідацію вередливості, то дитина може демонструвати два протилежних типи поведінки: вередливість і нестриманість при спілкуванні з батьками і спокійну врівноваженість у присутності педагога.

Г.Рукавішніков попереджає, що появі вередливості, як і кожної вади, легше запобігти, аніж займатися виправленням педагогічних прорахунків. Без ліквідації причин вередливості перевиховання дитини неможливе. Залякування й покарання неприпустимі, бо вони руйнуватимуть і без того травмовану нервову систему вихованця. Правильне ж, розумне, гуманне й водночас достатньо суворе виховання здатне зовсім паралізувати цю ваду і дати суспільству достойну людину.

Педагоги-практики, вчені, письменники, громадські діячі XIX – початку XX століття захищали права дітей і боролися проти жорстокого поводження з неповнолітніми. Цілком логічно, що в численних наукових

роботах на тему виховання засуджуються фізичні покарання й роз'яснюється їхня шкідливість.

У Російській імперії XIX - початку XX ст. методика гувернерського виховання суттєво збагатилася за рахунок активної роботи педагогів та психологів за такими напрямками:

- Створення сучасних (для XIX — початку XX століття) виховних систем.

- Перевиховання дітей в домашніх умовах.

- Проведення наукових досліджень і створення практичних рекомендацій з окремих виховних проблем (виховання обдарованих дітей, виховання вередливих дітей та ін.).

У XIX столітті експериментальним шляхом було доведено, що темперамент має фізіологічне походження й тому видозміні не підлягає. Це відкриття допомогло правильно вирішити численні проблеми, пов'язані зі специфічними якостями поведінки дитини, спричиненими темпераментом.

5. Помилки у вихованні дітей. І. Самойлович, А. Комб.

Серед авторів педагогічних праць з питань родинного виховання, найчастіше гувернерського, часто зустрічаються такі, як П. Ф. Лесгафт, бо підходили до розгляду проблеми "від супротивного", застерігаючи гувернерів чи батьків від хибних позицій та кроків. Одним із таких авторів був І. Самойлович. У його праці "Домашнє виховання" детально розкривається шкідливість неправильного педагогічного підходу і його трагічні наслідки для подальшого життя вихованця. Серед домінуючих помилок у вихованні І. Самойлович називає такі:

1. Відсутність виховання у дітей шанобливого ставлення до батьків та справжнього християнського виховання, що веде до розвитку цинізму в душах молодих людей, які не мають нічого святого.

2. Оточення дитини негативними зразками, які вона наслідує (брехливі й аморальні вчинки людей, порнографічні романи, вияви жорстокості та ін.).

3. Надмірне захоплення системою суспільного виховання аж до повного відмежування дітей від сім'ї.

Вдумливий аналіз показує, що перелічені вади притаманні й нашому суспільству. Тому наукове дослідження, здійснене у 1902 році, не позбавлене інтересу і для нашої епохи.

Аналогічну позицію — "від супротивного" — займає директор Лозаннської клініки дитячих хвороб професор А. Комб, чиї наукові праці слугували в ХІХ — на початку ХХ століття орієнтиром для багатьох батьків та домашніх наставників у Європі в цілому і в Російській Імперії зокрема. Одна з найвідоміших книг А. Комба називається "Помилки й прорахунки у вихованні дітей". Ця книга могла б стати цікавою для сучасних батьків і педагогів, адже у ній аналізуються причини розвитку в дітей нервових захворювань, пов'язаних з неправильною організацією виховання у сім'ї. Помилки поділяють на три групи: 1) помилки у фізичному вихованні; 2) помилки в розумовому вихованні і 3) помилки у моральному вихованні дитини.

До найбільш небезпечних помилок першої групи віднесені: жорстоке поводження з дитиною; нерозумна організація догляду й дозвілля дитини; дозвіл на ігри, у яких діти лякають одне одного; обмеження фізичної активності дитини; формування у дітей шкідливих звичок.

До помилок у розумовому вихованні належать: заміна корисних для розвитку малюка дитячих ігор надто раннім регулярним навчанням, побудованим на перевантаженні механічної пам'яті; перевантаження дітей уроками призводить до перевтоми; однакові вимоги, навчальні програм й методики для дітей з різними розумовими здібностями; зведення до мінімуму вільного часу дитини та її фізичної активності у шкільні роки.

Помилки морального виховання: невміння дорослих вчити передбачати дітей небезпеку; практикування крику й фізичних покарань; дріб'язкові причіпки; непослідовність батьків у вихованні, відсутність сталих вимог, дозволів і заборон; завищені вимоги до дитини; відсутність будь-яких вимог до дитини; байдуже ставлення батьків до тривалого переживання дитиною образи, суму, несправедливості, ревнощів, злості.

Ретельний аналіз кожної помилки та не менш ретельне роз'яснення ролі правильного шляху для виховання дитини зробили наукову працю А. Комба незамінним "підручником" з проблем домашнього виховання для батьків та педагогів минулих, теперішніх і майбутніх поколінь.

З наведених прикладів наочно видно, що методики виховання дитини в домашніх умовах, розроблені у XIX — на початку XX століття, характеризуються високим професіоналізмом і практичним спрямуванням і тому не менш актуальні для нашого XXI століття, аніж для того часу, коли були створені.

У XIX — на початку XX століття паралельно з розробленням цілісних концепцій та систем виховання активно вивчалися окремі виховні проблеми. Результати досліджень та практичні поради батькам і педагогам публікувалися в численній науково-методичній літературі. Значна кількість таких праць призначалася для батьків та гувернерів. З об'ємного їх переліку виберемо кілька таких, які з користю для себе могли б прочитати нинішні батьки й педагоги.

Виховання обдарованих і вередливих дітей. Г. Рукавишников.

Найпершою доцільно назвати роботу Г. Рукавишникова "Виховання обдарованої дитини". На підставі аналізу наукових праць і практичного досвіду вчений робить висновки, що рутинне виховання, однакове ставлення педагога до усіх дітей згубно діє на обдаровану натуру. Необхідна індивідуалізація виховного підходу. Г. Рукавишников розробляє ряд рекомендацій для педагога, який виховує обдаровану дитину. Він пише, що

обдаровані діти, як правило, відразу мимовільно привертають до себе увагу вихователя, і від нього вимагатиметься не стільки активний виховний вплив, скільки своєчасне усунення перепон і всіляке сприяння вільному розвитку дитини. Посилена увага до талановитого вихованця у той час, коли йому необхідно повне невтручання й незалежність, шкодять обдарованості. Протипоказане насаджування знань, умінь і принципів, які нівелюють прояву оригінальної думки. Небезпечно вдумливу замкнутість дитини розцінювати як боязкість чи засмученість і вести з цією якістю характеру боротьбу. Немотивований тиск і нав'язування занять можуть тільки затримувати прояв справжніх природних схильностей.

Примус часто викликає в обдарованих, нетрадиційно мислячих особистостей неспроможність виявити себе навіть у тих видах діяльності, до яких вони мають хист. Учений аналізує для прикладу біографії Т. Едіссона й А. Ейнштейна, яких у школі вважали найгіршими учнями і у яких навіть підозрювали розумову відсталість.

Г. Рукавишников застерігає, що виховання обдарованої дитини не зводиться до еманції й надання свободи творчості. Занадто рання "спеціалізація" у вихованні збіднює особистість, ускладнює її подальше життя. Тому на перший план доцільно висувати ідею калокагатії— гармонійного розвитку сукупності тілесних, душевних і розумових сил людини. Важливим принципом виховання науковець визнає також утилітаризм — озброєння дитини знаннями і вміннями, які становитимуть реальну користь у повсякденному житті й допоможуть вихованцеві посісти достойне місце в суспільстві. Хист реалізується лише за умови вміння індивіда працювати. Отже, завдання вихователя — розвивати в обдарованої дитини працьовитість, ціле- спрямованість, силу волі, вміння доводити до завершення розпочату справу.

Судячи з педагогічних досліджень останніх років, проведених відомими вченими й практиками Б. З. Вульфовим і В. Д. Івановим, виховання обдарованої дитини перебуває у нас не на найвищому рівні.

Близько 30 відсотків особливо обдарованих учнів у сучасних школах потрапляють до категорії невстигаючих. Відповідно, використання гувернерського індивідуального виховання й рекомендацій Г. Рукавишнікова могли б кардинально змінити долю цих дітей.

Вагомим психолого-педагогічним дослідженням є й інший твір Г. Рукавишнікова "Виховання вередливої дитини". Спілкування з вередливою дитиною стає джерелом постійних стресових ситуацій, конфліктів, неврозів для оточуючих дорослих. Вередливість не корисна і для самої дитини. Вона часто перетворює дитину в нервову, неприємну особу, контакту з якою уникають ровесники. Вередливість може перерости у серйозне захворювання, тому вона не просто неприємна, а й небезпечна. Батькам і педагогам важливо знати, якими зовнішніми виявами

характеризується вередливість, у чому причини її виникнення, як запобігти вкоріненню вередливості як риси характеру і як виховувати вередливу дитину, щоб нівелювати цю рису.

Причини походження вередливості, наведені в праці Г. Рукавишнікова, можна розподілити на дві групи: фізіологічні й породжені неправильним вихованням.

Фізіологічні причини слід вважати причинами об'єктивними. Їх вісім:

- 1) негативні впливи на нервову систему дитини захворювань, зокрема інфекційних, перенесених матір'ю під час вагітності;
- 2) наслідки ускладнених пологів;
- 3) наслідки перенесених дитиною захворювань, лікувань препаратами, які викликають побічні дії;
- 4) спадкова нервозність;
- 5) недовготривале і тривале незадовільне самопочуття дитини;
- 6) адаптаційний період, різка зміна звичного стереотипу життя;
- 7) перевтома, виснаження нервової системи і всього організму;

8) нетривалий фізіологічний дискомфорт.

Вередування фізіологічного походження може спостерігатися в усіх без винятку дітей. Проте, якщо дозволити цьому вкоренитися, перетворитися на звичний стереотип поведінки, воно автоматично переходить до другої групи: вередування, спричиненого неправильним вихованням, — і тоді ліквідувати його надзвичайно складно.

Причини вередливості, породженої неправильним вихованням наступні:

- 1) наслідування;
- 2) неправильна спрямованість домашнього виховання;
- 3) перебування дитини наодинці з непосильними проблемами;
- 4) невміння дитини розподілити час і організувати своє дозвілля;
- 5) відсутність інших шляхів для самоствердження й самореалізації;
- 6) прагнення привернути до себе увагу;
- 7) спосіб розважитись.

За умов правильного, достатньо гнучкого підходу вихователя вередлива дитина поступово змінюється. Якщо вередливість іще не переросла у невроз, і сім'я продовжує дотримуватись хибної лінії виховання, а шановані дитиною няня, гувернер чи вчитель тривалий час застосовують систему виховання, спрямовану на ліквідацію вередливості, то дитина може демонструвати два протилежних типи поведінки: вередливість і нестриманість при спілкуванні з батьками і спокійну врівноваженість у присутності педагога.

Г. Рукавишников попереджає, що появі вередливості, як і кожної вади, легше запобігти, аніж займатися виправленням педагогічних прорахунків. Без ліквідації причин вередливості перевиховання дитини неможливе. Залякування й покарання неприпустимі, бо вони руйнуватимуть і без того травмовану нервову систему вихованця. Правильне ж, розумне, гуманне й

водночас достатньо суворе виховання здатне зовсім паралізувати цю ваду і дати суспільству достойну людину.

Педагоги-практики, вчені, письменники, громадські діячі ХІХ — початку ХХ століття захищали права дітей і боролися проти жорстокого поводження з неповнолітніми. Цілком логічно, що у численних наукових роботах на тему виховання засуджуються фізичні покарання й роз'яснюється їхня шкідливість. Так, П. Ф. Лесгафт у названому вище творі "Шкільні типи (антропологічні етюди)" пише, що механічні дії можуть шкідливо вплинути на організм дитини. Поставити дитину в куток чи посеред кімнати визнається за незначне покарання. Насправді це не так. У дитини хребетний стовп недостатньо розвинений і не здатний утримувати тіло тривалий час у статичному вертикальному положенні. Тіло дитини утримується вертикально завдяки м'язовій діяльності. Одноманітна робота м'язів швидко приводить до перевтоми, яка пригнічує організм дитини й робить її на тривалий період нездатною до будь-якої діяльності.

Позбавлення дитини їжі чи утримування на самому хлібі також шкідливі для організму в період його інтенсивного росту.

Фізичні покарання пригнічують психічну діяльність дитини. Тягаючи дитину за волосся чи даючи їй ляпаси, дорослі часто спричиняють струс мозку з усіма його наслідками. Караючи різками, роздратовують частину тіла, насичену судинами й нервами, які починаються з тих же центрів, з яких походять судини й нерви сусідніх статевих органів. Отже, при подразненні сідниць збуджується діяльність статевих органів, що особливо небезпечно в період їх розвитку. Подібне штучне збудження швидко може довести дитину до онанізму. Окрім того, встановлення основ організму пов'язується із віком дитини. Між окремими елементами цієї основи існують ніжні елементи з сильно розвиненими судинами, які приносять поживні речовини, необхідні для росту, розвитку й збільшення щільності цих частин основи. При посиленні місцевого подразнення нормальний фізіологічний процес легко переходить у аномальний, патологічний. Тобто, штучно створюються

причини, які ведуть до захворювань. Думка, що маленьку дитину можна карати фізично, а старшу не можна, є хибною. Що молодша дитина, то вона ніжніша, менш стійкий її організм і легше викликати у ньому аномалії.

Істотного значення в Російській Імперії надавалося естетичному вихованню дітей. Рекомендації для батьків та гувернерів з цього питання висловлює у книзі "Мистецтво в дитячій" професор Гельмунд. Він ретельно розписав, як найкраще оформити й наповнити дитячу кімнату, щоб у малят формувалося відчуття прекрасного. Даються рекомендації, які меблі слід розташувати у кімнаті, у якій кількості та які саме малюнки розвішувати на стінах і як їх періодично змінювати. В роботі є докладні інструкції про те, які альбоми, іграшки, книги повинні наповнювати кімнату дитини для здійснення ідеї естетичного розвитку.

Особливу увагу виявляли вчені XIX — початку XX століття до питання домашнього виховання дітей з винятковими характеристиками чи різноманітними відхиленнями від нормального розвитку. В книзі У. Друммонда "Вступ до вивчення дитини" подано методики виховання особливо обдарованих дітей, близнюків та єдиних дітей у сім'ї, сліпих, глухонімих, розумово відсталих дітей, а також дітей з вродженою сліпотою на слова та кольоровим слухом. Наприклад, У. Друммонд подає класифікацію стадій розумової відсталості у дітей та можливих ефективних виховних впливів у тому чи іншому випадку. Вчений доводить, що у найлегших випадках розумової неповноцінності хворі діти не можуть успішно навчатися в шкільному колективі, але при індивідуальному навчанні з наставником в домашніх умовах деколи демонструють значні успіхи й досить часто навіть наздоганяють за рівнем інтелектуального розвитку своїх ровесників. Такі результати досліджень лікаря іще раз підкреслюють важливість існування гувернерства й можливості при потребі навчати й виховувати дітей індивідуально вдома.

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В 19 СТОЛІТТІ.

У Російській Імперії XIX — початку XX століття методика гувернерського виховання суттєво збагатилася за рахунок активної роботи педагогів та психологів за такими напрямками:

1. Створення сучасних (для XIX — початку XX століття) виховних систем.
2. Перевиховання дітей в домашніх умовах.
3. Проведення наукових досліджень і створення практичних рекомендацій з окремих виховних проблем (виховання обдарованих дітей, виховання вередливих дітей та ін.).

У XIX столітті експериментальним шляхом було доведено, що темперамент має фізіологічне походження й тому видозміні не підлягає. Це відкриття допомогло правильно вирішити численні проблеми, пов'язані зі специфічними якостями поведінки дитини, спричиненими темпераментом.

Більшість науково-методичних праць з проблем домашнього виховання, написаних у XIX — початку XX століття, виявились ґрунтовнішими й більше прив'язаними до практики, аніж роботи педагогів XX століття, тому вони досі не втрачають своєї цінності.

МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ДОМАШНІХ УМОВАХ У 20 – НА ПОЧАТКУ 21 СТОЛІТТЯ

1. Занепад гувернерства у зв'язку з падінням Російської Імперії.
2. Формування універсальної виховної системи домашнього і шкільного виховання.
3. Формування у дитини самооцінки.
4. Проблеми нервових розладів та психічних захворювань у дітей.
5. Врахування темпераменту дитини в системі гувернерського виховання.

6. Особливості виховання „правопівкульних” та „лівопівкульних” дітей.
7. Особливості виховання обдарованих дітей.
8. Особливості методики виховання у 20 – 21 століттях порівняно з іншими періодами.

1. Занепад гувернерства у зв'язку з падінням Російської Імперії.

Падіння у 1917 році Російської Імперії — держави, де у XIX — на початку XX століття розвиток системи домашнього виховання сягнув найвищого світового рівня і досвід якої у цій галузі вивчали й запозичували інші країни, завдало гувернерству непоправного удару. У XX столітті в СРСР та на пострадянському просторі не було розроблено жодної виховної системи для гувернерів. Інші країни після першої світової війни взяли орієнтацію переважно на суспільне виховання й навчання дітей в освітньо-виховних закладах. І хоча у так званих капіталістичних країнах гувернерство збереглося й розвивалося, нових спеціальних гувернерських виховних систем там фактично не створювали, використовуючи системи, розроблені для батьків, шкільних вчителів, вихователів дошкільних закладів. Сказане не означає, що гувернерам бракувало чи бракує науково-методичної літератури з проблем виховання. Її більше ніж достатньо. Просто у зв'язку з тим, що у XX — на початку XXI століття у переважній більшості сімей вихователями дитини стали мати й батько, педагогічна література в першу чергу, як правило, призначалася для них. Наприклад, книга С. Б. Лежнєвої "Доньки-матері" про те, як виростити дівчинку здоровою і красивою, орієнтована насамперед на читачів-батьків, хоча її успішно можуть застосовувати в своїй роботі й гувернери. Навіть перевидані посібники для гувернерів, такі як "Хороший тон: збірник правил і порад на всі випадки життя, суспільного й сімейного" (виданий у Санкт-Петербурзі в 1881 році, перевиданий у Москві в 1991 році), призначені тепер у першу чергу для батьківської аудиторії.

Аналіз численних педагогічних праць вітчизняних та зарубіжних вчених спонукає до висновку, що нині на світовому рівні викристалізовується універсальна виховна система, якої змушені дотримуватись як педагоги у суспільних освітньо-виховних закладах, так і батьки, й няні, й гувернери. Ігнорування цієї системи не дозволяє підготувати дитину до повноцінного життя в сучасному суспільстві. Стисло викладемо мету, зміст та структуру цієї системи.

2. Формування універсальної виховної системи домашнього і шкільного виховання.

Сучасна мета виховання підростаючого покоління впливає з визначення поняття "виховання" і передбачає формування інтелектуальної, всебічно розвиненої особистості з активною громадянською позицією.

Як видно з наукової та науково-методичної літератури, основну увагу у ХХ

— на початку ХХІ століттях приділяють вихованню дітей від народження до 12- літнього віку. У багатьох економічно розвинених країнах, таких як США, Німеччина, до виповнення дитині 12 років батькам заборонено законом залишати її без нагляду навіть на кілька хвилин. Дитина вважається іще маленькою й несвідомою. З 12 років дитина переважно активно включається в систему суспільних стосунків (заняття в гуртках та секціях, проведення дозвілля з друзями). Відповідно, вплив сім'ї на її виховання помітно зменшується.

Саме до 12 років у індивіда закладаються й остаточно шліфуються характер, провідні навички, переконання, способи встановлення контакту з оточуючими. До 12 років іще можливе певне їх коригування. Дорослі у цей період є авторитетом для дитини, їхнє слово може сприйматися на віру і тому має сильний, майже гіпнотичний, навіювальний вплив на становлення особистості. До 12 років дитина вперше зустрічається з соціально значимою

діяльністю, яка є обов'язковою, незалежно від бажання чи небажання індивіда нею займатися, — це навчання. Успішність чи неуспішність реалізації себе у цій діяльності стає для дитини особистісно важливим критерієм у становленні її "Я", визначенні власної собівартості в соціумі. До 12 років остаточно формується відносно стабільний рівень самооцінки дитини, який особливо чітко усвідомлюється індивідом. Від рівня ж самооцінки залежатиме життєва позиція людини, її особисте щастя. Таким чином, період до 12 років справедливо можна вважати доленосним для кожної особистості, тому будь-яка педагогічна помилка дорослих у цей часовий термін людського життя може помітно позначитися на формуванні індивідуальності дитини і проектуванні її майбутнього. Як наслідок, практично в усіх країнах світу у XX — на початку XXI століття ведеться пошук оптимального змісту й оптимальних педагогічних засобів виховання дітей до досягнення ними 12-літнього віку. Нас саме цей віковий період особливо цікавить тому, що нині гувернери працюють переважно із зазначеною віковою категорією. Узагальнений нами матеріал з цієї теми можна подати як умовну систему сучасного виховання.

Структуру умовної системи сучасного виховання доцільно визначити як синтез трьох напрямів: 1) "Я — інші люди — суспільство" (виховання дитини як активної свідомої особистості, що вміє злагоджено взаємодіяти з оточуючими, реалізувати себе в індивідуальній та колективній діяльності, зможе у недалекому майбутньому виступити як активний творець духовних та матеріальних цінностей суспільства); 2) "Я — частинка природи" (екологічне виховання дитини, спрямоване на формування у вихованця усвідомлення себе і людства як складової природи); 3) "Я — громадянин своєї держави (у нашому випадку — України)" (безпосереднє громадянське виховання, яке являє собою логічний структурний і змістовий розвиток попередньо сформованих базових якостей, поглядів, вмінь і навичок особистості).

Розглянемо умовну систему сучасного виховання дитини до 12 років.

Напрямок 1: "Я —ІНШІ ЛЮДИ— СУСПІЛЬСТВО"

1.1 Фізичне виховання.

Сформувати знання про структуру людського організму, функції кожної його складової (опорно-руховий апарат, мозок і центральну нервову систему, серцево-судинну систему, кров, дихальну систему, систему травлення, систему виділення, голосовий апарат, органи чуттів), найбільш розповсюджені захворювання і порушення (причини їх походження, симптоми, способи профілактики й лікування). Сформувати знання про народження, зміни організму на різних етапах його розвитку, смерть.

Допомогти засвоїти гігієнічні навички, сприяти усвідомленню їхньої важливості. Сформувати уявлення про гігієнічні та косметологічні засоби, про користь та шкоду від їх застосування.

Навчити правильно харчуватися, розрізняти корисні і некорисні продукти, розуміти, у чому полягає їхня користь.

Навчити визначати вплив на здоров'я природних чинників: води, сонця, повітря — визначати міру у використанні їх для укріплення здоров'я і меж, за якою вони перетворюються на небезпечні.

Сформувати розуміння ролі фізичних вправ та спорту для збереження здоров'я і правильного розвитку організму. Навчити виконувати комплекси фізичних вправ для розвитку різних груп м'язів, координації руху та ін. Розучувати з дітьми рухливі ігри, зокрема народні.

Сформувати уявлення:

1. про хронічні інфекційні й простудні захворювання, травми: причини появи, симптоми, способи першої допомоги, способи лікування, про особливості поведінки і спілкування з хворими, вміння їм співчувати;
2. про шкідливі звички і небезпечний вплив на здоров'я тютюну, ал-коголю, токсичних речовин, наркотиків (здійснення превентивного виховання);

3. про здоровий спосіб життя.

Формувати знання про фізичну і психічну неповноцінність, агресивність та жорстокість окремих дітей та дорослих; вміння розрізняти вияви девіантної й незвичної поведінки, тактовно уникати контакту з такими людьми і водночас співчувати їм.

Навчити безпечного користування побутовими електроприладами, вогнем, газовою плитою; виконання правил дорожнього руху; обережного ставлення до висоти, незнайомих предметів, поводження на воді та ін.; розумного конструктивного поводження у випадку пожежі, аварійних і передаварійних ситуацій тощо.

Навчити розрізняти лікарські, корисні й отруйні рослини.

1.2 Моральне виховання.

Сприяти усвідомленню дитиною власного "Я", це передбачає:

1. вміння розрізняти позитивні і негативні почуття, фіксувати їх,

передавати через позу, міміку, жести; вміння пояснити їх словами, визначити і сформулювати причини виникнення цих почуттів, здатність керувати ними;

2. знання особливостей свого темпераменту і свого характеру, розрізнення позитивних і негативних якостей, орієнтація на самовдосконалення;

3. розуміння спрямованості своєї особистості: домінуючих потреб, домінуючої мети;

4. формування поняття про мотиви (мотиви інтересу, переконання, звички, ідеалу, установки) і вплив мотивації на поведінку людини.

Навчити дитину вирізняти зазначені особливості людського "Я" серед оточуючих. Здійснювати психолого-педагогічне коригування негативних орієнтацій дитини. Допомогти вихованцеві самоутвердитися у позитивній,

корисній для оточуючих діяльності. Сформувати самокритичне ставлення дитини до її вчинків. Здійснювати психолого-педагогічне коригування негативних орієнтацій дитини.

Навчити вихованця помічати й розуміти психічний стан оточуючих (радість, горе, сум) і поводитися відповідно, щоб не травмувати інших. Учити співчувати, розповісти про способи надання психологічної допомоги.

Допомогти дітям усвідомити поняття про добро, зло, лицемірство. Вчити розпізнавати добро, приховане за зовнішньою суворістю й вимогливістю, і зло, замасковане під привітність та відвертість. Вчити правильно оцінювати слова і вчинки інших.

Сформувати знання етичних еталонів поведінки при спілкуванні з представниками різних вікових груп, прагнення дотримуватися їх, вміння поводитися адекватно до обставин.

Навчити прогнозувати наслідки своєї поведінки, дій та реакцій оточуючих.

Розвивати комунікативні здібності: вміння виявити ініціативу при спілкуванні, правильно відреагувати на ініціативу інших, вміння слухати, пояснювати, налагоджувати взаємодію, організовувати спільну діяльність удвох і в колективі, уникати конфліктів і припиняти їх, вміння тактовно реагувати на зауваження і робити зауваження, коректно припиняти неприємні стосунки, вміння визнати свою провину, вибачитися, пробачити іншого.

Сприяти усвідомленню дитиною її місця і конструктивно-творчої ролі в соціумі: у сім'ї, в класі, у неформальній групі, в суспільстві. Формувати організаторські здібності.

Розвивати адаптаційні вміння дитини: вміння розібратися у новій ситуації, у новому оточенні, визначити доцільний стиль своєї поведінки і реалізувати його.

Навчити вихованця чітко, логічно, переконливо, образно без надмірної жестикуляції і без вживання слів- "паразитів" висловлюватися;

грамотно будувати речення, правильно вживати слова; не застосовувати в мовленні неетичних слів. Формувати володіння монологічним і діалогічним мовленням.

Виховувати особливо турботливе, вдячне і при потребі поблажливе ставлення до батьків, дідусів, бабусь, інших членів родини.

Формувати жіночий стереотип поведінки у дівчаток і чоловічий у хлопчиків.

Розв'язувати проблему релігійного виховання: виховувати толерантне ставлення віруючих до атеїстів, атеїстів до віруючих, представників однієї конфесії до іншої, попереджати виникнення і вкорінення бездумності, фанатизму.

1.3 Інтелектуальне виховання.

Здійснювати інтелектуальне виховання через оптимальну організацію навчального процесу: розвиваюче навчання, застосування пошукових і частково- пошукових методів навчання.

Розвивати стійку довільну увагу. Навчити зосереджуватися, переключати, розподіляти увагу.

Розвивати довільну довготривалу та оперативну пам'ять. Формувати спостережливість. Тренувати зорову, слухову, дотикову (тактильну) пам'ять. Удосконалювати образну, словесно-логічну, емоційну та рухову пам'ять. Розвивати асоціативну пам'ять (асоціації за суміжністю, за схожістю, за контрастом).

Розвивати наочно-образне і словесно-логічне мислення. Удосконалювати вміння здійснювати розумові операції: порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікація, систематизація. Удосконалювати індивідуальні особливості мислення дітей: самостійність, критичність, гнучкість, глибину, широту, послідовність, швидкість.

Розвивати репродуктивну і творчу уяву. Допомогти оволодіти прийомами створення образів: схематизацією, гіперболізацією, наголошуванням, типізацію, аглютинацію.

Здійснювати індивідуальний розвиток загальних і спеціальних здібностей дітей та створювати умови для їхньої реалізації. Формувати уявлення про неоднакові здібності у людей, розумне ставлення до менш і більш здібних осіб, усвідомлення можливості компенсації нестачі здібностей за рахунок працьовитості. Формувати у вихованців оптимальну для подальшого розвитку особистості самооцінку, віру кожної дитини у власні сили і здібності, вміння мотивувати і відстоювати свою думку. Створювати умови для успішного ("переможного") навчання кожної дитини.

Виховувати інтерес до розумової праці, наполегливість, допитливість, активну позицію у здобуванні знань. Навчити раціональних способів і прийомів самостійного знаходження і засвоєння інформації. Забезпечити вільне володіння усним і писемним мовленням (українською мовою та рідною для не українців), підготувати дитину до засвоєння на високому рівні хоча б однієї іноземної мови.

Навчити: 1) правильного, свідомого, швидкого читання; 2) правильного, грамотного, логічного, змістовного, образного викладу думки усно і на письмі. Орієнтувати дітей на самоосвіту.

Формувати у вихованця вміння попередньо продумувати і планувати свої дії, передбачати їх наслідки, вносити корективи в ході роботи, критично аналізувати результати і не повторювати попередніх помилок.

Формувати у дітей розуміння значення інтелектуальної особистості в житті суспільства.

1.4 Трудове виховання.

Досягти усвідомлення дітьми значення праці у їхньому сьогоденні й майбутньому, в житті родини та у житті суспільства. Дати знання про працю людей у селі й місті, про сучасні професії і їхню суспільну роль. Допомогти оволодіти навичками самообслуговування і основами суспільно корисної праці.

Формувати працьовитість, наполегливість, ініціативність, творчий підхід для фізичної і розумової роботи як провідних рис характеру. Виховувати силу волі. Навчити планувати, організовувати, розподіляти індивідуальну і колективну роботу, аналізувати й удосконалювати її результати. Вчити виготовляти найпростіші корисні у побуті речі, виконувати потрібну в побуті роботу.

Здійснювати підготовку дітей до дорослого життя: прищеплювати навички виконання усієї доступної дітям за віком домашньої роботи. Навчити володіти елементарними знаряддями праці: голкою, ножицями, молотком, обценьками та ін. Вчити дітей якісно і з власної ініціативи здійснювати елементарний ремонт речей: пришити гудзики до власного одягу, підклеїти книгу, замінити лампочку тощо.

Забезпечити розуміння важливості й виробити вміння дотримуватися безпеки праці.

Виробити негативне ставлення до ліні й прагнень досягнення добробуту за чужий рахунок.

Навчити бачити ситуації, у яких оточуючим потрібна допомога, вміння без прохання і нагадування приходити на допомогу.

Виховання ставлення до праці як до засобу творення прекрасного і можливості нести радість людям.

Формувати вміння дбайливо ставитися до результатів власної і чужої праці.

1.5 Естетичне виховання.

Навчити помічати прекрасне, милуватися прекрасним, творити прекрасне.

Здійснювати естетичне виховання через організацію спілкування дітей з природою: милування краєвидами, рослинами, тваринами; відтворення вражень від побаченого і почуттів засобами мистецтва; бережливе ставлення до природи, вирощування квітів, висаджування кущів, дерев і догляд за ними.

Виховання засобами художньої творчості. Ознайомлення з картинами і скульптурами видатних митців, з різними жанрами й техніками.

Навчити милуватися красою архітектури, розрізняти архітектурні стилі, знайомство з головними архітектурними пам'ятками рідного міста (села), краю, України.

Формування вмінь ділитися враженнями з оточуючими через малювання, ліплення, аплікацію, вишивку.

Музичне виховання. Вчити слухати тишу і "музику" природи: голоси птахів, шум дерев, сюрчання коників тощо, спостерігати за "танком" сніжинок, дощових краплин, осіннього листу і "прислухатися" до їхньої "музики".

Навчити слухати і розуміти красу пісні (зокрема народної) й класичної музики.

Вчити співати й грати хоча б на одному музичному інструменті (за вибором дитини чи батьків).

Допомогти кожній дитині зібрати вдома хоча б невеличку аудіотеку світової класичної музики й народних пісень (в нашому випадку — українських).

Вчити танцювати, ритмічно, красиво рухатися під музику (основи народних, бальних, сучасних танців).

Виховання словом. Учити дітей любити рідну мову, милуватися піснею, поезією, зацікавити читанням прозових творів художньої літератури, вивченням усної народної творчості.

Вчити дітей добирати красиві й точні вислови для характеристики пейзажу, художнього чи музичного твору, знаходити синоніми, антоніми, епітети.

Формувати інтерес до книги, вчити розрізняти хороші, посередні та низькопробні літературні твори. Допомогти дітям зібрати домашню бібліотечку високохудожніх дитячих поетичних та прозових творів. Спонукаати до написання прозових мініатюр і віршів.

Народні ремесла у вихованні. Ознайомити дітей з різновидами народних ремесел. Допомогти спробувати свої сили у вишивці, плетінні, писанкарстві, виготовленні іграшок, виготовленні витинанок, чеканці, гончарстві (роботу з глиною при необхідності можна замінити роботою з пластиліном), різьбленні по дереву (за можливістю).

Інші засоби естетичного виховання. Навчити:

- відрізняти хороші фільми, мультфільми, театральні вистави від невдалих;
- допомогти вихованцям оволодіти основами акторської майстерності через участь в інсценуваннях;
- розуміти красу інтер'єру, побутових речей, одягу, посуду та ін.;
- створювати красу: затишок у кімнаті і в класі, одягатися зі смаком, красиво накривати на стіл тощо;
- помічати зовнішню і внутрішню (духовну) красу людини;
- усвідомлювати красу і гармонію людських стосунків.

Допомогти засвоїти інформацію про народні свята, обрядові дійства, вчити розуміти їхню красу.

Формувати у дітей прагнення відповідати естетичним еталонам, усувати чи нейтралізувати безлике, огидне, змінюючи його на прекрасне; прагнення творити красу для себе і для інших.

Напрямок 2: "Я— ЧАСТИНКА ПРИРОДИ" (екологічне виховання)

Формувати у дітей знання про географічне розташування і природу рідного міста (села), країни; про планету Земля, Всесвіт.

Навчити дітей розуміти красу рідної природи. Показати взаємозв'язок між окремими явищами у природі.

Допомогти дитині відчувати себе частинкою природи, усвідомити місце й місію людини на Землі.

Пояснити поняття "Червона книга", "екологічна криза", "забруднення довкілля (навколишнього середовища)". Навести приклади забруднення землі, води, повітря та його наслідки. Розкрити взаємозв'язок між

забрудненням довкілля і погіршенням здоров'я людей (небезпечна для вживання їжа, вода, отруєння через вдихання забрудненого повітря, вплив на організм радіації). Вчити захищатися (за можливістю) від негативного впливу забрудненого середовища на організм.

Показати на прикладах розгортання боротьби за чистоту довкілля в масштабах рідного міста (села), країни, на світовому рівні.

Ознайомити з поняттями "заповідник", "заказник". Розповісти про головні заповідники й заказники країни, про природоохоронну роботу, яка у них проводиться.

Навчати брати посильну участь у природоохоронній роботі:

- не засмічувати довкілля;
- не псувати і не нищити рослини;
- не кривдити тварин; по можливості допомагати їм (взимку влаштовувати годівниці для пташок; навесні розвішувати шпаківні й дуплянки; доглядати за домашніми тваринами, якщо такі є; у сільській місцевості допомагати дорослим у заготовленні для домашніх тварин кормів на зиму);
- не залишати вогнищ у лісі;
- допомагати старшим насаджувати дерева, кущі, розбивати квітники;
- допомагати старшим вирощувати рослини вдома, на городі, у теплиці, на пришкольній ділянці.

Сформувати у дітей уявлення про народні календарні свята; знайомити з народними прикметами, за якими визначають погоду; знайомити з народними традиціями оберігання природи, її одухотворення.

Напрямок 3: "Я — ГРОМАДЯНИН СВОЄЇ КРАЇНИ"

3.1 Патріотичне виховання.

Вчити дітей бачити, розуміти й любити красу рідного краю, мови, пісні, всіх виявів багатогранної культури свого народу.

Формувати розуміння важливості знання свого родоводу. Спонукаати якомога більше дізнаватися про свій рід. Навчити складати генеалогічне дерево. Викликати в душах дітей почуття гордості за своїх предків, трепетне ставлення до землі, на якій вони живуть, турботу про честь свого роду.

Вивчити з дітьми географічне положення рідної країни, особливості її ландшафту, флори і фауни, клімату, назви областей і обласних центрів, назви держав, з якими країна межує по суходолу і по морю. Сприяти засвоєнню знань про столицю своєї Батьківщини.

Дати дітям основи знань про історичні етапи розвитку рідної держави, життя її народу. Сприяти усвідомленню важливості завоювання країною (зокрема Україною) незалежності й розбудови міцної, розвиненої, цивілізованої держави. Виховувати гордість за свою Вітчизну, відчуття належності до її народу, тривогу й біль за негаразди у тій чи іншій сфері соціального життя, готовність боротися за щастя свого народу. Ознайомити з поняттям "представники різних національностей". Виховувати повагу до інших народів, що проживають на території Батьківщини.

Розвивати інтерес до політичного життя країни і міжнародної політики. Формувати політичну культуру, активну життєву позицію, вміння оцінювати події з ідейно-політичних позицій.

Сприяти засвоєнню дітьми інформації: 1) про Гімн, Герб, Прапор їхньої країни (розучити Гімн); 2) первинних понять, пов'язаних з Конституцією країни;

3) понять "уряд", "президент", "депутат", "мер" та ін., значення назв провідних державних установ; 4) вивчити з дітьми, хто на даному етапі посідає керівні державні посади, керівні посади у рідному місті (селі).

Сформувати знання про рідне місто (село), історію його заснування, розвитку, пам'ятні споруди, походження назв вулиць, розташування культурних центрів та ін.

Вчити шанувати людей, яким ми завдячуємо своїм життям: ветеранів війни, в Україні — ліквідаторів аварії на ЧАЕС, інших героїв.

Виховувати громадянську активність дітей через організацію корисних справ. В Україні це можуть бути: привітання ветеранів зі святами, шефська допомога самотнім пенсіонерам, допомога бібліотеці в ремонті книг, виготовлення іграшок для вихованців дитячого будинку тощо.

3.2 Економічне виховання.

Пояснити дитині поняття "економіка", "бюджет", "ціна", "вартість", "рентабельність".

Навчити окремих економічних операцій на прикладі сімейної економіки. Допомогти розібратися у господарчо-економічній діяльності сім'ї; визначити головні особливості сімейної економіки, джерела доходів сім'ї, бюджет сім'ї; залучати дітей до здійснення невеликих закупів, до планування сімейного бюджету. Знайомити дітей з цінами на товари першої необхідності, шкільне приладдя, одяг, взуття, з номінальною вартістю грошових знаків. Навчати бережливості.

Сформувати поняття: про значення економіки для держави; про галузі господарства країни; про інтенсивний та екстенсивний шляхи розвитку промисловості та сільського господарства; про імпорт та експорт; про запровадження безвідходних технологій переробки сировини і вторсировину; про економічне значення природних багатств, вплив господарчої діяльності людини на природу, про екологічні механізми природовикористання.

Подати загальні відомості про наукову організацію праці: раціональне використання часу, засоби поліпшення умов праці; технологічне й операційне удосконалення роботи; чергування праці й відпочинку, режим праці; самоконтроль; ведення ділових записників та щоденників; творчий, раціоналізаторський підхід до виконання роботи.

Формувати вміння працювати у колективі, прагнення до підвищення продуктивності, якості, ефективності праці, уміння співвідносити особисті потреби й економічні можливості їх задоволення.

3.3 Правове виховання.

Поглибити, розширити і конкретизувати знання дітей про їхні права і обов'язки та права і обов'язки дорослих в родині, у школі, в громадських місцях, у суспільстві в цілому.

Виховувати у дитини почуття впевненості у собі й розуміння особистісної цінності кожної людини. Формувати почуття співпереживання і толерантного ставлення до інших. Вчити допомагати іншим, захищати свої права та права інших.

Знайомити з Конституцією.

Привчати дотримуватись положень Декларацій про "Права людини" і "Права дитини" у щоденному житті, допомагати, реалізовувати права і обов'язки дитини вдома, у дворі, у школі і т.д.

Допомогти усвідомити необхідність виконання таких правил, як правила дорожнього руху, правила поведінки у громадських місцях, на природі та ін.

У кожній педагогічній системі після визначення мети й змісту виховання постають питання про засоби виховання та специфіку оптимальної організації виховного процесу. Таким чином, насамперед, доцільно акцентувати увагу на сучасних методах виховання. Методи виховання являють собою способи організації взаємодії вихованця з середовищем. Знання методів необхідні для успішної реалізації мети виховання. За класифікацією Ю.К. Бабанського методи виховання поділяються на три групи:

1. Методи формування свідомості особистості: бесіди, роз'яснення, метод прикладу та ін.

2. Методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки: педагогічна вимога, громадська думка, привчання, вправлення, створення виховних ситуацій.

3. Методи стимулювання поведінки й діяльності: змагання, заохочення, покарання.

Особливістю педагогіки сьогодення є орієнтація дитини на самовиховання,

яка передбачає:

1. Спрямування дитини на самопізнання.

2. Навчання вихованця: самоаналізу вчинків, вміння визначати мету своєї діяльності, оцінювати власні можливості, планувати і прогнозувати власні дії, структурувати свій час, долати перешкоди і досягати бажаного, знаходити необхідну інформацію, вчасно звертатися по допомогу, при необхідності коригувати засоби досягнення мети і саму мету, сформувати у дитини прагнення самовдосконалюватися, орієнтуватися на обраний самостійно позитивний еталон (ідеал).

3. Формування в дитини високого рівня моральної вихованості, вміння бути вимогливою до себе. Орієнтація дитини на внутрішню позитивну мотивацію щодо моральних вчинків, на самоконтроль.

4. Допомога дитині у визначенні її позитивних і негативних якостей; складанні плану самовиховання (спочатку усунути одну "найгіршу" рису чи звичку і сформувати у себе одну найбільш бажану позитивну рису чи звичку, потім — другу і т.д.) Особливістю виховання у XX столітті стало й те, що перед педагогікою постало дві надзвичайно складних проблеми, які так гостро й так масштабно не виникали у попередні століття: 1) формування у дитини оптимальної самооцінки; 2) збільшення нервових та психічних захворювань у дітей. Ці проблеми стали в усьому світі насамперед турботою сімейного виховання, бо основи самооцінки і психічного здоров'я дитини закладаються у сім'ї. Обидві вони на сьогодні вивчені не повністю і знаходяться на стадії розроблення.

. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ДОМАШНЬОГО НАВЧАННЯ В 19 - НА ПОЧАТКУ 20 СТОЛІТТЯ В ЄВРОПІ.

Одним із ключових питань дидактики ХІХ — початку ХХ століття постала проблема, у якій формі оптимально здійснювати навчання, що таке навчання: робота чи гра? Практично кожний педагог має з цього приводу свою думку. Й. Г. Песталоцці вважає оптимальним поєднання засвоєння дитиною основ наук із професійним навчанням. Й.Ф. Гербарт виступає проти надмірного полегшення учням процесу здобування знань. За його переконанням, тільки подолання труднощів виховує самостійну волюву особистість. Ф. Фрєобель та М. Монтессорі навпаки, основною формою навчання визнають гру. А. Дістервег певним чином впорядковує дидактичний підхід, виокремлюючи три стадії розвитку дитини та обґрунтовуючи специфіку організації навчання на кожній із них. Створення навчальних методик, які відповідали кожній із зазначених позицій, сприяло істотному удосконаленню системи домашнього навчання.

ТЕМА. ПРІОРИТЕТНІ ГУВЕРНЕРСЬКІ МЕТОДИКИ

План

1. Педагогічна система М.Монтессорі.
2. Методика Г.Домана.
3. Навчально-виховна методика М.Зайцева.
4. Система розвиваючих ігор Нікітіних.
5. Методика випереджаючого навчання С.Лисенкової.
6. Огляд методик П. Тоцького, В.Мельник, В.Шаталова, Є.Ільїна.

1. Педагогічна система М.Монтессорі.

Для методик виховання, які застосовують сучасні гувернери, характерні: інтенсивне творче використання педагогічних знахідок попередніх епох при розробленні сучасних методик домашнього виховання; максимальне зближення та взаємозбагачення виховних систем різних країн.

Система індивідуального домашнього навчання продовжує збагачуватися новими ефективними методиками, переважно запозичуючи їх із шкільної практики. Дослідження наукових і науково-методичних праць з питань навчання дитини в домашніх умовах дозволяє визначити, що навчальна гувернерська практика заснована на тих же психологічних підходах, що й практика гувернерського виховання. Дитина визнається активним учасником навчального процесу. Для кожного учня розробляється індивідуальний темп роботи, індивідуальний методичний підхід, індивідуальний розклад занять, Істотне значення надається зацікавленню учня навчальною роботою, виконання якої продиктоване необхідністю. Гувернер цілеспрямовано веде учня від навчання під його керівництвом до самоосвітньої діяльності.

Марія Монтессорі говорила, що «діти - вони інші». У них інший погляд на всі області життя. Треба прийняти і зрозуміти дитину. Величезна нагорода для будь-яких батьків - розвинена дитина з багатим внутрішнім світом.

За якими ж методиками працюють сучасні гувернери? Найпопулярнішими на сьогодні є методики М.Монтессорі, Г.Домана.

Детальніше розглянемо методики цих педагогів.

Марія Монтессорі (1870-1952) - педагог, психолог, філософ, перша жінка в Італії, що здобула вищу медичну освіту. Починала працювати з хворими дітьми, організувавши медико-педагогічний інститут. Добилася колосальних успіхів в цьому напрямі. Пізніше почала працювати і із звичайними дітьми, розробила свою систему навчання, створила дитячий садок, ставши його керівницею, обладнала його так, щоб дітям різних віків

було там зручно і затишно. М.Монтессорі рухалася від практики до теорії, поступово удосконалюючи свою методику. Її система розроблялася не один день. Вона співпрацювала із засновником генетичної психології Жаном Піаже і якийсь час він особисто очолював Монтессорі-об'єднання Женеви, листувалася з дочкою Зігмунда Фрейда дитячим психологом Ганною Фрейд. Під їх керівництвом вона уточнює висновки своїх спостережень за закономірностями дитячого розвитку.

Але багато в чому вона залишається лікарем і виходить із фізіології дітей.

Навіть у поняття свободи вона вкладає біологічне значення і розуміє під нею перш за все незалежність.

Основні принципи системи М.Монтессорі:

- ☐ Дитина активний, а не пасивний учень.
- ☐ Центром навчально-виховного процесу є дитина, а не педагог, все йде від дитини.
- ☐ Дорослий (гувернер) може і повинен допомагати дитині, але тільки після того, як сама дитина його про це попросить. «Допоможи мені зробити це самому» - девіз Монтессорі-педагогіки.
- ☐ Наочно-розвиваюче середовище як необхідна умова розвитку. Не підганяти дитину під певну програму, а гнучко корегувати програму під кожного малюка.

Марія Монтессорі вважала, що до 6 років дитина будує свій розум, а вже після активно засвоює культуру. Також М.Монтессорі запропонувала теорію сензитивних періодів - періодів особливої сприйнятливості дітей до тих або Інших видів діяльності, коли у дитини прокидаються максимальні можливості для засвоєння певної інформації. Вона виділила декілька етапів сензитивності:

Сензитивний період розвитку рухів (від народження до 4 років). На прикладі дітей-мауглі легко довести, яким значущим є цей період для дитини.

Сензитивний період порядку (від 2 - до 3 років). В цей час малюки вимагають навколо себе порядку. Іноді батьки навіть не розуміють поведінки дитини, тому як він все перекладає, вмикає і вимикає світло, коли йому захочеться. Якщо підтримати цей період, то це може стати міцним навиком в розвитку дитини.

Сензитивний період розвитку мовлення і мови (не тільки рідної, до 5-ти іноземних мов). Від народження до 6 років. Перші 2 року дитина оволодіває рідною усною мовою.

Сензитивний період сенсорного розвитку (від народження до 6 років). У цей період відбувається розвиток всіх органів чуття (зір, слух, тактильні рухи).

Виникає надзвичайна чутливість долонь і підшов ніг. Дітям в цей час дуже важливо малювати і ногами, і руками. Потрібно залишати малюків голеньким, робити їм масаж, розвивати їх тактильні відчуття.

Сензитивний період розвитку (від 2 до 6 років). Навики взаємодії, основа етикету, розуміння соціальної системи, культури порядної людини.

Всі іграшки Монтезорі пропонувала розташувати в певній строгій логіці, а дитину привчати підтримувати встановлений порядок. Не тільки і не стільки, тому що цього хоче гувернер, а тому, що так зручніше самій дитині. Марія взагалі вважає, що порядок органічний для дитини, але вона не завжди уміє сам його організовувати. Гувернер має створити умови, в яких порядок простий і природний. Він не проводить з малюком довгі і виснажливі бесіди, мораль яких вискакує як бісик з коробки, залишаючи лише відчуття подиву. Гувернер пропонує дитині прийняти тільки одне чітке правило: "Узяв, попрацював, поклади на місце".

Інтерес - перше, що М. Монтезорі виділяє в своїй педагогіці. Монтезорі закликає нас не прискорювати розвиток дітей, але і не упустити момент і вчасно розкинути перед дитиною скатертину самобранку, на якій йому відкриється зменшена безпечна модель всього нашого світу. Спочатку очі малюка розбіжаться, а потім знайдуть те, що йому потрібно тут і зараз.

Треба тільки пам'ятати, що на нашій скатертини не прості предмети, а ті, що відібрані довгим спостереженням за тим, що і як допомагає дітям в розвитку. Більшість з них зібрані в серії і розраховані на те, що малюк зможе їх поторкати, обмацати рукою, побачити або почути відмінності. Так до відомого тільки йому межі він може розвивати всі свої відчуття. Це знання він може застосувати навіть освоюючи букви, які зроблені з шорсткого паперу наклеєною на дощечки.

Обводивши їх пальчиками, що пишуть, дитина запам'ятовує не тільки саму букву, але і як її писати.

Сама педагог пише: "Невірно, що Монтессорі-вчитель бездіяльний, коли звичайний вчитель активний: вся діяльність забезпечується активною підготовкою і керівництвом вчителя, його подальша "бездіяльність" ~ знак успіху".

Головне завдання дорослого (гувернера) ~ допомогти дитині навчитися зосереджуватися на цікавій для неї роботі. У цій складній справі вчитель проходить через три етапи: підготовка зручного і привабливого для роботи дитини середовища, ліквідація тієї діяльності, яка заважає просуванню і розвитку.

Привертає увагу дитини і Монтессорі-матеріал, який відповідає її природним бажанням в тому або іншому віці. М.Монтессорі відмітила, що малюки 2-3 років люблять вставляти предмети в різні отвори, і створила цілу серію ігор, що заснованих на цьому прагненні, розвивають моторику малюка, його мислення (це рамки і вкладиші, циліндри на підставках, інші матеріали).

Весь Монтессорі-матеріал побудований так, що дитина може сама контролювати свої помилки. Вчителеві (гувернерові) немає потреби вказувати дитині на її помилки, тим самим у дитини не псується відчуття власної гідності, вона впевнена в своїх силах.

1. МЕТОДИКА Г.ДОМАНА.

Глен Доман - американський лікар, засновник Інституту розвитку людського потенціалу, відомий у всьому світі завдяки своїй унікальній методиці раннього розвитку і навчання дітей. Призначена методика для батьків та гувернерів, Глен Доман - автор цікавих книжок «Як навчити вашу дитину читати», «Як навчити дитину математиці», «Як зробити дитину фізичнодосконалою», «Як дати дитині енциклопедичні знання» тощо.

Все почалося в 40-і роки ХХ ст., коли молодий лікар-нейрохірург Доман почав розробляти систему реабілітації дітей з важкими ураженнями центральної нервової системи. За допомогою зовнішніх подразників він намагався стимулювати "резервні" клітини головного мозку, що не уражені хворобою. Для того, щоб діти почали фіксувати погляд, їм показували картки з намальованими червоними крапками, поступово збільшуючи їх кількість і інтенсивність занять. Потім - слова, картинки. Метод спрацював. Після місяців наполегливої праці мозок безнадійно хворих дітей починав функціонувати і розвиватися, вони рухалися, говорили. Більш того, займаючись за методикою Домана, багато хто з тих, кого ще вчора вважали розумово відсталими, не тільки наздоганяв, але з часом міг і перегнати однолітків в інтелектуальному розвитку, вчилися набагато раніше читати, писати, виконували складні гімнастичні вправи. Такий шалений успіх зачаровував, і методику почали використовувати і при навчанні здорових дітей.

Будучи ученим-нейрофізіологом, Г.Доман відкрив і довів найважливіший закон: мозок росте і розвивається лише в тому випадку, якщо він працює. І чим інтенсивніше буде навантаження на мозок малюка в перші роки його життя, тим краще розвинеться його інтелект. Чим більше ми з самого народження заохочуємо малюка рухатися, тим швидше йде формування мозку, тим більше зрілими будуть його клітини і тим вище (за термінологією Домана) буде і його руховий інтелект. Це означає, що малюк набагато раніше за загальноприйняті строки почне самостійно повзати,

сидіти, ходити. А як тільки дитина засвоює той або інший руховий навик, починає розвиватися наступний відділ мозку; чим швидше йде формування відділів (особливо підкірка) головного мозку, тим розумнішим буде малюк.

Не менш важливим для нас є інше відкриття Г. Домана: мозок дитини з самого народження запрограмований на навчання, і поки йде його активне зростання (після трьох років він істотно сповільнюється, а після шести практично припиняється), дитина не потребує ніякої додаткової мотивації для навчання. Якщо грамотно організувати процес, будь-яка дитина з насолодою вчитиметься всьому, що ви їй запропонуєте.

2. НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА МЕТОДИКА М.ЗАЙЦЕВА.

Микола Зайцев - видатний педагог-новатор з Санкт-Петербурга, наполегливо рекомендує відмовитися від традиційного принципу оволодіння читанням як технології, що негативно відбивається на психомоторному розвитку і здоров'ї дитини. В основі системи М.Зайцева лежить ідея про те, що елементарною частинкою мови є не буква, а склад. Склад - це пара приголосної з голосною. Наприклад, приголосної з твердим або м'яким знаком, або ж одна літера. Користуючись цими складами, дитина починає складати слова. Ось ці склади М.Зайцев і написав на гранях своїх знаменитих «Кубиків». Принцип навчання складами має щось спільне з тим, як дитина починає говорити: адже вона не вимовляє окремі букви «м» і «а», він говорить «ма». Так і на кубиках - зрозуміло і природно. Його кубики - це мова, в яку можна пограти. Ці незвичайні кубики розрізняються за 46 ознакам. Вони можуть бути великими і маленькими, «залізними» і «дерев'яними» і навіть «золотими». Вони мають різну вагу і звучання. «Золоті» кубики - дзвенять, «залізні» - гримлять, «дерев'яні» - глухо постукують. Це допомагає дітям відчувати різницю голосними і приголосними, дзвінками і м'якими. Кубики допомагають дітям (від 3,5-4 років) навчитися читати з перших же занять, а малюкам від року і трохи

старше допомагають почати говорити і читати одночасно (протягом декількох місяців, потрібних на розвиток усної мови малюка).

"Кубики Зайцева", засновані на природній потребі будь-якої дитини в грі, яка не впливає негативно на здоров'ї дитини, а навпаки, несе йому тільки радість.

Безумовним досягненням автора є системний підхід до такого предмету, як математика. Пропонована автором методика заснована на системі таблиць, що занурює дитину в світ чисел і наочно показує йому, яке число з чого складається, якими володіє властивостями, і які дії можна з ними проводити.

М.Зайцев в доступній формі розповідає, звідки узялися дробі і ступені, і що можна з ними робити. Ця методика розрахована на дітей з 3-х років, але її також можна використовувати і для дітей старшого віку.

Методика М.Зайцева дуже добре підходить всім дітям - швидким і повільним, слабким і сильним. Ідею навчання «за Зайцевим» обирають саме ті батьки і гувернери, які не втомлюються дивуватися здібностями дитини і вірять, що життя з дітьми дане нам для радості і творчості. У цьому і повинна полягати суть усіх розвиваючих методик.

4. СИСТЕМА РОЗВИВАЮЧИХ ІГОР НІКІТІНИХ.

Ефективну систему розвиваючих ігор для дітей створив відомий педагог Б.Нікітін (1916-1999). Він разом зі своїми дітьми став творцем принципово нової системи виховання і оздоровлення дітей в сім'ї.

«Ви хочете, щоб ваші діти були здібними і талановитими? Тоді допоможіть їм зробити перші кроки сходинками творчості, але не спізнуйтеся і, допомагаючи, думайте самі. Немає таємниці народження, є таємниця розвитку»

Використання з раннього віку розвиваючих ігор, дає дитині можливість:

- ☐ активно мислити;
- ☐ вирішувати завдання, що поступово ускладнюються, самостійно;
- ☐ розширювати творчі здібності у вирішенні завдань;
- ☐ розвивати здібності, закладені в дитині від природи.

Нікітіни називають свої ігри «сходінками творчості». Ігри розраховані на спільну гру дітей разом з батьками (гувернером), їх можна підлаштовувати під себе, під свій рівень, свої інтереси. Кожна гра, за словами автора, "надає можливість подумати над тим, як її розширити, які нові завдання до неї додати, як її удосконалити; така варіативність завдань заздалегідь передбачена, і перехід до творчої роботи над самими іграми буде тим успішніше, чим вище став рівень творчих здібностей дитини".

У більшості своїй ігри представлені у вигляді головоломок, спрямованих на розпізнавання і добудовування образів, тобто на розвиток логічного і образного мислення. Їх можна назвати спортивним комплексом для розуму, для розвитку творчих здібностей дитини.

Кожна гра є набором завдань, які дитина вирішує за допомогою кубиків,

цегли, квадратів з картону або пластика, деталей з конструктора-механіка тощо.

Характеристика таких завдань:

- ☐ даються завдання дитині в різній формі: у вигляді моделі, плоского малюнка в ізометрії, кресленні, письмовій або усній інструкції, і таким чином знайомлять його з різними способами передачі інформації;
- ☐ розташовані завдання приблизно в порядку зростання складності, тобто в них використаний принцип народних ігор: від простого до складного;
- ☐ завдання мають дуже широкий діапазон труднощів: від доступних іноді 23-річному малюкові до непосильних середньому дорослому. Тому ігри можуть порушувати інтерес протягом багатьох років (до дорослості);

поступове зростання трудності завдань дозволяє дитині піднятися до стелі своїх можливостей, де розвиток йде найуспішніше.

5. МЕТОДИКА ВИПЕРЕДЖАЮЧОГО НАВЧАННЯ С.ЛИСЕНКОВОЇ.

Відома вчителька С. Лисенкова успішно навчає навіть найслабкіших учнів. Її методика активно використовується гувернерами і містить кілька складових:

Перша складова - випереджаюче навчання. На основі тривалих спостережень С.Лисенкова визначила, що навіть менш здібні діти з нормальним інтелектуальним рівнем здатні засвоїти основи навчальних предметів, якщо їм виділити для цього достатній час: для кожної дитини індивідуально визначений. Тому, навчаючи таких дітей, основні положення кожної теми доцільно вивчати з ними заздалегідь - за кілька тижнів чи навіть місяців до того, як їх вивчатимуть у школі, згідно програми.

Другий елемент системи – схеми вправи. Якщо в учня від народження не найкраща пам'ять, йому складно з першого разу запам'ятати усі необхідні правила. Тому правила записуються у вигляді лаконічних схем, на які можна при потребі дивитися. Багаторазове використання кожної схеми при виконанні вправ допомагає дитині поступово запам'ятати необхідний матеріал.

Третій елемент - коментування. Учень може добре знати правило, але не вміти застосувати його на практиці. Педагог і батьки не можуть попередити помилку в слові чи обчисленнях, якщо дитина пише мовчки. Практика ж показує, що достатньо учневі кілька разів повторити помилкове написання, як воно міцно фіксується у його свідомості, й далі потрібне вже не навчання, а переучування. Якщо ж дитина спочатку проговорює те, що готується записати, дорослий, який контролює роботу, встигає попередити помилку. Наприклад, обчислення запису "5+2" відбувається наступним чином. Дитина проговорює:

"Пишу "5", пишу "плюс", пишу "2", рахую, ставлю у казочку на цифру "5" на лінійці (використовується на початкових етапах навчання лічби), додаю "2" (раз, два), виходить 7, пишу „7".

6. ОГЛЯД МЕТОДИК П. ТОЦЬКОГО, В.МЕЛЬНИК, В.ШАТАЛОВА, Є.ІЛЬІНА.

Нескладну, але ефективну методику навчання грамотного письма створив вчитель П.Тоцький. Основу методики становить орфографічне читання (читання слів не так, як вони вимовляються, а так, як пишуться). Виявилося, що 10 хвилин щоденного орфографічного читання підвищують рівень грамотності дитини так, як його не може підвищити жодна відома досі вправа.

Однією з найбільш пристосованих до удосконалення вміння читати у дітей стала система українського науковця В.Мельник. Зазначена методика створена як синтез найбільш досконалих методик цього напрямку, розроблених попередниками В.Мельник. Система будується на оволодінні читача прийомами усунення зайвої артикуляції, удосконаленні зорового сприймання тексту, зменшенні кількості регресивних рухів очей, підвищенні рівнів уважності й запам'ятовування. Для прикладу наведемо кілька рекомендацій.

Так, щоб зменшити артикуляцію, яка уповільнює темп читання, читаючи, доцільно застосовувати наступні вправи: тримати на губах палець, щоб вони не ворушились; затискати зубами олівець, щоб ні язик, ні губи до нього не торкалися; притиснути язик до зубів та ін. Для тренування уваги корисно виконувати вправи, пов'язані з уявою: уважно розглядати плями, тіні, хмари, намагаючись визначити, що вони нагадують; спостерігати близьку точку так, ніби вона знаходиться на значній відстані; створювати у своїй свідомості уявні картини на задану тему, утримувати їх, видозмінювати тощо.

Значно складніший і об'ємніший за схеми С.Лисенкової опорний конспект став основною одиницею дидактичної системи відомого донецького педагога В.Шаталова. Вчителем та його колегами розроблені опорні конспекти для середньої загальноосвітньої школи з наступних курсів: фізики, математики, історії, географії. Наприклад, половина параграфа з підручника історії "зашифрована" за допомогою кількох слів і знаків, дивлячись на які дитині легко пригадати і розповісти зміст прочитаного.

Робота з конспектом допомагає учневі визначити у тексті головне й другорядне, усвідомити логічний зв'язок між частинами розповіді, легко відтворити прочитане у відповіді. Фактично, кожна дитина з будь-якого дня може почати "навчатися переможно", без чого навчання не викликає інтересу.

Максимально задіюється зорова пам'ять. Зменшується тривалість приготування домашнього завдання, що запобігає перевантаженню й перевтомі учня.

Система В.Шаталова складна й багатогранна, детально продумана й логічно обґрунтована. Ми розглянемо лише кілька аспектів цієї системи, які найбільше підходять для застосування в умовах індивідуального домашнього навчання. У своїй методиці В.Шаталов спирається на емоційну пам'ять дитини, добираючи до кожної навчальної теми приклади, які зацікавляють, вражають учня своєю неординарністю. Дитину спонукають до самостійного пошуку при розв'язуванні численних головоломок, задач підвищеної складності й найзвичайнісінських задач, самостійна робота над якими організована особливим чином.

На спеціальному планшеті за бажанням дитини малюють будинок, якусь

фігурку чи записують фразу. Кожне зображення складається зі 150 чи й більшої кількості клітинок. У кожній клітинці вказаний номер задачі для самостійного розв'язування. Коли задачу розв'язано, клітинку з її номером

дозволяється зафарбувати. Що більше задач розв'язує дитина, то яскравішим і красивішим стає малюнок.

Якщо дитина на перших порах боїться відповідати, їй дозволяється надиктувати відповідь на магнітофон. Вчитель сам чи разом з нею прослухає запис, внесе поправки, дасть рекомендації. Відповідно створюється

сприятливий психологічний мікроклімат, усувається надмірне напруження.

Цікавий також дидактичний прийом повторення розв'язання задачі.

Складну для дитини задачу розв'язує і записує гувернер. Він відповідає на всі питання, які виникають в учня у процесі роботи. Після цього учень розв'язує, записує і пояснює ту ж задачу самостійно. На наступному етапі дитині пропонують іншу, але аналогічну задачу для самостійного розв'язку. Так дитина навчається міркувати, починає вірити у власні сили.

У системі В.Шаталова багато методичних знахідок. Проте і з наведених прикладів видно, що організація навчання за вказаною методикою буде результативною і сприятиме вирішенню усіх основних завдань навчання, дитина матиме міцні знання і водночас навчатиметься з інтересом, засвоєння фактичного матеріалу відбуватиметься паралельно з розвитком мислення.

Окрім того, система особливо цінна тим, що спрямована на усунення навчальних перевантажень, тобто дозволяє зберегти здоров'я дітей. Така ж багатоаспектна, як система В.Шаталова, методика вчителя з Санкт-Петербурга Є.Ільїна. Це методика навчання літератури. Вона дозволяє досягти того, що кожний учень захоплюється читанням літературних творів, навчається читати серйозно, вдумливо; кожну дитину Є.Ільїн навчає писати розумні ґрунтовні твори - висловлювати думки у письмовій формі. Основами своєї методики сам педагог називає деталь, питання, творчий прийом і неординарне домашнє завдання. Деталь - це той цікавий,

інтригуючий фрагмент твору, який змушує читача замислитись не тільки над текстом, але й над власними життєвими проблемами, співзвучними думці автора літературного твору.

Пробуджує думку правильно і вчасно сформульоване питання, для якого деталь - відправна точка. Це може повести за собою цілий ланцюжок взаємопов'язаних питань, які й дозволять розкрити глибинну суть літературного твору. Творчий прийом вчителя робить кожний урок не схожим на інші, запобігає нудній одноманітності. І, зрештою, неординарне домашнє завдання стимулює учня до читання творів, до самостійного пошуку, самостійних міркувань – до самоосвіти.

Є.Ільїн визнає за літературою насамперед виховуючу функцію, а потім вже освітню. Бесіду ж педагога з учнем про художній твір він називає "вторгненням у життя". За переконанням Є.Ільїна, тільки виховний підхід здатний пробудити в учня інтерес до книги. Темі уроків і тематика творів перетворюють виховний вплив гувернера і книги на становлення юної душі єдиним монолітом, здатним протидіяти сучасній жорстокій реальності.

Найчастіше домашніми завданнями стає написання творів. Тематика відзначається оригінальністю й змістовністю. Кожна тема – пропозиція поміркувати і над власним життям.

Учні Є.Ільїна відзначаються грамотністю. Педагог на кожному занятті акцентує увагу дітей на правописі найскладніших слів. Він розучує з ними жартівливі примовки - правила правопису. Часто наставник пропонує диктанти, де в одній фразі потрібно виставити 9 ком, чи просить знайти у записах на дошці помилку. Такі вправи удосконалюють граматичну уважність учнів.

ВИВЧЕННЯ РІДНОЇ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВ.ТВІР К.Д.УШИНСЬКОГО “РІДНЕ СЛОВО”.

Проблема якісного навчання і збереження здоров'я учня стала ключовою для наукових досліджень одного з найвідоміших педагогів ХІХ століття К. Д. Ушинського. Мало кому відомо, що К. Д. Ушинський більшість своїх науково- методичних рекомендацій та підручників писав не тільки для шкільних, а й для домашніх вчителів. У методичному поясненні для "батьків і вчителів", які навчатимуть за підручником "Рідне слово", вчений пише: "...я мав на увазі не тільки школу, але й сім'ю. У нас більше, аніж де-небудь, поширене домашнє початкове навчання і, дай Боже, щоб воно розповсюджувалось і покращувалось. Оглянувши багато закордонних шкіл для малолітніх дітей, я виніс з цього огляду повне переконання, що початкове виховання й навчання дітей, в усякому разі, до 8-літнього і навіть до 10-літнього віку, більш на місці у сім'ї, аніж у школі і що сама школа для малолітніх дітей тоді тільки й хороша, коли вона повністю пройнята сімейним характером і буде більше схожа на сім'ю, аніж на школу". Педагог неодноразово, підкреслює, що бажано, якби кожную дитину до 8 чи 10-літнього віку виховували і навчали гувернер або мати і що кожна освічена жінка може сама навчати дитину, поки тій виповниться 10 років.

У цій праці, у розділі "Про час початку навчання", педагог пояснює, що, розпочинаючи навчання дитини, слід мати на увазі, що дитина незалежно від навчання розвивається з кожним днем і розвивається так швидко, що 2 місяці в житті шестилітнього малюка приносять більше змін у його душі й організмі, аніж потім рік в період від 10 до 15 років.

Визначити оптимальний час початку регулярного, наближеного до шкільного, навчання досить складно. Проте, за переконанням вченого, краще розпочати навчання трохи пізніше, аніж дещо раніше, хоча і те й інше має негативні наслідки.

Якщо розпочати навчати дитину раніше, аніж вона буде до цього готова, чи навчати її якогось предмета, зміст якого не може бути усвідомленим у цьому віці, то вчитель неминуче зустрінеться з такою перепорою, яку здатний подолати тільки час. Що наполегливіше дорослий боротиметься з цією перепорою, то більше це шкодитиме учневі. Вченого непокоїть, що дорослі часто вимагають від дитини неможливого - щоб вона піднялася над власним розвитком, забуваючи, що органічний розвиток відбувається у певний період. Найгіршим педагог вважає те, що, дочасно зустрічаючись з надмірними вимогами у навчанні й непереборними для її віку труднощами, дитина може втратити віру у власні сили, і невпевненість так вкорениться, що надовго уповільнить успішне навчання. К. Д. Ушинський твердить, що не одна талановита і вразлива дитина перетворилася на тупу й ледачу саме тому, що в неї підірвали впевненість у її силах. Тому він радить кожному наставникові, який помітив, що якась нова справа, не зважаючи на щирі зусилля учня, йому не дається, відразу припинити невдалу спробу й відкласти це заняття на якийсь час. Порада ніби спеціально призначена для сучасних честолюбних батьків, які з 3-4 років намагаються віддати дітей у різноманітні "школи".

К. Д. Ушинський розробив методики для початкового навчання дітей з більшості предметів. Його підручники з російської мови та читання регулярно перевидавалися. Проте, на наш погляд, найбільш актуальними для початку ХХІ століття є дослідження вченим питань вивчення іноземної мови та навчання малювання.

У статті "Рідне слово" К. Д. Ушинський аналізує вплив вивчення іноземних мов на процес оволодіння дитиною рідною мовою. Він зазначає, що коли заради чистоти вимови дитину змушують змалку спілкуватися іноземною мовою, наслідки бувають здебільшого негативні. Вчений оприлюднює результати своїх спостережень і пояснює, що люди, які вивчили з самого раннього дитинства кілька іноземних мов, часто не здатні з користю застосувати свої знання, тому що опанування іноземними мовами

відбувалося за рахунок вивчення рідної мови, становлення вимови і знання іноземних слів досягалось за рахунок розвитку мислення.

К. Д. Ушинський переконаний, що тільки рідна мова сприяє духовному формуванню дитини. Відповідно, він обстоює думки:

1. Вивчення іноземних мов не повинне розпочинатися раніше, аніж стане помітним, що "рідна мова пустила глибоке коріння в духовну природу дитини".

2. З дітьми з низькими розумовими здібностями не вивчати жодну іноземну мову взагалі, бо вона остаточно пригнітить і без того слабку здатність мислити.

3. Іноземні мови потрібно вивчати одну за одною, а не одночасно. Тільки після досягнення порівняно вільного володіння першою, слід підключати вивчення другої іноземної мови.

4. Вивчення іноземної мови повинне проводитись, за можливістю, швидко, тому що у цьому випадку необхідні безперервні вправлення й повторювання, які попереджають забування.

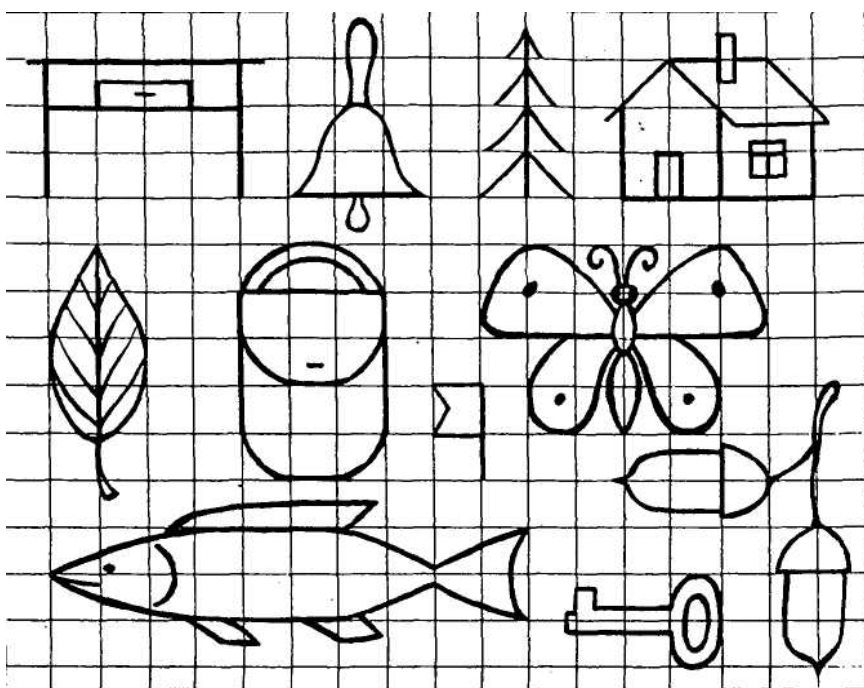
5. Що більше практикується дитина у вивченні іноземної мови, то більше часу слід відводити на вивчання з нею рідної. Тільки такий підхід нейтралізує шкоду, якої завдають розвитку мислення посилені заняття іноземною мовою.

Позиція видатного педагога щодо вивчення іноземних мов, безумовно, змусила б замислитись сучасних батьків та гувернерів, які чи не головною своєю місією вважають "озброєння" дитини знанням кількох іноземних мов, які змушують малюка вивчати мало не від народження.

Найкращим відпочинком, вправою для вироблення точності руки й ока називає К. Д. Ушинський малювання. Оптимальним способом навчити малювати, на його думку, є малювання "за сіткою" (малюнок 1). Методика дозволяє кожній дитині досягти успіху в зображенні фігурок, які вона

навіть чи змогла б намалювати без "сітки". На другому етапі вчений радить паралельно з малюванням за сіткою підключити вправлення у

малюванні без сітки. Наші дослідження показали, що малювання за сіткою дійсно ефективно і дозволяє швидко навчити малювати навіть тих дітей, які до того не могли опанувати на достатньому рівні цей вид діяльності.

Мал. 1. Зразки малювання за сіткою

Загальний зміст та особливості організації домашнього навчання в Російській Імперії були представлені ще на початку XIX століття в концепції **Ястребцева** "Про систему наук, пристойних у наш час дітям, призначених до найосвіченішої верстви суспільства" (друга частина концепції).

У своїй концепції Ястребцев висловлює цікаву думку: "Потреби фізичні тим нестерпніші, що довше не задовольняються. Розумові, навпаки, що довше не задовольняються, то більше послаблюються, так що можуть, зрештою, зникнути взагалі". Вчений робить висновок, що найкраща спадщина, яку можуть дати батьки своїм дітям, - це освіченість і працьовитість.

Система навчання, за Ястребцевим, повинна мати такі відомості:
1) "сумісні з організмом учня" (мається на увазі ті, які відповідають віковим

особливостям дитини); 2) сумісні з можливими у цьому віці затратами часу; 3) тільки найкорисніші.

"Найкорисніші" науки Ястребцев поділяє на кілька груп. До першої групи він відносить науки, які сприяють вправленню душевних і тілесних сил людини. Велика помилка, на думку Ястребцева, вчити дітей того, до чого у них немає здібностей, бо навчання тільки розкриває й удосконалює здібності, але не створює їх. Він переконаний у тому, що природа наділила кожную людину здібністю до якоїсь корисної діяльності, а справа батьків і домашніх наставників

- зрозуміти до якої і розвинути цю здібність. Учений застерігає, що навчання й виховання дитини необхідно здійснювати професійно, тому що надто тривалі чи надто складні вправлення в якомусь виді діяльності, навіть у такому, до якого дитина має схильність, здатні посіяти у вихованця відразу до цієї діяльності, до навчання в цілому, а іноді й до спілкування з дорослими.

До другої групи віднесені "найкорисніші науки стосовно батьківщини". Це історія та науки, "необхідні для економічного й духовного поступу батьківщини".

Третя група - "найкорисніші науки стосовно людства". Вибір цих наук автор рекомендує узгоджувати з вимогами часу.

Четверта група - "найкорисніші науки стосовно них самих чи допоміжні". Маються на увазі ті науки й загальнонавчальні вміння, які становлять основу для засвоєння усіх наук, наприклад: вміння свідомо й швидко читати, грамотно й логічно викладати на письмі власні думки, знання арифметики тощо.

За переконанням Ястребцева, система навчання в дитячому віці повинна відповідати наступним шести умовам: 1) щоб відомості, які викладаються дітям, не виходили за межі їхнього розуміння; 2) щоб можна було розпочинати планомірний, цілеспрямований розвиток та навчання (на доступному рівні) з наймолодшого віку, але так, щоб всебічний ранній

розвиток не переобтяжував дитину і не позбавляв здоров'я; 3) щоб навчальні заняття, розвиваючи розумові здібності дитини, сприяли, наскільки можливо, і розвитку "тілесних сил" (мається на увазі обов'язковість регулярних фізичних вправ: гімнастики, плавання, фізичної праці, пов'язаної із практичним застосуванням набутих знань); 4) щоб навчальна інформація відповідала "духові часу", тобто містила найновіші відомості, здобуті в усіх галузях наук, запропонованих дитині для вивчення; 5) вивчення з дітьми навчального матеріалу повинне підготувати їх до подальшого засвоєння наук; 6) усі знання, які здобуває учень, повинні слугувати процвітанню його вітчизни, тому для представників різних соціальних верств освіта повинна бути різною.

Концепція Ястребцева цікава з позицій сьогодення своєю психологічною основою і практичною спрямованістю. Заслужовує уваги також патріотизм у педагогічній позиції автора.

3. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЧИТАННЮ.

Саме патріотична позиція уряду Російської Імперії дозволила йому в XIX столітті здійснити безпрецедентну в історії педагогіки "революцію". За розпорядженням царів та міністрів народної освіти найталановитіших педагогів того часу посилають у довготривалі закордонні відрядження (терміном до кількох років) для інтенсивного вивчення, узагальнення й творчого опрацювання передового європейського педагогічного досвіду, з метою його впровадження на батьківщині (одним з таких педагогів був згаданий вище К. Д. Ушинський). На основі надбаних і узагальнених закордонних знань та вітчизняних досліджень створювались високоякісні навчальні програми й підручники. Наприклад, програми з початкової математики й російської мови. Їх можна не аналізувати, оскільки кожний наш сучасник вивчав математику у школах України за цією програмою, а нинішні підручники з української та російської мов побудовані майже за тим самим принципом, як до 1917 року. В СРСР російська література

викладалася також за програмами, розробленими до 1917 року, які доповнювались творами авторів XX століття. Підручники практично з усіх дисциплін у XIX столітті мали цікаві для школярів оповідання й високохудожні малюнки, тому що представники тогочасних Міністерства народної освіти та Академії наук вважали першочерговим у навчанні завданням зацікавити дитину вивченням того чи іншого предмета.

Доцільно проаналізувати ті методичні знахідки, які сьогодні незаслужено забуті. Такими унікальними дидактичними знахідками у XIX - на початку XX століття були: 1) навчання правильного, свідомого й швидкого читання; 2) навчання каліграфічного грамотного письма; 3) організація навчально-виховної роботи дитини з книгою; 4) навчання чітко й логічно висловлювати думки у письмовій формі. Всі проаналізовані далі окремі дидактичні прийоми, цілісні методики, підручники використовувалися, насамперед, гувернерами в системі домашнього навчання, хоча частину з них застосовували також і вчителі гімназій.

Книга - головне джерело наукових знань. Для того, щоб стати освіченою людиною, дитина мусить досконало оволодіти такою складною загальнонавчальною навичкою, як читання. Тепер важко уявити, що звуковий метод навчання читання для XIX століття був незвичним. Тому, по-перше, на той час існувало немало наукових робіт, у яких роз'яснювалося, як слід навчати за ним, а, по-друге, складаючи іспити з метою одержання диплома чи свідоцтва, майбутні домашні наставники, домашні вчителі та вчителі початкових класів повинні були продемонструвати знання кількох способів навчання читання. Ці та інші вимоги публікувалися у спеціальному збірнику "Випробування на звання...".

Найкращим поясненням, як навчати за звуковим методом, на нашу думку, була книга Ф. Кочержинського "Кілька роз'яснень до навчання грамоти за звуковим способом", яка, окрім пояснень, містила докладні поурочні плани, розроблені на весь курс навчання грамоти. Алфавіт

вивчався за 21 урок. Спеціальна увага надавалася вправам у читанні відкритих і закритих складів, вивченню м'яких і твердих звуків, читанню слів (російською мовою), у яких окремі літери не вимовляються, наприклад: "здравствуйте" "сердце", "солнце", "чувствовать".

Найкращим посібником, у якому були представлені усі різновиди навчання читання стала книга І. Паульсона "Методика грамоти за історичними й теоретичними відомостями".

Важливо, що домашні наставники та вчителі в пошуках оптимальної методики навчання читання для свого вихованця могли одночасно поєднувати кілька прийомів та способів, що збільшувало ефективність навчальної діяльності. Наведемо способи і прийоми, які використовувались найчастіше.

Способи навчання читання поділялися на синтетичні, аналітичні й аналітико-синтетичні.

I. Синтетичні способи.

1. *Буквоскладальний спосіб.* Поділявся на три етапи: 1) заучування букв; 2) злиття букв у склади; 3) складання багатоскладових слів.

2. *Звукоскладальний спосіб.* Називали не букви, а звуки. При навчанні читання швидко називали "німу" або "напівзвучну" літеру (дзвінкі й глухі приголосні) і поруч з нею "звучну" (голосну). Наприклад: ба, бе, би, бо, бу. На наступному етапі читали склади зі збігом двох приголосних: бр - брат, кр -кріт.

Одним з варіантів синтетичного способу було не усне заучування назв букв чи звуків напам'ять, а запам'ятовування їх у процесі письма. Письмо поєднувалося з читанням. Спочатку писали й заучували назви літер, потім - записували й читали склади, далі - слова. Прихильниками методики одночасного навчання читання й письма були німецький педагог В. Ратке, французький - П. Дельонне, російський - Покотилів.

Навчаючись читати за синтетичним способом, діти повинні були завчити багато літер і складів, що не становили для них інтересу. Відсутність зацікавлюючої основи не подобалась окремим педагогам, які зробили спробу знайти інший підхід, більш приємний для дитини. Так виник аналітичний спосіб.

АНАЛІТИЧНИЙ СПОСІБ.

Уперше аналітичний спосіб навчання зацікавив широкі педагогічні й громадські кола після виходу в світ у 1791 році букваря берлінського педагога Гедіке "Дитяча книга для першого вправлення в читанні без азбуки й буквоскладання".

Робота зі сторінкою букваря відбувалась у такій послідовності:

1. Завчити "читання" слів першого рядка.
2. Знайти усі слова "аист".
3. З'ясувати, чим вони відрізняються (колір, підкреслення).
4. Навчитися "читати" усі слова на сторінці.
5. Знайти на сторінці усі літери "а" в усіх словах (для кожної літери у букварі відводилась одна сторінка. Спочатку вивчалися усі голосні).

І. Паульсон, аналізуючи запропоновану методику навчання читання, писав, що, висунувши на перший план читання цілих слів, Гедіке змушує маленького учня майже самостійно доходити до розуміння процесу читання. Водночас, дитині все одно доводиться засвоювати літери, проти вивчення яких поза складом слів виступав автор системи. Методика навчання читання ускладнює й уповільнює досягнення головної мети - свідомого читання, адже слова доводиться запам'ятовувати винятково за їхнім зовнішнім виглядом. Разом з тим, можливе поєднання синтетичного способу із заучуванням дитиноюзовнішнього вигляду слів, що дає хороші результати. Але таке подання можливе тільки при індивідуальному навчанні дитини в домашніх умовах.

II. Аналітико-синтетичний спосіб.

Спосіб Л. Томаса (Лейтциг, 1848 р.). У букварі вміщувались малюнки з підписами, розкладеними на склади та літери. Педагог розпочинав заняття бесідою про предмет на малюнку. Бесіда доповнювалась оповіданням чи віршем. Потім предмет малювали й дізнавалися про його використання. Слово- назву розкладали на склади й літери, а потім знову поєднували їх у слово. Слово вчилися писати: писали букви, поєднували їх у склади і, зрештою, знову у слово.

Домашні наставники та вчителі Російської Імперії у ХІХ столітті з метою підвищення ефективності навчання активно застосовували різноманітні прийоми, розроблені для цього в різних країнах у різні періоди. Наведемо кілька прикладів.

1. Дітям давали для гри вирізані з дерева букви. З них складали слова. (Автор рекомендації - римський ритор Квінтілліан (І ст. н. е.). Для прискорення навчання письма він же рекомендував змушувати малюків багаторазово обводити грифелем літери, вирізані на дошці).

2. У 1833 році в Санкт-Петербурзі вийшла "Азбука у віршах". Віршовані рядки діти запам'ятовували краще.

3. Німецький педагог І. Базедов складав із дітьми склади й слова з літер, випечених із солодкого тіста. Після завершення занять як нагороду за правильне виконання завдань букви дозволялося з'їсти (1774 р.).

4. Дж. Локк наклеював букви на кубик, які по 4 рази кидали усі гравці. Виграв той, у кого випадали такі 4 літери, з яких можна було скласти найбільше слів (1693 р.).

5. Е. Роттердамський (1467-1536) винайшов захоплюючу дидактичну гру. Дитині вручали лук і стріли. На кожній стрілі була написана голосна. На мішені записувались усі приголосні. Коли дитина поціляла в мішень, вона вимовляла склад, що утворився, і отримувала в нагороду вишню. Педагог описав випадок, коли йому, завдяки цій грі, вдалося за кілька днів навчити читати хлопчика, який до того не міг

навчитися протягом трьох років з учителем.

6. З 1660 року Е. Роттердамський почав використовувати для навчання читання набірну касу літер.

Як видно з каталогів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, наприкінці XIX - на початку XX століття в Російській Імперії існував великий вибір букварів. Тільки у Києві у 1916 році їх налічувалось більше ста. Домашні вчителі та наставники найчастіше використовували букварі В. П. Вахтерова, Ф. В. Грекова, Д. І. Тихомирова, І. Т. Фльорова, С. Шелмановського.

Особливий інтерес, на нашу думку, становить система навчання читання професора Ф. В. Грекова. Головну причину неспішності навчання, коли учень добре знає літери, але ніяк не може навчитися читати, педагог вбачав у тому, що дітям відразу дають читати багатобуквені слова. За методикою Ф. В. Грекова, після опанування читання двобуквених складів учні навчалися читати три- чотирибуквені слова і лише після цього переходили до п'яти-шестибуквених та довших. Буквар Ф. В. Грекова містив цікавий для дітей мовний матеріал: прислів'я, загадки, вірші, оповідання, статті. Це сприяло пробудженню в учнів інтересу до читання й пізнання, що, за переконанням педагога, було важливою передумовою успішного навчання.

У зв'язку з панівним становищем російської мови, українські букварі попитом у гувернерів не користувались.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ПИСЬМА.

Не менш складна й необхідна для людини, аніж навчання читання, справа - навчання каліграфічного й грамотного письма. Адже якщо читання - спосіб ознайомлення з думками інших, то письмо - засіб фіксування й передачі оточуючим власних думок. Сучасним вчителям, орієнтованим на єдину загальноприйнятну методику, навряд чи відомо, що до 1917 року в

Україні, як і на всій території Російської Імперії, дозвіл на початкове навчання дітей отримувала тільки людина, що на спеціальному іспиті демонструвала досконалезнання не менш як трьох методик навчання письма і чотирьох методик навчання написання літер.

До 1917 року в Україні, як і на всій території Російської Імперії, існували три методики навчання письма, які визначалися за принципом поєднання в процесі навчання грамоти читання й письма.

Перша - старовинна - була відома іще в Київській Русі. Застаровинною методикою навчати письма починають після повного оволодіння дітьми читанням друкованого тексту. Спочатку пишуть усі літери алфавіту і тільки потім переходять до списування слів і фраз. Методика була незручна тим, що діти бездумно списували незнайомі букви- символи, адже читати рукописні літери вони не вміли.

Друга - нова методика - була запроваджена у ХІХ столітті. Її суть полягала в тому, що уроки письма поєднувалися з уроками читання до повного засвоєння дітьми алфавіту. Коли ж діти вже могли прочитати і написати кожне слово чи речення, уроки читання й письма роз'єднувалися. Чи не найбільшим популяризатором цієї системи був К. Д. Ушинський. Вона домінувала в ХІХ і на початку ХХ століття у школах Російської Імперії та використовувалась домашніми вчителями.

Ця система - паралельного навчання читання й письма - вважається сьогодні загальноприйнятою у школах України. Дійсно, порівняно з попередньою, вона має істотні переваги. Деяким дітям, безсумнівно, легше оволодіти читанням за допомогою письма, хоча досвід засвідчує, що далеко не всім. З іншого боку, у системі є суттєві недоліки: 1) діти не встигають засвоїти необхідних навичок написання літер, бо їх відразу змушують поєднувати ці літери у склади та слова, що негативно позначається на формуванні почерку; 2) акцентування уваги на зображенні неміцно засвоєних букв і ще не вироблене вміння читати цілими словами ведуть до

появи великої кількості помилок при письмі або до чисто автоматичного, бездумного списування слів, що закладає фундамент безграмотності.

Зважаючи на неоднозначне ставлення педагогічних кіл до нової системи, Міністерство народної освіти Російської Імперії схвально сприймало пошуки нових способів навчання письма. Авторитетний російський вчений, професор, педагог Ф. В. Греков на початку XX століття створює цілісну, ефективну методику навчання дітей грамотного й каліграфічного письма, яка поєднувала позитивні ознаки обох попередніх систем. Навчання за цією методикою дозволяло практично усім дітям легко й успішно опанувати провідні загальноприйняті навички: вміння читати, писати, логічно мислити. За означеною системою розпочинали писати слова у другому півріччі після завершення вивчення азбуки. Протягом першого півріччя учні виконували спеціальні вправи для розвитку руки та окоміру (малювання і зображення елементів букв), відпрацьовували написання літер. У цей час навчання читання відбувалося паралельно за друкованим і прописним шрифтами. Коли діти розпочинали писати слова, натренована рука легко і красиво виводила добре відомі літери. Запис літер відбувався автоматично, учень не зосереджувався на пригадуванні їх елементів, тому вся увага концентрувалася на грамотності. Рівень грамотності також був високим, через те що до початку письма діти вже читали цілими словами. Праці Ф. В. Грекова були опубліковані у складний період, у 1908-1911 роках, і до 1917 року система не встигла набути масштабного поширення.

Існувало також чотири офіційно визнаних "методи" (методики) навчання

написання літер. Володіння цими методами дозволяло

вчителів обрати оптимальний варіант для роботи з кожним учнем. Методи такі: а)копіювальний; б) лінійний чи графічний; в) генетичний; г)метод Карстера (чи американський). За копіювальним методом вчитель пише букви олівцем на папері, а дитина водить пером по олівцю, поки натренує руку і сама зможе писати літери. Цей метод

практично не застосовувався у школах, бо вимагав від учителя занадто багато додаткової роботи, але ефективно використовувався

домашніми вчителями й наставниками в умовах індивідуального навчання. Поруч із позитивними наслідками, при невмілому впровадженні (якщо дитину примушувати тільки наводити літери, не даючи їй можливості писати самостійно) можна отримати й негативні: у дитини сформується повільний, нетвердий почерк.

Лінійний (чи графічний) метод полягає у навчанні письма "за лініями": за графічною сіткою, в яку учень вписує букви. Завдання методу - допомогти дітям сформувати навички витримувати однакову ширину й висоту ліній, однакову відстань між ними, однаковий напрямок букв і рядків. Поступово дітей переводять писати у зошитах № 2, в яких зникають похилі лінії; потім у зошитах № 3 з відсутніми горизонтальними розмітками; далі зменшується відстань між лініями і розмір літер доводить до оптимального. Зрештою, залишається тільки нижня лінія. На завершення дитина пише на чистому аркуші

- так зване нелінійне письмо.

Генетичний метод передбачає навчання писати букви не в алфавітній послідовності, а від найлегших за написанням до найскладніших. Літери розташовуються так, що з попередньої, засобом додавання чи видозміни елементів, утворюється наступна, наприклад: і-и-ц-ш-щ. Написанню букв передують написання їх елементів.

Тактичний метод. Дитина за командами вчителя виконує відповідні дії: пише елементи літер, букви, слова. Тактування спрощує вчителю перевірку учнівських робіт. Корисне воно і для учня, оскільки привчає дитину до зібраності, уважності, певного темпу роботи. Разом з тим, при частому застосуванні тактування може перетворитися на механізм, який

перевтомлює дітей, притупляє увагу, позбавляє учнів самостійності, робить їх несміливими, безініціативними.

При використанні таксування повинні виконуватися наступні правила. Такт можна застосовувати тільки тоді, коли учень чітко знає, що і як слід робити під нього. Тому письму кожного елемента, букви, слова повинні передувати ретельні пояснення і спочатку кілька разів вони пишуться без такту й тільки потім під такт, щоб дитина засвоїла необхідну легкість і впевненість у виконанні. Тактує спершу сам вчитель, а потім учень. Вимовляння такту повинне бути чітким, але "не крикливим". Під час тактування педагог слідкує за роботою учня, виправляє незначні помилки, робить окремі зауваження. Такт ведеться спочатку повільно, далі поступово прискорюється, відповідно до успішності засвоєння учнем матеріалу.

Метод Карстера (чи американський) базується на відпрацюванні правильних рухів руки. З фізіологічного погляду письмо є результатом точних рухів добре розвиненої руки. Цей розвиток став суттю методу. Система зосереджується у даному випадку на трьох головних аспектах: 1) на рухах, що сприяють розвитку м'язів ліктя; 2) на рухах кисті; 3) на рухах пальців. Для розвитку руки призначений ряд складних вправ. Застосовується також "письмо" рукою в повітрі. За своєю складністю методика у повному обсязі не могла використовуватись у роботі з маленькою дитиною, але частина вправ запозичувалась як суттєве доповнення до інших систем навчання письма. Оптимальним було поєднання усіх чотирьох методик.

У Російській Імперії у XIX - на початку XX століття методикою навчання письма передбачалися такі заходи, які сприяли формуванню грамотності: 1) списуванню завжди передувало уважне читання тексту; 2) вчителі не дозволяли учням навіть у прописах списувати слово по одній букві; 3) дітей навчали списувати одночасно і з письмового, і з друкованого тексту; 4) поширеною вправою було записування напам'ять віршів та текстів.

МЕТОДИКА РОБОТИ З КНИГОЮ.

Вміння працювати з книгою не залежить лише від здатності дитини вільно й свідомо читати. Необхідно сформувати в маленького учня інтерес до роботи з книгою, навчити його, як отримати від неї максимальний обсяг інформації; обрати корисну й цікаву для дитини книгу. Розв'язати ці педагогічні проблеми домашнім наставникам допомагали численні роботи науковців.

Розкриваючи освітнє й виховне значення дитячої книги в житті дитини, російський педагог В. А. Волкович писав, що розумно написана й правильно обрана дитяча книга розвиває кругозір вихованця, створює переконання, виховує почуття, сприяє формуванню характеру. Отже, роботу дитини з книгою розцінюють одночасно як навчання, так і виховання.

В. А. Волкович зазначає, що дитяча книга відіграє роль наставника тільки при дотриманні наступних умов:

1. Читання повинне відбуватися систематично, під керівництвом педагога, з урахуванням інтересів дитини.
2. Необхідно рахуватися з віком і схильностями дитини, тобто доцільно якнайбільше індивідуалізувати читання.
3. Бажано не давати дитині книг із повчаннями, які нав'язуються у відкритій формі.
4. Із сфери дитячого читання слід усунути страшні й жорстокі оповідання, щоб учень не виховувався на негативних прикладах і з метою збереження його нервової системи.
5. Корисно добирати книги, зміст яких підсилює радісні емоції, підвищує життєздатність особистості.
6. Оптимально читати з дітьми і пропонувати їм для самостійного читання книги найрізноманітнішого змісту, які, за

можливістю, охоплюють усі сторони життя, висвітлюють питання різних галузей наук.

Пробудження в дитини інтересу до читання розглядає у роботі "Книга - як подарунок дітям" інший педагог С. Ф. Лібрович. Він прихильник максимальної індивідуалізації дитячого читання. Для зацікавлення вихованця читанням вчений рекомендує добирати для дитини книги, які поєднували б у собі дві важливі якості: якнайповніше задовольняли педагогічні вимоги до книги й відповідали б індивідуальним смакам і запитам маленького читача.

С. Ф. Лібрович звертає увагу дорослих на важливість оформлення дитячої книги. Книга повинна бути красивою настільки, щоб маленький читач ставився до неї, як до чогось особливо цінного: мати естетичну обкладинку, містити цікаві й якісні художні ілюстрації, приваблювати вже одним своїм зовнішнім виглядом. Красива й змістовна книга не тільки викликає інтерес до читання, ай формує хороший естетичний смак. У той же час, книга не повинна бути надмірно розкішною. Розкішне оформлення книги часто відсуває на останній план її зміст, може розвинути у вихованця небажану схильність захоплюватися винятково зовнішнім, "надмірна вишуканість викривляє смак, позбавляє людину здатності відчувати красу витонченої простоти. Розкішність не варто ототожнювати з витонченістю".

Педагоги XIX - початку XX століття негативно оцінювали захоплення дітей детективною літературою. Навіть оповідання про Шерлока Холмса визнавали як надто жорстокі, неінтелектуальні, негуманні й низькохудожні. За переконанням провідних вчених того періоду, подібні книги псували дітям смак і вдачу. Батькам і домашнім наставникам рекомендувалося активно відволікати дитину від такої літератури, пропонуючи їй якіснішу в художньому плані, гуманнішу й змістовнішу.

Особливо складним визнається вибір книг для наймолодших дітей. Як зазначає С. Ф. Лібрович, малюків потрібно іще привчити до книги. Тому слід знайти таку книгу, "яка являла б собою перехід від іграшки до серйозної

інтелектуальної праці". Першими книгами дитини повинні бути книги без тексту, лише з малюнками або з дуже стислим текстом, що подається як підпис до малюнків.

Учений застерігає батьків і гувернерів від помилкового кроку - ознайомлення дітей з літературними творами, недоступними для розуміння дитини конкретної вікової групи. Насамперед, недоцільність такого читання пояснюється тим, що дитина все одно, в силу своїх вікових особливостей не зрозуміє й не оцінить усіх достоїнств книги. Окрім того, зустрівшись із тим, що їй іще нецікаво чи незрозуміло, дитина може вирішити, що твори того чи іншого письменника взагалі нецікаві й недостойні уваги.

У XIX - на початку XX століття для батьків та гувернерів видавалися спеціальні довідники з рекомендованою для дитячого читання літературою. Вміщені у таких довідниках книги обов'язково мусили отримати схвалення критики й наукових установ відповідного профілю. Один із найвідоміших довідників того періоду - "Довідкова книжка про читання дітей". Її укладач М. Соболев пропонував увазі дорослих перелік кращих дитячих книг, опублікованих у Російській Імперії за 35 років - з 1870 по 1905 роки. Перелік містив 4337 одиниць літератури.

До нас дійшло унікальне московське видання 1815 року, яке не має аналогів у незалежній Україні XXI століття: 52 томи книги для початкового домашнього навчання дітей вікової групи до 12 років "Початкове керівництво до настановлення юнацтва, або Перші поняття про речі різного роду, вибрані з Базедова, Перольта й інших кращих оповідачів, які писали про виховання дітей, подані в малюнках, розташованих у певній послідовності" (переклад з французької"). В основу книг була покладена Священна Історія. Серія розпочиналася методичними рекомендаціями, зокрема: змушувати дитину читати по 2 години на день, пояснювати їй незрозуміле, ретельно розглядати й аналізувати з вихованцем малюнки.

Наведемо для прикладу зміст першої книги. Том 1:

1. Створення землі (оповідання зі Священної Історії й наукові відомості).
2. Птахи (наукові відомості).
3. Четвероногі й живонароджуючі (наукові відомості).
4. Риби (наукові відомості).
5. Про Коперникову систему й
обертання Землі навколо Сонця (наукові відомості).
6. Глобуси небесні й земні карти. Географічний поділ вітрів та зміни фаз місяця(наукові відомості).
7. Чотири пори року.
8. Проростаючі (тобто рослини): трави, гриби, квіти, кущі, лікарські трави(наукові відомості).
9. Чотири стихії: вогонь, вода, повітря, земля (наукові відомості й легенди). Хороші графічні ілюстрації сприяли унаочненню навчального процесу.

Робота за книгами дозволяла поєднати навчання, розвиток і виховання дитини. Від тому до тому інформація ускладнювалась і поглиблювалась. Наявність в дидактичному арсеналі гувернера такої літератури виступала як одна з умов високої ефективності домашнього навчання.

У XIX - на початку XX століття активно розроблялась методика так званого "виховного читання" (малася на увазі не тільки освітня й розвивальна, ай виховна функція читання). У 1908 році відомі педагоги й науковці Ц. і В. Балталон узагальнили всі існуючі на той час дидактичні відомості у книзі "Виховне читання: посібник для вчителів та вчительок". У посібнику подавалась методика проведення пояснювального читання: форми роботи, при якій після ознайомлення учня із змістом тексту до нього ставиться ряд запитань з метою з'ясувати, чи розуміє дитина значення слів, висловів та прочитаного в цілому. Вчителям радили добирати для роботи

з дітьми цікаві для них статті й оповідання, інакше учні можуть незлюбити читання. Пропонувалася методика проведення переказів і бесід. Перекази рекомендувалося будувати за формою "розповіді пережитих вражень". Методика проведення бесід була схожою (хоча значно менш досконалою) на ту, яку сучасні педагоги знають як методику вчителя-новатора Є. М. Ільїна. Методику Є. М. Ільїна ми докладно опишемо у наступній темі.

За методикою виховного читання заняття будувалося за таким планом:

1. Виховне читання вчителем. Застосування наочності для пояснення.
2. Письмові замітки про прочитане: а) назва оповідання;
б) місце й час дії;
в) імена головних діючих осіб і тварин; г) назви частин оповідання.
3. Бесіда про прочитане.
4. Письмовий виклад вражень:
а) відповіді на питання; б) вільний виклад.
5. виправлення помилок.

Уміти самостійно здобувати знання, мислити й передавати інформацію іншим усно і на письмі - невід'ємні якості, що характеризують освічену людину. Показово, що для випускників дореволюційних (до 1917 року) гімназій і ліцеїв висловлення думки (навіть у віршованій формі) не було проблематичним. Згадаємо поширену у світських колах моду писати одне одному в альбоми побажання в прозі чи віршах. На іспитах у навчальних закладах ставилися складні завдання, які потребували глибоких знань у галузі філології й досконалого володіння усним і писемним мовленням. По суті, це свідчить про два факти: 1) до 1917 року існувала інша, відмінна від нинішньої, загальноприйнятої в Україні, більш продуктивна методика навчання; 2) ця методика мала багато спільного з системами, створеними кращими вчителями сучасності.

На зламі XIX-XX століть у гімназіях і ліцеях Російської Імперії пріоритетним завданням визнавалося озброєння учнів провідними загальнонавчальними навичками. Це ж завдання стояло і перед домашніми наставниками й домашніми вчителями, які готували дітей до вступу у навчальні заклади. Методику навчання логічного і грамотного викладення думки на письмі розробляли такі відомі на той час педагоги, як: В. П. Вахтеров, В. С. Гербач, А. Дивногорський, Д. І. Тихомиров, Л. М. Толстой, Д. М. Ушаков, В. О. Фльоров, С. Шелмановський. Вони обґрунтували, що основним мотиваційним фактором навчання мусить бути інтерес дитини до того чи іншого виду діяльності. Тому за тодішньою методикою першим серйозним творчим завданням було складання казки. Завдання виконувалося у спеціальних зошитах, видрукованих на замовлення Міністерства народної освіти. За розмірами і формою зошити дорівнювали половинці горизонтально розрізаного навіпл нинішнього зошита на 12-18 аркушів. На одній сторінці розгортки містився майстерно виконаний художником чорно-білий малюнок.

Друга сторінка призначалася для тексту, який напише до нього учень. Цикл з 5-8 малюнків являв собою цілісний сюжет захоплюючої, дотепної і водночас повчальної казки. Зошит складався з двох частин: у кожній - по казці. Для зразка розглянемо один із сюжетів.

МАЛЮНОК 1. Берег річки. Ліс. Заєць втікає від лисиці.

МАЛЮНОК 2. Лисиця помітила на протилежному березі річки мисливця з собакою і кинулася ховатися в кущі. Заєць врятований.

МАЛЮНОК 3. Знесилений заєць лежить на галявині. Його знаходять інші зайці.

МАЛЮНОК 4. Зайчик, плачучи, розповідає про свою жахливу пригоду.

Оточуючі співчують.

МАЛЮНОК 5. Зайці радяться, як провчити руду хижачку. В одного з них виникає блискуча ідея.

МАЛЮНОК 6. Заєць знову втікає від лисиці, заманюючи її до дерева, стовбур якого роздвоюється досить високо над землею, утворюючи вузький отвір.

МАЛЮНОК 7. Заєць прослизає в отвір, а лисиця, у розпалі гонитви, не оцінивши ситуації, застряє. Інші зайці дружно сміються, визираючи з кущів.

Методично правильно підібраними послідовно розташованими сюжетними малюнками програмується чітка послідовність і логіка викладення думок. Кожний малюнок - це своєрідний пункт плану розповіді. Динамічність сюжету в цілому і кожного фрагмента казки зокрема приваблює дитину, допомагає їй безпосередньо висловлюватися, активізує лексичний запас, полегшує підбір дієслів: "втікає", "наздоганяє" (а не просто "біжить"), "розповідає", "заспокоюють", "співчують", "радіться" (без опори на ілюстрації учень, найбільш ймовірно, повторював би "говорить") і т.д. Композиції малюнків побудовані таким чином, що маленькі казкарі не збиваються на написання діалогів між діючими персонажами. Це істотна деталь, оскільки на початковому етапі навчання написання творів дитина не володіє мистецтвом впорядкування і граматичного оформлення діалогу, тому він часто взагалі відволікає увагу юного автора від головної ідеї й змісту. Глибока морально-етична суть казок передбачає проведення серйозної виховної бесіди з дитиною, психологічний аналіз характерів і вчинків героїв.

Розвиток писемного мовлення дитини в умовах колективного (в освітній установі) чи індивідуального (вдома) навчання до 1917 року значно менше, аніж зараз, залежав від особистісних якостей педагога. Навіть не особливо талановитий, але сумлінний вчитель міг без надмірних зусиль і ефективно навчати дитину, бо керувався досить досконалою методикою і мав хороші посібники: у даному випадку - зошити.

Коли діти оволодівали навичками складання казок за циклом малюнків, завдання ускладнювалося. Навчальною програмою до 1917 року

передбачалися такі форми роботи: 1) письмовий переказ прочитаного; 2) складання твору- опису за репродукцією картини (сюжетної композиції, пейзажу, портрета); 3) написання твору за зразком прочитаного оповідання чи наукової статті; 4) письмове викладення своїх вражень; 5) вивчення матеріалу і написання твору за заданою тематикою, наприклад: "Опис родинного чи календарного обряду, поширеного в нашій місцевості" (звіт про етнографічне дослідження, проведене індивідуально кожним учнем під час канікул); "Легенда про походження назви вашого міста (села, річки і т.п.), розказана (вказати ким)". (Для роботи пропонувався план: хто і як розповідав легенду; як ви познайомилися з цією людиною, передати особливості мовлення; дати портретну характеристику оповідача).

На заняттях з мови та літератури регулярно виконувалися спеціальні вправи для розвитку мовлення. Наприклад, професор В. Ф. Греков щодня поповнював активний словниковий запас дітей. На першому уроці з цих предметів читали і записували назви речей і людей, які знаходяться у класі; на другому - предметів, які знаходяться вдома у кімнатах; на третьому - у церкві: вітвар, ікона, свічник, хоругви, панікадило, соля, клірос, аналой, царські врата, престол, хрест, жертovníк, завіса, ризи, Євангелія, священник, дяк. Діти вивчали прислів'я, приказки, фразеологічні вислови, добирали до заданих слів синоніми й антоніми.

А. Баранов у книзі "Керівні замітки для навчаючих до викладання за "Нашим рідним" рекомендував практикувати:

- "зв'язний переказ прочитаного";
- запис прозового тексту чи віршів напам'ять;
- письмове завершення речень: "Горщик - посуд. Вода - напій. Квас - ... Чай -напій, а кисіль - ... Кінь ірже, а корова - ...";
- повні письмові відповіді на запитання: "Хто навчає у школі?"
- У школі навчає вчитель. Що таке субота? - Субота - день тижня.";
- складання відповідей на питання до прочитаних статей;
- викладення суті статті за допомогою запитань;

- опис окремих предметів.

Регулярне використання творчих вправ допомагало учням повірити у власні сили, навчитися не боятися висловлюватися усно і записувати свої думки. Застосування нами в сучасних умовах навчальних методик, які використовувались в Російській Імперії у ХІХ - на початку ХХ століття, показало, що вони істотно випереджають сучасні за ефективністю. Відповідно, їх вивчення може принести значну користь педагогічній науці й практиці ХХІ століття.

Тема. Методика підготовки дитини до школи в домашніх умовах

План

1. Значення підготовки дитини до школи.
2. Суть поняття «готовність до школи».
3. Підготовка дитини до школи.

Значення підготовки дитини до школи

Намагаючись належно підготувати дитину до школи, батьки вдаються до пошуку підготовчих курсів, різноманітних гуртків, навчають дитину писати, читати, рахувати. Однак потрібно розуміти, що розумове перенавантаження може негативно позначитися на фізичному та психічному здоров'ї дітей шестирічного віку. А вже під час організованих занять діти переважно сидять за столами, рухаються мало, унаслідок чого перевтомлюються, стають знервованими, нерідко в них з'являються прояви таких захворювань, як сколіоз, невроз, а також знижується загальна опірність організму до різних захворювань. З огляду на це батькам слід усвідомити, що провідна роль у підготовці до школи належить загальному фізичному розвитку, зміцненню здоров'я дітей. Бо лише фізично й психічно здорова дитина здатна успішно, без напруження навчатися.

Підготовка дошкільнят має велике значення. Коли малюк йде в навчальний заклад, його життя в корені змінюється. Настає переломний момент. У дитини повністю змінюється коло знайомств і розпорядок дня. З'являються нові турботи й обов'язки. Йому одночасно страшно й цікаво, що ж з усього цього вийде.

Школа являє для дитини абсолютно новий світ. Навіть якщо вона до цього ходила в дитячий садок, тобто має досвід спілкування з однолітками і вихователями, все одно це не дає повної гарантії, що дитина так само успішно адаптується в новому середовищі. Похід у перший клас – це завжди стрес для дитини. Для того щоб вона змогла засвоювати новий матеріал, потрібно підготувати не тільки її розум, але ще й тіло і почуття. Тому так важлива підготовка дітей до школи.

Що повинна вміти дитина

Для майбутнього першокласника важливо:

Знати домашню адресу, повні імена батьків і місце їх роботи.

Орієнтуватися в часі і просторі – знати дні тижня, час доби, напрямки руху.

Розрізняти кольори, рослини, тварин, класифікувати за певними параметрами предмети.

Знати базові основи про навколишній світ, тварин і рослини.

У ході діагностики готовності дитини до школи психологи і вчителі оцінюють такі аспекти:

- розвиток логічного і творчого мислення;
- розвиток пам'яті (запам'ятовування);
- розвиток мови (словниковий запас, чистота вимови, узгодження слів);
- елементарні математичні навички (порядковий рахунок, прості задачі);
- довільна увага, що припускає вольові зусилля для концентрації протягом 10 хвилин.

Від того, наскільки якісно і вчасно буде підготовлений дошкільник до навчання у школі, багато в чому залежить успішність його подальшого навчання.

Дуже важливо, щоб у дошкільному закладі, в сім'ї допомогли дитині усвідомити, що дитячий садок і школа є ланками єдиної системи освіти і виховання, а все те, що чекає дитину у школі, є продовженням того, чим займалася, що опановувала вона раніше. Не менш важливо, щоб із перших днів перебування в школі вона на конкретних реаліях переконувалася в цьому. Все це можливе за дотримання принципу наступності дошкільної та початкової освіти.

2.Суть поняття «готовність до школи»

У структурі готовності найчастіше прийнято виділяти наступні компоненти:

- 1) фізіологічна готовність (стан здоров'я (фізіологічна зрілість), рівень фізичного розвитку (рівень сформованості дрібної моторики), біологічний вік;
- 2) психологічна готовність (інтелектуальна, емоційно-вольова, мотиваційна);
- 3) соціальна готовність (соціальна компетентність, комунікативні навички).

Структура психологічної готовності

1. Мотиваційна готовність до навчання у школі. Виявляється у прагненні дитини до навчання, бути школярем; у достатньо високому рівні пізнавальної діяльності і мислительних операцій; у володінні елементами навчальної діяльності; у певному рівні соціального розвитку. Свідченням мотиваційної готовності є наявність у дитини бажання йти до школи і вчитися, сформованість позиції майбутнього школяра. Якщо в дитини

сформувалися адекватні уявлення про школу, вимоги до нової поведінки, вона не відчуватиме труднощів у прийнятті нової позиції, легко засвоюватиме норми і правила навчальної діяльності та поведінки в класі, взаємини з учителем і школярами.

2. Емоційно-вольова готовність до навчання в школі. Засвідчує здатність дитини регулювати свою поведінку в різноманітних ситуаціях спілкування і спільної навчальної діяльності, виявляється у самостійності, зосередженості, готовності й умінні здійснювати необхідні вольові зусилля. Вимоги до позиції школяра ставлять дитину перед необхідністю самостійно і відповідально виконувати навчальні обов'язки, бути організованою й дисциплінованою, вміти адекватно оцінювати свою роботу. Тому цей вид психологічної готовності називають морально-вольовою, оскільки вона пов'язана із сформованістю особистісної позиції дитини, з її здатністю до управління власною поведінкою. Йдеться про вміння дотримуватися правил, виконувати вимоги вихователя, гальмувати афективні імпульси, виявляти наполегливість у досягненні мети; уміння довести до кінця розпочату справу, навіть якщо вона не зовсім приваблива для дитини.

3. Розумова (інтелектуальна) готовність дитини до навчання в школі. Виявляється у загальному рівні її розумового розвитку, володінні вміннями і навичками, які допоможуть вивчати передбачені програмою предмети. Загалом розумова готовність дитини до навчання у школі охоплює її загальну обізнаність з навколишнім світом, елементи світогляду; рівень розвитку пізнавальної діяльності і окремих пізнавальних процесів (мовлення, пам'яті, сприймання, мислення, уяви, уваги); передумови для формування навчальних умінь і загалом навчальної діяльності.

3. Підготовка дитини до школи

Підготовка дітей до школи включає в себе два основні завдання:

1. Всебічне виховання (фізичне, розумове, моральне, естетичне).
2. Спеціальна підготовка до засвоєння шкільних предметів.

Отже, робота з формування готовності дитини до школи включає в себе:

1. Формування у дітей уявлення про заняття як важливої діяльності для здобуття знань. На основі цього у дошкільника розвивається пізнавальна активність, ретельність у виконанні завдань, уважність).

2. Розвиток наполегливості, відповідальності, самостійності, старанності. Сформованість цих якостей проявляється у прагненні дитини оволодіти знаннями, вміннями, докладаючи для цього достатні зусилля;

3. Виховання у дошкільника досвіду діяльності в колективі і позитивного ставлення до однолітків; засвоєння способів активного впливу на однолітків як учасників спільної діяльності (вміння надати допомогу, справедливо оцінювати результати роботи однолітків, тактовно відзначати недоліки).

4. Формування у дітей навичок організованої поведінки, навчальної діяльності в умовах колективу. Наявність цих навичок надає істотний вплив на загальний процес морального становлення особистості дитини, робить дошкільника більш самостійним у виборі занять, ігор, діяльності за інтересами.

Сучасні психологи (А. А. Венгер, С. П. Проскура та ін.) вважають, що 80% інтелекту формується до 8 років. Таке положення ставить високі вимоги до організації виховання і навчання старших дошкільнят.

Важливо виховати у дитини допитливість, довільну увагу, потребу в самостійному пошуку відповідей на питання, що виникають в процесі пізнавальної активності. Адже дошкільник, у якого недостатньо сформований інтерес до знань, у майбутньому буде пасивно поводитися на уроці, йому буде важко спрямовувати зусилля і волю на виконання завдань, опановувати знання, досягати позитивних результатів у навчанні.

Важливе значення у підготовці дитини до школи має розвивальна робота, спрямована на розвиток когнітивної сфери дитини (умінь, навичок,

пізнавальних процесів), загальних і спеціальних здібностей, емоційно-вольової сфери, етичних норм і правил поведінки.

Виокремлюють такі види розвивальної роботи з дітьми:

1. Індивідуальні комплексні заняття з дитиною, психологічні ігри, вправи, навчальні завдання, елементи тренінгу, психогімнастика, графічні методи.

2. Індивідуальні заняття вихователя з дитиною на основі корекційно-розвивальної програми, запропонованої психологом.

3. Заняття з корекції розвитку пізнавальних процесів дитини.

4. Індивідуальні заняття для формування адекватної самооцінки, по корекції негативних проявів у поведінці.

Методи підготовки дитини до школи в домашніх умовах

Поради для батьків

Приділяйте спілкуванню з дитиною багато часу. Відповідайте на всі її питання, пов'язані зі школою. Розкажіть їй, як буде влаштований процес навчання. Поясніть поняття «перерва», «домашнє завдання», «дзвінок на урок».

Навчайте малюка в ігровій формі. Навіть зі звичайної прогулянки парком можна отримати користь. Малюк може рахувати лавки, порівнювати дерева, читати назви вивісок.

· Якщо ви разом з дитиною дивитеся мультфільм або читаете книгу, то в кінці ненав'язливо попросіть переказати історію. Потім разом проаналізуйте казку, запитайте, що сподобалося, а що ні. Обов'язково запитуйте причину, дитина 6 років повинна вміти будувати аргументи і логічні зв'язки.

· Розвивайте дрібну моторику рук. Ліпіть з пластиліну або глини, робіть аплікації і вироби з підручних матеріалів, малюйте, збирайте пазли.

Рекомендації для вихователів по формуванню готовності дитини до школи.

1. Не залякуйте дітей школою, це призведе до небажання дитини йти туди.
2. Велику увагу приділяйте розвитку усіх пізнавальних психічних процесів дітей дошкільного віку, бо саме вони визначають інтелектуальну готовність дитини до навчання у школі.
3. Заздалегідь подбайте про те, щоб дитина набула високого рівня розвитку узагальнення та абстракції.
4. Нові поняття подавайте дітям за допомогою моделей та схем, які в доступній дошкільнятам формі розкривають приховані якості та зв'язки між об'єктами довкілля.
5. Дбайте про збагачення та уточнення словника дошкільнят, вчить їх вживати епітети, порівняння, антоніми, синоніми.
6. З метою розвитку рівня мислення і мовлення дошкільнят заохочуйте їх до участі в колективних сюжетно-рольових іграх, частіше доручайте виконання ролей, що вимагають прийняття певних рішень, активного мовного спілкування з дітьми.
7. Забезпечуйте всі можливості та умови для повноцінної гри дитини. Гра – це провідна її діяльність, це її робота. Л.С. Виготський зазначав: «Чим краще дитина грається, тим краще вона підготовлена до навчання у школі».
8. Не перетворюйте навчальні заняття на урок у школі, будуйте їх з урахуванням вікових особливостей дошкільників, беручи за основу гру.
9. Для формування інтересу до навчальної діяльності застосовуйте дитяче експериментування, у процесі якого дошкільники «відкривають» нові сторони і якості об'єктів, здобувають нові знання, ставлять нові питання.
10. Ставте для себе та для дитини реальні завдання. Ведіть і спрямовуйте, але не підштовхуйте.

ТЕМА. МЕТОДИКИ ДІАГНОСТИКИ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.

Виявлення рівня психологічних особливостей і рис характеру вихованця важливих для процесу навчання

Методика «Намисто» (адаптація Аргінської)

Обладнання: бланк тестування, кольорові олівці (не менше 6 кольорів).

Можна проводити як індивідуально, так і з групою дітей.

Ігрове завдання

- Діти, зараз ви будете малювати намисто. Подивіться, у кожного з вас на листочку намальована дуга – це ниточка.

Послухайте уважно, яким має бути це намисто:

- 1) ниточка має проходити через середину намистинок;
- 2) всі намистинки круглі;
- 3) вони різнокольорові;
- 4) всього їх п'ять (сім);
- 5) середня намистинка — синя (завдання повторюється двічі).

Починайте малювати.

Після того, як усі діти виконали завдання, дослідник ще раз повторює завдання, а діти перевіряють свої малюнки. Якщо хтось із дітей помітить помилку, він може її виправити чи перемалювати намисто поряд.

Оцінка результатів здійснюється за наступними критеріями:

Високий рівень – завдання виконано правильно, тобто враховані всі п'ять умов:

- 1) положення намистинок на нитці;
- 2) форма намистинок;
- 3) їхня кількість;
- 4) використання п'яти (семи) різних кольорів;
- 5) колір та положення середньої намистинки.

Середній рівень – при виконанні завдання враховано три-чотири умови.

Низький рівень – при виконанні завдання враховано одна-дві умови.

Методика «Кругозір»

Ігрова ситуація

- Давай ми з тобою пограємо в цікаву гру. Я буду журналістом (вони беруть інтерв'ю (задають питання) – у акторів, співаків і просто цікавих людей) і буду тобі задавати питання, а ти будеш давати мені відповіді на ці питання, ти будеш відомою людиною.

1. Як тебе звати?
2. Скільки тобі років?
3. Коли в тебе день народження?
4. Як звати твою маму?
5. Де вона працює?
6. Де ти живеш?
7. Яка твоя адреса?
8. Які пори року ти знаєш?
9. Які літні місяці ти можеш назвати?
10. З кількох місяців складається рік?
11. Що таке доба?
12. Які ти знаєш міста України?
13. Які свята відзначають у нашій країні?
14. Яких тварин ти можеш пригадати?
15. Які овочі ти знаєш?

Під час аналізу цієї бесіди визначається рівень уявлень дитини про навколишній світ:

- високий – має конкретні знання та вміє ними користуватися;
- середній – має не повні знання і не вміє користуватися ними всіма;

- низький – володіє малим обсягом знань і майже не вміє ними користуватися.

Методика «Четвертий зайвий»

Обладнання: 5 картинок з зображеними на них предметами

Ігрова ситуація

- Зараз ми з тобою будемо розгадувати загадки. Я буду показувати тобі картинку, на якій зображено чотири предмети, а тобі потрібно знайти, який предмет на цій картинці зайвий і сказати, що об'єднує предмети, які залишились. Подивись, на цій картинці намальовані стільчик, табуретка, крісло і подушка. Як ти думаєш, який предмет тут зайвий? (Тут зайва подушка, тому, що це меблі, а подушка – призначена для сну).

Завдання

- А тепер починаємо розгадувати загадки (пропоную дитині 4 серії завдань, з яких потрібно вилучити зайвий предмет).

Рекомендовані завдання:

1. Автобус, будинок, літак, корабель.
2. Картопля, капуста, каструля, яблуко.
3. Хлопчик, дівчинка, мама, бабуся.
4. Ноги, черевики, валянки, тапочки.

Під час аналізу результатів визначаються три рівні сформованості навичок аналізу, порівняння, узагальнення та класифікації.

- Високий – дитина узагальнює предмети за суттєвими ознаками, чітко пояснює принципи узагальнення;
- середній – виокремлює зайвий предмет, але пояснити не може;
- низький – не здатна для визначення та узагальнення.

Тест «Мотиваційна готовність»

(діагностика внутрішньої позиції школяра за Т. Д. Марцинковською)

Проведення тесту. Дитині читають вголос питання, при чому час на відповіді не обмежується. Кожну відповідь дитини фіксують.

Інструкція

Послухай мене уважно. Я тобі зараз буду задавати питання, а ти маєш відповісти, який варіант відповіді тобі подобається більше.

1. Якщо було б дві школи – одна з уроками письма, математики, читання, співів, малювання і фізкультури, а інша – лише з уроками співу, малювання, фізкультури, то в якій з цих шкіл ти б навчався?

2. Якщо було б дві школи – одна з уроками і перервами, а інша – лише з перервами і ніяких уроків, то в якій з них ти б хотів навчатися?

3. Якщо було б дві школи – в одній ставили б за хороші відповіді хороші оцінки, а в іншій давали б солодощі та іграшки, то в якій з них хотів би навчатися ти?

4. Якщо було б дві школи – в одній можна вставати лише з дозволу вчительки і піднімати руку, якщо ти хочеш щось запитати, а в іншій потрібно робити на уроці все, що ти хочеш, то в якій з них ти б хотів навчатися?

5. Якщо було б дві школи – в одній задавали б уроки додому, а в іншій ні, то в якій би ти хотів навчатися?

6. Якби у вашому класі захворіла вчителька, а директор запропонував замінити її іншою вчителькою або мамою, то кого б ти вибрав?

7. Якби мама сказала: «Ти у мене ще маленький, тобі важко прокидатися, робити уроки. Залишися в дитячому садку, а в школу підеш на наступний рік», то чи погодився б ти з такою пропозицією?

8. Якби мама сказала: «Я домовилася з вчителькою, що вона буде ходити до нас додому і займатися з тобою. Тепер тобі не доведеться ходити вранці до школи», то чи погодився б ти з такою пропозицією?

9. Якби сусідський хлопчик запитав тебе: «Що тобі більше за все подобається у школі?», то що б ти відповів йому?

Аналіз результатів.

За кожну правильну відповідь дається 1 бал, за неправильну – 0 балів. Внутрішня позиція вважається сформованою, якщо дитина набрала 5 балів і більше.

ТЕМА. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМ

План

1. Діти з особливими освітніми потребами.
2. Проблеми сім'ї, що виховує дитину з особливими освітніми потребами.
3. Робота гувернера з гіперактивними дітьми.

1. Діти з особливими освітніми потребами

Поняття «діти з особливими освітніми потребами», широко охоплює всіх дітей, чиї освітні проблеми виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, обдарованих дітей та дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків тощо). Загальноприйнятий термін «діти з особливими освітніми потребами» робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні дітей, які мають певні особливості розвитку.

Дітей з особливими освітніми потребами класифікують так:

- Діти з інвалідністю;
- Діти з незначними порушеннями здоров'я;
- Діти з соціальними проблемами;
- Обдаровані діти.

Варто підкреслити, що в Україні основною категорією дітей з особливими освітніми потребами загально прийнято вважати саме дітей з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку та обдарованих дітей.

- Залежно від типу порушення виділяють такі категорії дітей:
- з порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- з порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);

- порушеннями інтелекту (розумове відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- з мовленнєвими порушеннями;
- з порушеннями опорно-рухового апарату;
- зі складною структурою порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі, сліпоглухонімі та інші);
- з емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.

2. Проблеми сім'ї, що виховує дитину з особливими освітніми потребами

Протягом виховання дитини із особливими потребами сім'я стикається із рядом проблем, які вона не завжди спроможна вирішити самотійно. Зокрема Н. О. Майструк та А. Р. Лучаківська, виділяють такі основні проблеми із якими стикаються сім'ї, в яких виховується дитина-інвалід:

- Ø-поява у родині дитини з особливими потребами в більшості випадків має помітні наслідки для психологічного здоров'я сім'ї. Наносить сильну психологічну травму;
- Ø-часто спостерігається низький потенційний рівень психологічного прийняття в сім'ї дитини з функціональними обмеженнями, емоційне відторгнення дитини, гіперопіка, надмірне акцентування на вадах дитини тощо;
- Ø-нестача інформації (стосовно особливостей дитини, можливостей корекції та лікування, особливостей виховання, прав на соціальну допомогу, пільги, відповідних закладів освіти, наявних державних і недержавних громадських організацій);
- Ø-проблеми правової сфери, пов'язані не стільки із недоліками у самих документах, скільки із виконанням законів на належному рівні усіма ланками державного управління і фахівцями;

- Ø-незручне територіальне розташування спеціальних закладів освіти, недостатній рівень освітньої і виховної роботи у цих закладах, брак талановитих педагогів тощо;
- Ø-якщо дитина відвідує загальноосвітню школу то виникають труднощі в адаптації, і не пристосування навчальних закладів до їх потреб, неприйняття оточенням;
- Ø-низька матеріальна забезпеченість сімей що виховують дитину із вадами розвитку, труднощі в реалізації гарантованих пільг;
- Ø-недостатній розвиток і недоступність технологій ранньої діагностики, корекції, реабілітації, прогнозування медичних наслідків інвалідності, невисокий рівень забезпечення безкоштовними медичними послугами і ліками, нестача кваліфікованих спеціалістів;
- Ø-неприйняття людей із особливими потребами повноцінними членами суспільства, упередженість і стереотипність у ставленні до них з боку багатьох людей, а також перенесення стереотипності і на родичів людей із інвалідності;
- Ø-відсутність доступності до певних об'єктів, споруд, проблеми транспортного забезпечення та доступу до інформації.

Які ж основні умови успішного виховання дітей з особливими потребами?

1. Важливо створити у сім'ї здоровий мікроклімат, правильну тональність і загальну спрямованість.

Головне, щоб сім'я була дружна, цілеспрямована, радісна, де пануватиме атмосфера взаємодопомоги, щирості, тепла, справжньої турботи.

2. Довіряти дитині та надавати можливість діяти самостійно.

Довіра сприяє самовихованню дитини, її самовдосконаленню. Відверті, довірливі стосунки між батьками й дітьми роблять мікроклімат у сім'ї благополучним.

3. Виховувати поважне ставлення дітей до найстарших членів родини – бабусі й дідуся.

4. Узгодження і єдність усіх сімейних вимог .

Головне правило: ні за яких обставин не допускайте в сім'ї різних дій, неузгоджених впливів.

Дотримуючись основних умов виховання дітей, батьки можуть використати такі правила:

1. Незважаючи на інвалідність дитини, потрібно ставитися до неї як до дитини з особливими потребами, яка потребує спеціального навчання, виховання та догляду.

2. Використовуючи спеціальні рекомендації, поради та інструкції дефектолога, психолога, реабілітолога, логопеда поступово і цілеспрямовано:

- навчайте дитину різних способів спілкування;
- навчайте основних правил поведінки;
- розвивайте навички самообслуговування;
- формуйте вміння, що допоможуть подолати стреси;
- виявляйте і розвивайте творчі здібності вашої дитини;
- розвивайте зорове, слухове, тактильне сприйняття за допомогою гри.

3. Створіть у сім'ї середовище емоційної безпеки:

- виховуйте дитину в атмосфері любові, поваги та добра;
- дотримуйтеся постійного режиму дня;
- позбавтеся усіх чинників, що можуть спричинити у дитини страх чи негативну емоційну реакцію.

4 Відвідуйте групи підтримки і взаємодопомоги, де можна полегшити почуття ізоляції, емоційну тривогу, поділитися як своїми успіхами так і проблемами.

5. Виховуючи дитину з особливими потребами, треба навчитися:

- поважати свою дитину;
- сприймати її такою, як вона є;

- дозволяти їй бути собою;
- хвалити і заохочувати до пізнання нового;
- стимулювати до дії через гру;
- розмовляти з дитиною, слухати її, спостерігати за нею;
- підкреслювати її сильні властивості;
- впливати на дитину проханням – це найефективніший спосіб давати їй інструкції.

3. Робота гувернера з гіперактивними дітьми

Дедалі частіше педагоги зустрічаються з дітьми, які мають прояви гіперактивності в поведінці. Такі дошкільники потребують особливої уваги, допомоги та підтримки як з боку батьків, так і з боку педагогічних працівників.

Діти дошкільного віку, здорові фізично й психічно, мають бути активними, цікавитися усім, що їх приваблює в навколишньому світі. Тож цілком нормально, коли дошкільники не можуть довго всидіти за столом, їх складно вгамувати перед сном, вони бігають, не зупиняючись, після тривалого часу сидіння, не здатні до тривалого очікування. Інколи дорослі змушені постояти в черзі, аби зайти до кабінету лікаря чи придбати певний товар у магазині. Для дітей стояти біля мами чи тата весь цей час доволі нудно, тож вони знаходять собі ліпші розваги, як-от обійти стелаж, дійти до кінця коридору й повернутися, порахувати кількість кроків від однієї стіни до другої тощо. І це також абсолютно нормально. Натомість не нормально для дошкільників мовчки і спокійно стояти поруч з дорослими. Отже, жвавість, рухливість і непосидючість дітей не завжди свідчить про проблеми в їхньому розвитку.

Що таке гіперактивність?

Гіперактивність - це стан підвищеної фізичної і розумової активності дитини, коли збудження переважає над гальмуванням.

Гіперактивна дитина - це яка?

Такі діти дуже непосидючі. Їм важко концентруватися на одній справі тривалий час. Вони як "енерджайзери". І якщо в дошкільному віці це може потішати, то ближче до школи батьки починають відчувати проблеми. Оскільки гіперактивним дітям важко утримувати увагу, вони розсіяні, їм складно планувати свій день і дотримуватися розпорядку.

Головні відмінності між активними дітьми та дітьми із синдромом гіперактивності полягають у тому, що останні:

бігають безцільно рухаються переважно хаотично, інколи їхні рухи навіть погано скоординовані не затримують надовго увагу навіть на найцікавішому предметі, незалежно від ситуації — удома, у магазині, дитячому садку тощо.

Окрім цього, гіперактивні діти імпульсивні, їхня поведінка є польовою, тобто стимулом до рухів і дій є поле — середовище, оточення. Рухаючись, вони зачіпають різні предмети, штовхають однолітків. Така поведінка часто призводить до виникнення конфліктних ситуацій. Проте ні прохання, ні погрози, ні покарання на гіперактивних дітей зазвичай не діють.

Причиною виникнення гіперактивності може бути:

- генетична спадковість;
- фізіологічні проблеми: стреси мами під час вагітності чи ускладнення при пологах;
- соціально-психологічні проблеми: мікроклімат у сім'ї, стосунки між батьками, алкоголізм батьків, чи неправильна лінія виховання.

Гіперактивність дітей може проявлятися з дуже раннього віку. Але серйозно про неї можна говорити не раніше 2-річного віку. Як правило гіперактивність властива дітям дошкільного і молодшого шкільного віку. З віком її прояв може частково знижуватися, але не повністю. Крім того, важливе правильне виховання.

Які наслідки дитячої гіперактивності?

Найчастіше у дітей виникають як проблеми у навчанні, так і проблеми з поведінкою. Вчителі не дуже прихильно ставлять до таких "незручних"

дітей. Їм постійно роблять зауваження, сварять. Як результат у дитини втрачається інтерес до навчання.

Як вести себе батькам у такому випадку?

З наймолодшого віку потрібно забезпечити дитині спокійну атмосферу вдома. Зі сторони батьків неприпустимі емоційні зриви, крики чи істерики. Навіть якщо дитина виводить своєю поведінкою, варто вийти в іншу кімнату, заспокоїтися і тільки потім спокійно говорити з дитиною. Якщо батьки будуть кричати на дитину чи сварити її, то маля ще більше збуджуватиметься. Висловлювати свої побажання щодо поведінки дитини потрібно тільки у спокійному тоні.

Як виховувати гіперактивну дитину?

Перш за все, між батьками та іншими дорослими в домі має бути узгодженість щодо питання виховання дитини, тобто однакові вимоги, правила. Важливо дотримуватися режиму дня, організовувати денний сон, щоб організм дитини не перевтомлювався. Потрібно залучати дитину до рухливих ігор. При цьому важливо чітко формулювати правила гри і вимагати їх дотримання. Не можна забувати і про спокійні вправи: малювання, рахування чи складання пазлів. Разом з цим гіперактивних дітей не можна перевантажувати різними завданнями, гуртками, секціями. Це теж може призвести до перевтоми і в подальшому тільки погіршити стан маляти. Багато уваги, часу і терпіння варто приділити для розвитку у дитини акуратності, організованості, здатності до планування. Це дасть свої результати вже у шкільному віці.

Як знижувати гіперактивність у дітей?

Це залежить від того, яка основна причина прояву гіперактивності. залежить і форма впливу. Комуś призначають ліки, комуś достатнього масажу та фізичних вправ. Деяким дітям достатньо просто підкорегувати систему взаємодії і виховання.

Особливості статевого виховання дошкільників

Невід’ємною частиною цілісного процесу розвитку і формування особистості дошкільника є його статеve виховання.

Статеве виховання – це цілеспрямований, систематичний педагогічний вплив на дитину з метою формування у неї статевої-рольової ідентифікації та поведінки.

Процес загальної соціалізації дитини включає і **статеву соціалізацію**, яка являє собою входження індивіда як представника певної статі у систему соціальних зв’язків та формування статево-рольової поведінки.

У „Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні”, сфера „Люди”, змістові лінії „Інші люди”, „Фізичне Я”, „Психічне Я” сформульовані вимоги до відповідних знань дошкільника.

Змістова лінія „Інші люди”:

Знання про статеві відмінності між людьми, розрізнення людей за статевою належністю. Дитина усвідомлює, що люди поділяються на чоловіків і жінок, хлопчиків і дівчаток, вміє словами охарактеризувати, що чоловік – доросла особа, а хлопчик – дитина чоловічої статі, жінка – доросла особа, а дівчинка – дитина жіночої статі. У дитини повинні бути сформовані уявлення про основні ознаки чоловіка і жінки, про спільне і відмінне у представників різної статі, про статево-рольові стандарти.

Ототожнення статі із соціальними ролями. Дитина ототожнює стать дорослих з відповідними соціальними ролями (матері, батька та ін.). Орієнтується на певну соціальну роль стосовно статі: жінка – господарка, матір, дружина; чоловік – захисник, опора сім’ї тощо. Розуміє, що стать певною мірою визначає інтереси, професійні уподобання.

Ставлення до дорослих різної статі. Уміє порівнювати людей різної статі за ознаками зовнішнього вигляду, одягом, зачіскою, родом занять,

звичками тощо. Відповідно до цього та виходячи з власної статі, буде взаємини з дорослими.

Стосунки з дітьми ідентичної та відмінної статі. Позитивно ставиться до дітей ідентичної та відмінної статі, спілкується, грається з ними. Знає, що хлопчик опікає, шанує, захищає дівчаток, уважний до них; що дівчатка дбають, турбуються про хлопчиків, шукають в них опору, захист, галантність. Розуміє, що хлопчикам і дівчаткам треба дружити, поважати права та стать іншого, охоче приймати до спільних справ, ігор, занять, праці, розподіляти обов'язки, зважаючи на особливості статі.

Змістова лінія „Фізичне Я”:

Образ тіла. Будова тіла. Призначення та дія органів. Визначає і правильно називає частини свого тіла, знає їхнє призначення і дію. Орієнтується в будові органів і систем свого організму (серцево-судинної, дихальної, опорно-рухової, видільної, крові, шкіри). Має уявлення про їх призначення та умови нормального функціонування. Усвідомлює, що всі органи і системи організму працюють як єдине ціле.

Розвиток організму. Вікові зміни в організмі. Орієнтується в тому, що розвиток спричиняє зміни в організмі. Знає, що з часом відбудуться зміни у конституції чоловічого та жіночого тіла.

Статева диференціація та ідентифікація. Визуалізація своєї статической належности Має елементарне уявлення про статеву двоїстість природи, про свою статеву належність. Знає особливості будови свого тіла, орієнтується в ознаках своєї статической належности, знає основні відмінності своєї і протилежної статей. Володіє навичками дослідження власного тіла, аналізу відчуттів від різних його частин. Усвідомлює незмінність своєї статевої належки з віком.

Ідентифікація представником своєї статі. Уміє порівнювати себе з однолітками своєї статі. Усвідомлює спільне і відмінне в будові тіла хлопчика - чоловіка, дівчинки - жінки. Має проявлення про дітородні функції організму.

Змістова лінія «Психічне Я»:

Ставлення до себе як представника певної статі. Позитивно ставиться до своєї статі статевої належності, раді, що вона (він) дівчинка (хлопчик), знає достоїнства своєї статі, орієнтується у статево-рольових стандартах. Має показання про «жіночість» і «чоловічість», особливі значення жінки і чоловіка. Знає і поважає властивості протилежної статі.

Стереотипи чоловічої і жіночої поведінки дитина засвоює через:

- безпосереднє спостереження за поведінкою чоловіків і жінок;
- а також через твори мистецтва.

До 3-х років малює зауважувальні відмінності чоловіків і жінок у манері поведінки, в одязі.

Після 3-х років діти розуміють, що вони не змінюються з часом, змінюють одяг, зачіски, роду занять тощо.

Дитина наслідує не лише форми поведінки доросли своєї статі, а й шкідливі звички, які невідомо чи не вносить в сюжетні ігри.

У дошкільному віці зароджуються і розвиваються:

- відмінності у спрямованості спілкування хлопців і дівчаток;
- добросовісність до дітей своєї статі: хлопчик частіше обирає хлопчиків, а дівчатка - дівчаток;
- розвивається усвідомлення себе як хлопчика або як дівчинки. Граючи, діти часто групуються за ознакою статі. В іграх проявляється емоційність дитини, відображається варіант чоловічої і жіночої ролі форм поведінки. У рівній грі хлопчик, наслідуючи чоловіків, обирає роль шофера, космонавта, моряка; дівчинка - лікаря, вихователя, перукаря. Дівчатка швидше і легше пристосовується до нової ситуації, ніж хлопчики;
- інтереси хлопців зосереджені на техніці, іграх-змаганнях, у яких можна реалізувати своє прагнення до перемоги, лідерства. Вони визнають лідерами сильних, сміливих та ініціативних однолітків. Водночас дівчатка

надають перевагу міжособистісним стосункам с веселими, поступливими ровесницями с м'якою вдачею.

Статева на составе дітей так проявляється у вібрационных іграшок, який видображение дитиною специфики чоловічої и жіночої діяльності: уже на 4-році життя хлопчики вибирають для машин, машин, кубики; дівчатка - ляльки, посуду. У хлопчиків спостеріга бться більший розвиток технічних навичок, у дівчаток - побутових.

До кінця дошкільного віку діти усвідомлюють незворотність статевої належності і починають відповідно будувати свою поведінку. У них виникають своєрідні індивідуалізовані ставлення до деяких ровесників іншої статі. Наприклад, хлопчик може відчувати радість, хвилювання, побачивши дівчинку. Дорослі повинні уважно ставитись до почуттів дитини, не дозволяючи собі іронії або поблажливої зарозумілості. Водночас не слід і заохочувати дитячу закоханість, краще переключити увагу дитини на інші сфери, які можуть зацікавити її.

Усвідомлення статевої належності виникає в дитини у зв'язку з її загальними пізнавальними інтересами, коли вона починає цікавитися будовою власного тіла та інших людей. Воно включається у структуру образу Я. Дитина, чуючи від дорослих: "ти - хлопчик" або "ти - дівчинка", переосмислює ці найменування у зв'язку зі своїми статевими особливостями. Її безпосередньо цікавить власне тіло, статеві органи, вона ніяковіє при оголенні перед іншими людьми. У результаті виховного впливу у неї з'являється почуття ніяковості, сором'язливості.

Здебільшого сучасні діти рано розрізняють ознаки тіла хлопчика і дівчинки, засвоюють ставлення дорослих до оголеного тіла. Інтерес до статевих органів також може виявлятися у малюнках, де діти зображують їх.

Однак багато дітей дошкільного віку не знають про фізичні відмінності людей, не бачать їх, не сприймають відмінностей статі, дивлячись на оголену натуру, навіть коли їм пропонують уважно роздивитися її, щоб правильно зобразити. Деякі діти, вперше побачивши оголених ляльок, відразу звертають

увагу на відмінності в їхньому фізичному вигляді. Одні з них спокійно сприймають це, інші, соромлячись, опускають очі. Чим старші діти, тим сильніше вони переживають почуття сорому внаслідок споглядання оголених ляльок (відвертаються, закривають очі руками, не хочуть малювати запропоновану їм натуру).

У 6-7 років настає завершальний етап статевої ідентифікації. У цьому віці дитина повинна вже остаточно усвідомити незмінність своєї статевої приналежності. До 7 років дитина повинна добре засвоїти знання про:

- відмінності між статями;
- роль батька і матері у народженні дітей;
- розвиток дітей в утробі матері;
- появу дитині на світ і живлення дитини після народження.

Деякі батьки, вихователі категорично заперечують необхідність статевого виховання, однак у дійсності вони не можуть перешкодити дитині отримувати інформацію про статі, проблема полягає у тому, впливають вони самі чи ні на формування правильних уявлень дитини з цього питання. Наведемо кілька правил, якими варто керуватися, проводячи з дитиною бесіди з статевого виховання:

- намагайтеся вести бесіду у самій природній манері, як і під час обговорення будь-якої іншої теми;

- уникайте довгих повчальних лекцій зі статевого питання. Вам може знадобитися півгодини, щоб викласти все, що ви вважаєте потрібним. Однак дитина не може зосереджуватися на такий тривалий час – їй хочеться ставити питання й отримувати конкретні короткі відповіді

- якщо дитина вживає непристойні слова, спокійно поясніть їй їхнє значення, а потім скажіть, чому ви не хочете, щоб вона робила це, наприклад так: „Іншим людям буде дуже неприємно почути такі слова” чи „Не думаю, що це кращий спосіб розповісти нам про те, що ти

відчуваєш”. Пам’ятайте, що злість, жарти з приводу вживання дитиною непристойних слів найчастіше спонукають її повторювати їх;

- правильно називайте статеві органи;
- навіть діти дошкільного віку повинні знати, як захистити себе від сексуального насильства. Це означає, що ви повинні навчити дитину говорити „ні” дорослим. Ось приклад бесіди на цю тему з 4-5-літньою дитиною: „Ти знаєш, що дорослим людям буває іноді важко знайти собі друзів. Тому вони знайомляться з дітьми. У цьому немає нічого поганого. Але якщо вони просять робити такі речі, про які дорослі не повинні просити дітей (навести приклади), ти повинен(на) відповісти „ні” і негайно прибігти додому і про все розповісти мені”

Звідки беруться діти?

Як відповідати батькам на дитячі запитання

В основі потреби дітей дізнаватися про статеві відмінності, про появу дітей на світ тощо лежать насамперед пізнавальні процеси. Діти не вкладають у «гострі запитання» непристойного змісту. Це – норма, звичайна сходінка дитинства, прагнення дізнатися те, що поки незрозуміло і невідомо. І йому треба знати, звідки ж беруться діти, точно так само, як "чому літають птахи, тече річка і сяє сонце" ...

Ставлячи запитання дорослим, малюк проявляє безмежну довіру. Якщо ми не виправдовуємо її, відмахуємося, соромимо тощо, то запитання не зникають, просто дитина вчиться не ставити їх батькам, одержуючи відповіді на вулиці.

ВАЖЛИВО:

- *Намагатися в жодному разі не демонструвати дитині свою розгубленість або що вам соромно.*
- *Не соромити дитину за те, що вона зачепила цю тему.*
- *Бути готовими до таких запитань і чекати на них, розуміючи, що вони необхідні, і що це наступна сходінка розвитку Вашого малюка.*
- *Краще одразу сказати правду, ніж потім придумувати різні версії.*

- Не перетворювати розмову в серйозну лекцію, дитина ще занадто мала.

Дитині 3х років намагайтеся дати просту відповідь: «Дитина росте у спеціальному місці всередині мами (у животі мами)»

Після 3-4 років можна відповісти так: «Щоб з'явилась дитинка, мамині й таткові клітинки повинні з'єднатись разом. Це може відбутися тільки тоді, коли хлопчики виростуть і стануть чоловіками, а дівчатка - жінками. Щоб у чоловіка й жінки з'явилась дитина, вони повинні бути дорослими.

Можна використовувати дитячі енциклопедії, видання («Мамо й тату - звідки я взявся? В. Соколюк, З Бобровський), що дають вичерпні відповіді на всі дитячі запитання. Правдиві відповіді гарні тим, що створюють у дітей імунітет проти споганих «вуличних » відомостей

Практичні завдання :

- 1.Реферат: “Роль сім’ї у статевому вихованні дошкільника”
2. Укладання методичної розробки бесіди з дитиною на тему “Звідки я взявся”

Напрямки роботи гувернера з морального виховання дошкільників

Морально-етичне виховання дошкільників необхідно здійснювати при виконанні всіх розділів програми з наймолодшого віку. Воно включає виховання в дітей любові до рідних, близьких, Батьківщини, почуття дружби, товариськості, колективізму, поваги до старших, турботи про молодших, навичок культурної поведінки, відповідального ставлення до виконання доручень і обов’язків, готовності працювати для загального блага.

Дітей потрібно вчити бути правдивими, чесними, формувати навички утримуватись від небажаних вчинків. Найбільш ефективним у морально-етичному вихованні дошкільників є поєднання моральної суті вчинків і

подій з організацією досвіду поведінки дітей. Програмні завдання вихователь повинен здійснювати в різних видах діяльності: під час занять, ігор, посильної праці, у повсякденному житті.

У моральному вихованні дітей дошкільного віку використовують різні джерела:

а) твори образотворчого мистецтва. Під час розглядання картини або скульптури, яка відображає життя людей, тварин чи природні явища, у дитини розвивається не лише сприйняття, а й фантазія. Вона мислить, фантазує, уявляє, бачить за картиною образи, долі, характери.

б) музику, яка, відображаючи дійсність за допомогою мелодій, інтонацій, тембру, впливає на емоційно-почуттєву сферу дитини, на її поведінку.

в) художню літературу. Головним виразником естетики в літературі є слово. На думку К. Ушинського, слово як засіб вираження в літературному творі набуває подвійної художньої сили. Словесний образ має ще й понятійну основу і сприймається насамперед розумом. Тому література – важливий засіб розвитку інтелекту дітей.

г) театр, кіно, телебачення, естрада, цирк. Цінність їх у тому, що крім змістовної частини, вони об'єднують у собі елементи багатьох видів мистецтв (літератури, музики, образотворчого мистецтва, танцю тощо).

г) поведінку і діяльність дітей. Гідні вчинки дітей, успіхи в різних видах діяльності повинні стати предметом обговорення з естетичних позицій.

д) природу: її красу в розмаїтті та гармонії барв, звуків, форм, закономірній зміні явищ, які мають місце в живій і неживій природі.

е) факти і події суспільного життя. Героїчні вчинки людей, краса їх взаємин, духовне багатство, моральна чистота духовна досконалість

повинні бути предметом обговорення з дошкільниками в ході бесід та розмов.

є) оформлення побуту (залучення дітей до посильної допомоги у створенні естетичної обстановки у груповій кімнаті, дошкільному закладі, вдома).

На даний час у дошкільних навчальних закладах активно почали діяти студії та гуртки за уподобаннями, центри образотворчої діяльності, що дає змогу педагогам ширше використовувати індивідуальні та групові форми роботи з дітьми, ефективніше, з використанням наочності ввести дошкільників у світ мистецтва, формувати духовні та моральні цінності малят на досвіді предків.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика гувернера

Повинен знати:

основні положення “Конвенції про права дитини”, законодавство України про освіту, про дошкільну освіту, про охорону праці, про дитяче харчування, про фізичну культуру і спорт; державну мову відповідно до чинного законодавства; правила та норми безпеки життєдіяльності;

науково-педагогічні засади організації домашнього виховання дитини; вікові анатомо-фізіологічні, психічні особливості розвитку дитини раннього та дошкільного віку;

основи вікової та педагогічної психології, сімейної психології, педіатрії, гігієни і дієтології дитини, долікарської допомоги;

характеристику основних епох світової культури;

дитячу літературу, найвидатніші твори мистецтва для дітей;

закономірності взаємодії дитини з довкіллям;

дитячі ігри та іграшки, їхні виховні можливості і функції;
методику навчання грамоті, математичної підготовки до школи;
методику навчання основам образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, музичного розвитку дитини;
засоби та форми розвиткової діяльності та виховної роботи, прищеплення загальної культури, зокрема етичних навичок дитини, організації активного та творчого дозвілля дитини – індивідуально, в групах та сім'ї;
поводження в екстремальних ситуаціях;
історію рідного краю, міста, його визначні пам'ятки, культурні та навчальні заклади для дітей;
основи етики, етикету, екологічної культури.
основи підприємницької діяльності, основні функції, права, обов'язки та відповідальність підприємця;
інформаційні технології у сфері діяльності гувернера.

Повинен уміти:

забезпечувати догляд, оздоровлення, режимні процеси, вивчення і всебічний розвиток особистості дитини, її здібностей;
задовольняти інтелектуальні та емоційні потреби дитини, готувати її до виконання необхідних соціальних ролей (зокрема до навчання у школі), в разі потреби захищати її життя, честь і гідність, використовуючи ефективні методи, засоби і форми роботи;
виховувати у дитини повагу до батьків, жінки, культурно-національних, духовних, історичних цінностей України, країни походження, дбайливе ставлення до навколишнього середовища;
готувати вихованців до свідомого життя в дусі взаєморозуміння;
запобігати вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам, пропагувати здоровий спосіб життя;
безпосередньо працювати з батьками, надавати їм консультаційну допомогу з питань навчання, виховання, розвитку їхньої дитини.

Загальнопрофесійні вимоги

Повинен:

- а) раціонально й ефективно організовувати свою роботу;
- б) використовувати в разі необхідності засоби попередження й усунення природних і непередбачених негативних явищ (пожежі, аварії, водотечі тощо);
- в) знати інформаційні технології в обсязі, що є необхідним для виконання професійних обов'язків;
- г) володіти обсягом знань з правових питань галузі, з основ підприємницької діяльності (форми діяльності та умови державної реєстрації бізнесу), з основ трудового законодавства в межах професійної діяльності.

ТЕСТУВАННЯ

Тестові завдання
курсу „Технології роботи гувернера”

1. Терміни „гувернер”, „гувернерство” вперше виникли у:
 - а) XVIII столітті у Німеччині;
 - б) XIV столітті у Франції;
 - в) XIX столітті в Росії.
2. На сучасному етапі дослідниками визначено ... етапів розвитку гувернерства:
 - а) дванадцять;
 - б) тринадцять;
 - в) одинадцять.
3. Розквіт гувернерства в Російській імперії пов’язаний з епохою правління:
 - а) Петра I;
 - б) Катерини II;
 - в) Миколи II.
4. Першою громадською освітньо-виховною установою для навчання вітчизняних домашніх педагогів в історії Російської імперії вважається:
 - а) жіночий навчальний заклад „Сен-Сіра”;
 - б) Виховне товариство благородних дівчат;
 - в) Маріїнський інститут.
5. „Положення про домашніх наставників та учителів” було затверджене:
 - а) 1 вересня 1834 року; б) 1 липня 1864 року; в) 1 липня 1834 року.
6. Автором „Керівництва для гувернанток” є:
 - а) К.Д. Ушинський; б) С. Лікок; в) В.Ф. Одоевський.
7. Засобом реалізації якого підходу в педагогіці виступає виховання

дитини в умовах сімейно-побутового середовища?

- а) особистісно-орієнтованого;
 - б) індивідуального; в)
- гуманістичного.

8. Гра в житті дитини – це:

- а) соціальна потреба у пізнанні навколишньої дійсності;
- б) засіб навчання і виховання;
- в) діяльність у певний (вільний) час.

9. До методик раннього розвитку дитини належать: а)

„Структура інтелекту” Дж. Гілфорда;

- б) Теорія М. Ібука;
- в) Методика М. Монтесорі.

10. Входження дитини в гурт інших дітей, сприймання нею групових цінностей, можливість впливати на зміну їх на краще визначається як:

- а) соціалізація;
- б) групова взаємодія;
- в) соціальна адаптація.

11. До показників соціального здоров'я дитини належить:

- а) розвинена мова;
- б) віра в Бога;
- в) культура користування матеріальними благами.

12. Основним критерієм готовності дитини до школи є:

- а) інтелектуальна готовність;
- б) фізичний розвиток;
- в) морально-вольова зрілість.

13. До елементарних математичних уявлень дитини належать:

- а) уявлення про кількість;
- б) орієнтування у просторі;
- в) орієнтування у часі.

14. До різновидів обдарованості не належать:

- а) технічна;
- б) соціальна;
- в) шахова.

15. До показників психологічного розвитку дитини належать:

- а) розвиток пам'яті, уваги, уяви;
- б) орієнтування у просторі та часі;
- в) наявність навичок самообслуговування.

16. У процесі формування особистості дитини провідне значення мають:

- а) соціальне оточення та культурно-історичне середовище;
- б) висококваліфіковані та досвідчені педагоги;
- в) матеріальний достаток родини.

17. Про соціальну компетентність дошкільняти свідчать:

- а) групова взаємодія, розуміння іншої точки зору, регуляція спільної діяльності, розвинене спілкування;
- б) групова взаємодія, регуляція спільної діяльності;
- в) соціалізація, розуміння іншої точки зору.

18. Гувернерська діяльність фахівця зумовлює:

- а) всебічний гармонійний розвиток дитини;
- б) інтелектуальний розвиток (освіту) дитини;
- в) набуття дитиною навичок самообслуговування.

19. Який з наведених нижче факторів найбільше свідчить про професіоналізм соціального гувернера:

- а) особистісне переконання: „Спочатку любити, а потім – виховувати дитину”;
- б) вихованість, грамотна мова, знання методик всебічного гармонійного розвитку дитини;
- в) наявність диплому за спеціальністю гувернер.

20. Ефективною формою взаємодії соціального гувернера із батьками вихованця є:

- а) консультації, бесіди;
- б) періодичне залучення батьків до безпосередньої взаємодії із дитиною під час виховних моментів та сімейних свят;
- в) відверті розмови за чашкою кави.

Вірні відповіді 1 Б 6 В 11 В 16 А 2 А 7 А 12 В 17 А 3 Б 8 А 13 А,Б,В
18 А 4 Б 9 Б, В 14 А 19 А 5 В 10 А 15 А 20 А, Б

ЗАВДАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Контрольна робота № 1

I варіант

1. Поясніть причини різноманітного трактування понять „домашній педагог”, „домашній учитель”, „наставник”, „гувернер”.
2. Проаналізуйте діяльність домашніх наставників у родинях дворянства. Порівняйте її зі змістом освіти у царській родині.
3. Назвіть рівні жіночих навчальних закладів, які здійснювали підготовку домашніх педагогів.

II варіант

1. Визначити поняття “гувернер”, “гувернантка”, гувернерство”.
Професія соціальний гувернер.
2. Укажіть основні тенденції, характерні для розвитку гувернерства у 90-і роки ХХ століття.
3. Окресліть погляди видатних педагогів на домашню освіту.

Контрольна робота № 2

I варіант

1. Назвіть основні критерії вибору соціального гувернера на сучасному ринку освітніх послуг.
2. Проаналізуйте зміст і форми підготовки сучасних соціальних гувернерів.
3. Поясніть вплив режиму дня на виховання дитини.

II варіант

1. Проаналізуйте підготовку соціальних гувернерів на сучасному етапі.
2. Поясніть особливості взаємодії соціального гувернера з батьками вихованців.
3. Розкрийте сутність та значення здорового способу життя дитини.

ГЛОСАРІЙ

Авторитарність – соціально-психологічна характеристика особистості, що відбиває її прагнення максимально підпорядкувати своєму впливу партнерів по взаємодії й спілкуванню.

Авторитарність – стиль поведінки й ставлення до інших людей, що характеризуються домінуванням, тиском на інших, примусом, підпорядкуванням собі, антидемократичністю. Легко переростає в командування, волюнтаризм.

Авторитет (від лат. *autoritas* – вплив, влада) – визнання за індивідом права на ухвалення відповідального рішення в умовах спільної діяльності; добровільне визнання частиною людей (групою) переваг якоїсь однієї людини (чи іншої групи), що призводить до її підвищеного впливу на них.

Авторські освітні технології – розроблені педагогами-практиками технології, у яких у різних варіантах поєднано адекватні змісту й цілям різнорівневого та різнопрофільного навчання структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, комп'ютерні, діалогові, тренінгові технології.

Аглотинація (як метод активізації творчої діяльності) (від лат. agglutination – склеювання) – метод активізації творчої діяльності школярів, що передбачає створення нових образів на основі поєднання („склеювання”) частин, наявних образів і уявлень.

Акселерація (від лат. acceleratio – прискорення) – прискорення темпів росту й фізичного розвитку дітей і підлітків порівняно з попередніми поколіннями.

Амбіції (від лат. ambitio – честолюбність, пиха, від ambio – обходжу, домагаюсь) – високий рівень домагань, висока самооцінка, загострене честолюбство.

Аналіз педагогічного досвіду – спосіб дослідження педагогічних об’єктів, що дозволяє виділяти окремі частини з цілого й піддавати їх самостійному вивченню. Елементи педагогічного досвіду оцінюються з погляду їхньої педагогічної ефективності.

Аналогія (від гр. αναλογία – відповідність) – умовивід, у якому від схожості предметів в одних ознаках робиться висновок про схожість цих предметів й в інших ознаках; один зі шляхів установлення новою системою зв’язків за результатами виявлення близької або віддаленої схожості між відомим і не обхідним способом дії, відомою й невідомою закономірністю і т. п.

Анкета (від фр. enquete) – опитувальний лист для отримання відповідей на заздалегідь складену систему питань; використовується для отримання яких-небудь відомостей про того, хто її заповнює, а також при вивченні думок великих соціальних груп; може бути відкритою (вільні відповіді випробовуваного), закритою (вибір відповіді з пропонованих), змішаною.

Анкетування – метод психолого-педагогічного дослідження за допомогою анкет; метод масового збору інформації за допомогою спеціально розроблених опитувальників.

Бар'єр у спілкуванні (від фр. – barriere перешкода) – соціальнопсихологічні труднощі, що виникають у процесі спілкування, слугують причиною конфліктів або перешкоджають взаєморозумінню та взаємодії. Види бар'єрів у спілкуванні: комунікативний; психологічний; інтелектуальний; бар'єри культурних упереджень; естетичний; мотиваційний; емоційний тощо.

Бесіда – метод залучення учнів до обговорення, аналізу вчинків та вироблення моральних оцінок, що ґрунтується на питанняхвідповідях; метод отримання інформації на основі вербальної (словесною) комунікації.

Вихованість – якісна характеристика особистості, що передбачає не просто знання норм поведінки, виконання цих норм з метою отримання нагороди або запобігання покарання, а неможливість порушення норм, які стали внутрішніми регуляторами дій та вчинків.

Відволікання (як метод саморегуляції) – метод психофізичної та емоційної саморегуляції, що передбачає цілеспрямовану концентрацію свідомості на уявленні про предмет, явище або процес, що дозволяє блокувати стресові думки та відчуття.

Візуальний контакт (контакт очей) – це погляд співрозмовників, фіксований один на одному, що означає зацікавленість партнером і зосередженість на тому, що він говорить.

Гідність – моральне ставлення людини до себе, яке відображає уявлення про власну цінність, моральну рівність з іншими людьми; ставлення до людини інших людей, які визнають її цінність (Г. Васянович).

Гіперактивність дитини – сукупність симптомів, пов'язаних із надмірною психічною та моторною активністю.

Гувернер, гувернантка (від фр. *gouverner* – управляти) – вихователі, які наймаються для навчання й виховання дітей у сім'ї.

Гувернерство – цілісна педагогічна система й окрема галузь педагогіки, що вивчає особливості індивідуалізованого формування в домашніх умовах освіченої, гармонійно розвиненої, комунікабельної особистості з активною життєвою позицією (Є. Сарапулова).

Гуманізм (від лат. *humanus* людський, людський) – принцип світогляду, основою якого є визнання безмежності можливостей людини та її здатності до самовдосконалення, прав особистості на вільне виявлення своїх думок, переконань та реалізацію своїх здібностей, утвердження блага особистості як критерію оцінки рівня суспільного успіху.

Діяльність педагогічна – 1) професійна діяльність, спрямована на створення в педагогічному процесі оптимальних умов для виховання, розвитку й саморозвитку особистості вихованця та вибору можливостей вільного і творчого самовираження; 2) система педагогічно доцільних дій, спрямованих на підготовку молоді до самостійної діяльності, на створення в педагогічному процесі оптимальних умов для виховання, розвитку й саморозвитку особистості вихованця й вибору можливостей його вільного і творчого самовираження. Основна проблема педагогічної діяльності – поєднання вимог і цілей учителя з можливостями, бажаннями й цілями

учнів; успішне здійснення педагогічної діяльності зумовлюється рівнем професійної свідомості вчителя, володіння ним педагогічною технологією, педагогічною технікою. Три моделі педагогічної діяльності: педагогіка примусу (авторитарна педагогіка), педагогіка повної свободи, педагогіка співпраці.

Діагноз педагогічний – визначення характеру й обсягу здібностей учнів, утруднень, що відчуються ними в навчанні, відхилень у поведінці.

Дискусія (від. лат. discussion – розгляд, дослідження) – форма колективного обговорення якого-небудь питання, проблеми, мета якого – виявити істину через зіставлення різних поглядів.

Дисципліна (від лат. disciplina – учення, виховання, розпорядок) – певний порядок поведінки людей, що забезпечує узгодженість дій у суспільних відносинах, обов’язкове засвоєння й виконання особистістю встановлених правил.

Дисциплінованість – 1) вольове зусилля особистості, що проявляється в діях та поведінці людини відповідно до норм і правил, прийнятих у суспільстві; 2) позитивне ставлення учнів до виконання встановленого порядку, дотримання якого є обов’язковим для всіх учнів школи, а саме правил поведінки школярів, які не тільки регламентують життя дітей у школі, а й слугують відповідними критеріями оцінки їхньої поведінки та вчинків.

Діалог (від гр. διάλογος – розмова, бесіда) – форма спілкування у вигляді питань та відповідей, що передбачає здатність слухати й розуміти співрозмовника.

«Діти цифрової ери» – сучасне покоління дітей, для яких у головних аспектах їхнього життя (соціальна взаємодія, дружба, громадська діяльність) присутні цифрові технології в якості посередника (Дж. Пелфрі). М. Пренскі дітей, які народилися в цифрову епоху та з раннього віку починають користуватися інформаційними технологіями, назвав «цифровими аборигенами» (digital natives). Такі „цифрові аборигени” інакше спілкуються, займаються творчістю, оцінюють інших людей, грають, учаться, шукають інформацію, аналізують, повідомляють, програмують, соціалізуються, залучаються до діяльності тощо.

Довіра – метод педагогічної взаємодії, що передбачає опору на позитивне в особистості вихованця, авансування позитивної оцінки його діяльності.

Емоційність – властивість людини, що характеризує зміст, якість та динаміку її емоцій та почуттів.

Емпатія (від гр. empatheia – спів переживання) – здатність сприймати і відчувати внутрішній світ іншої людини та співпереживати їй.

Еталон (від фр. etalon – взірець) – мірило, зразок для порівняння з чим-небудь.

Імідж (від англ. image – образ) – образ, вигляд людини; уявлення про людину, що складається на основі її зовнішнього вигляду, звичок, манери говорити, менталітету, вчинків і т. п.

Інновація (англ. innovation, від лат. innovatio – оновлення, зміна) – кінцевий результат інноваційної діяльності, у вигляді нового чи вдосконаленого продукту або технологічного процесу, який наділено

якісними перевагами при виборі ристанні та проектуванні, виробництві, збуті, використовується в практичній діяльності та має суспільну перевагу.

Інцидент (від лат. *incidens* (*incidentis*) – який трапляється) – формальний привід для початку безпосереднього зіткнення сторін у конфлікті.

Компетентність професійна – інтегральна характеристика особистості, що визначає здатність вирішувати професійні проблеми та завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності, з використанням знань, професійного та життєвого досвіду, цінностей та схильностей (А.Тряпідина).

Конфлікт (від лат. *conflictus* – зіткнення) – зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії.

Креативність – здатність до творчості, спроможність генерувати незвичні ідеї, відходити від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації; рівень творчої обдарованості, здібності до творчості, що становить відносно стійку характеристику особистості.

Любов до дитини – професійно значуща якість педагога, що передбачає безумовне прийняття дитини з усіма її достоїнствами та недоліками, визнання її права бути такою, якою вона є, розуміння, співпереживання, співстраждання та співчуття, бажання допомогти дитині в її розвитку. Любов до дітей виявляється в рівні морального ставлення вчителя, яке будується на довірі, повазі, великодушності, на дієвій турботі про розвиток дитини, розкриття її можливостей. Любов до дітей як педагогічна категорія – феномен неоднозначний. З одного боку, учитель має

приймати дітей такими, якими вони є, з іншого – варто враховувати думку Ф. Дістервега „Якщо ми приймаємо вихованця таким, який він є, ми робимо його гірше”

Маніпулювання – вид психологічного впливу на особистість, уміле застосування якого призводить до управління поведінкою й бажаннями співрозмовника; прихований вплив на іншу людину, унаслідок чого змінюється її поведінка, цілі, бажання, наміри, установки, психічний стан та інші соціально-психологічні характеристики в інтересах суб’єкта впливу.

Моніторинг – monitoring (лат. monitor – наглядач) – 1) контроль, постійне відстеження процесу для порівняння реального стану справ із запланованими діями; 2) постійний, систематичний збір інформації дослідницькими методами з метою спостереження за ходом розвитку якогось соціального явища чи процесу та його прогнозування; 3) процес спостереження за виконанням запланованих дій та заходів з метою їх коригування, мінімізації негативних наслідків, непередбачуваних ситуацій. У соціальній роботі – контроль, систематичний збір і обробка інформації, яка може бути використана для поліпшення процесу сприйняття рішень, оцінки програм, здійснення проектів. Функції М.: діагностична, зворотного зв’язку, орієнтуюча, коригуюча, стимулююча, прогноуюча та моделювання.

Моніторинг наданих послуг – given services monitoring – накопичення інформації з усіх аспектів діяльності з метою з’ясування, наскільки відповідає вона бажаному результату, сприяє досягненню поставлених цілей.

Новаторство – вищий ступінь педагогічної професійної майстерності, винахідництво нового в педагогічній практиці.

Навички – habits – дії, складові частини яких у процесі формування стають автоматизованими. Автоматизована дія стає операцією (прийомом) у структурі діяльності. При наявності Н. діяльність людини відбувається швидше і продуктивніше. Відповідно до видів дій розрізняють види Н.: рухові, мислительні, мовні, інтелектуальні, сенсорні, перцептивні тощо. Н. необхідні в усіх видах діяльності. Формуються Н. на основі застосування знань про відповідний спосіб дії, шляхом цілеспрямованих планованих вправлень. Н. є необхідними компонентами уміння. З психологічної точки зору Н. психічне новоутворення, прийом діяльності, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, з належною точністю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психічної енергії.

Обдарованість дитяча – значне порівняно з віковими випередження в розумовому розвитку або виключному розвитку спеціальних здібностей (музичних, художніх, спортивних, технічних тощо).

Педагогіка співробітництва – новаторський напрям у педагогіці, що розглядає дитину як активного суб'єкта спільної з педагогом діяльності, заснованої на реальному співробітництві, демократичних і творчих засадах. Теоретико-методичні засади педагогіки співробітництва визначено в середині 80-х років ХХ ст. (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, С. Лисенкова, В. Шаталов та ін.). Характерні ознаки: спрямованість на конструктивний діалог та взаєморозуміння, ціннісно-сміслову підґрунтя педагогічної взаємодії, утвердження креативно-пошукового підходу до реалізації завдань навчально-пізнавальної, комунікативної діяльності.

Педагогічна майстерність – комплекс властивостей особистості педагога, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі (І. Зязюн). Педагогічні вміння – сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних

знаннях; творче свідоме володіння способами й прийомами організації педагогічного процесу (О. Абдулліна). Розрізняють гностичні (вивчення дитини, дитячого колективу, педагогічного досвіду тощо), конструктивні (проектування педагогічного процесу), комунікативні (установлення педагогічно доцільних взаємин з усіма учасниками педагогічного процесу), організаторські та спеціальні педагогічні вміння.

Покарання – метод педагогічної взаємодії, спрямований на попередження небажаних форм поведінки дітей, гальмування негативних проявів особистості за допомогою негативної оцінки її вчинків. Види покарання – обмеження прав та обов’язків, накладання додаткових обов’язків, моральний осуд. Покликання – життєве призначення і спрямування людини, що надає доцільності, осмислення й перспективності її діяльності.

Права дитини – гарантовані державою можливості задоволення потреб дитини, що дозволяє їй розвиватися відповідно до віку та індивідуальних задатків. Це можливості мати й розпоряджатися матеріальними, культурними й іншими соціальними благами та цінностями, користуватися основними свободами в установлених законом межах, що забезпечує дитині гармонійне функціонування та розвиток.

Рефлексія (від лат. reflexio – звернення назад) – 1) процес пізнання суб’єктом власних психічних властивостей, процесів і станів; зосередження свідомості людини на самій себе, на своїх образах, думках і почуттях; вивчення людиною власної психології або власної поведінки шляхом самоспостереження й аналізу; 2) форма активного переосмислення людиною того чи того змісту індивідуальної свідомості, діяльності, спілкування. Рефлексія може здійснюватися і у внутрішньому плані

(переживання й самозвіт одного індивіда), і в зовнішньому (колективне осмислення, спільний пошук рішень).

Самоконтроль – усвідомлення й оцінка суб'єктом власних дій, психічних процесів і станів; метод, що дозволяє оцінювати й коригувати результати своєї праці, поведінку на основі особистісно значущих мотивів і установок.

Самокритичність – риса характеру, що проявляється в здатності бачити й визнавати власні недоліки, помилки.

Сім'я – соціально-психологічне об'єднання близьких родичів (батьків, дітей, бабусь, дідусів), які живуть спільно й забезпечують біологічні, соціальні й економічні умови для продовження роду.

Ситуація успіху – цілеспрямоване, організоване сполучення умов, за яких створюється можливість досягнення значних результатів у діяльності і окремої особистості, і колективу загалом. Психолого-педагогічні прийоми створення ситуації успіху: емоційне погладження, прийоми «Даю шанс», «Емоційний сплеск», «Обмін ролями», «Зараження», «Відстроченої відмітки», «Еврика», «Інтелектуальна інверсія», «Лінія горизонту» та ін.

Стресостійкість – інтегративна якість людини, яка характеризується необхідним ступенем адаптації індивіда до впливу екстремальних чинників середовища та професійної діяльності. Високий рівень стресостійкості передбачає врівноваженість, упевненість у собі, боротьбу зі сором'язливістю, низький рівень особистісної тривожності, самоконтроль, самовладання; певні характеристики мотиваційної сфери (мотивація соціальної значущості трудової діяльності, професійної майстерності, досягнення), готовність діяти. Визначальними характеристиками первинної

стресостійкості вважаються швидкість переробки інформації, рухливість нервових процесів, надійність, витривалість, точність і продуктивність діяльності.

Такт у дітей – child's tact – почуття міри у поведінці, вміння поводитися, додержувати правил пристойності, яке ґрунтується на чуйному й уважному ставленні до людей.

Тактичність – tact – властивість особистості, що є вихованою здатністю, яка переросла у звичку, дотримуватись міри у спілкуванні, не допускаючи дій і слів, які могли б бути неприємними співбесіднику або оточуючим.

Толерантність (від лат. tolerantia – терпіння, витримка) – терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки та звичаїв, здатність до визнання та поваги інших культур, конфесій тощо.

Установка соціальна – стан готовності особи до певного сприйняття й оцінки соціальних явищ, процесів, ситуацій, поведінці в них.

Уява – психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, думок на основі її попереднього досвіду. Види уяви: активна та пасивна, продуктивна та репродуктивна.

Характер – сукупність стійких індивідуальних особливостей особистості, що виявляються в діяльності та спілкуванні, визначають найбільш типові для неї способи поведінки та реагування на життєві обставини.

ЮНДСП/ПРООН (Програма Організації Об'єднаних Націй щодо контролю за наркотиками) – UNDCP (United Nations Drugs Control Programme) – міжнародна програма для контролю за наркотиками при ООН, заснована у 1991 році відповідно до рішення Генеральної Асамблеї 45/179, 21 грудня 1990 року.

ЮНЕЙДС/ООНСНІД (Програма Організації Об'єднаних Націй щодо

боротьби із СНІД) – UNADS (United Nations Acquired Deficit Syndrome) – міжнародна програма у межах ООН з питань боротьби із захворюванням на СНІД.

ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) – UNESCO (United Nations Educational Scientific Cultural Organization) – міжурядова організація, спеціалізована установа ООН. Її мета – сприяння миру та безпеці шляхом розвитку співробітництва між країнами у галузі освіти, науки і культури. До основних напрямів роботи ЮНЕСКО належать проблеми боротьби з неписьменністю, розвитку освіти, підготовки кадрів, вивчення та поширення національних культур, охорона навколишнього середовища й пам'яток культури.

ЮНІСЕФ (Дитячий Фонд Організації Об'єднаних Націй) – UNICEF (United Nations Children's Fund) – спеціальний фонд ООН, створений Генеральною Асамблеєю ООН у 1946 році як надзвичайна організація допомоги й підтримки дітям, які залишилися на території Європи після Другої світової війни. Сучасна назва – з 1953 року. Нині діапазон його дії поширений майже на всі країни світу. Проводить велику роботу щодо розв'язання проблем дітей: захисту їхніх прав, створенню для них належних умов проживання, виховання та освіти. Надає велику матеріальну допомогу дітям, які потерпають від голоду, техногенних катастроф, стихійних лих і воєнних дій. Діяльність ЮНІСЕФ поширюється на 140 країн світу.

«Я»-ідентичність – self-identity – сукупність уявлень про себе, які дають можливість відчувати власну унікальність та автентичність у соціальному середовищі.

Я-концепція – система уявлень людини про саму себе, на підставі якої вона вибудовує свою взаємодію з іншими людьми та ставиться до себе.

«Я»-особистість – self-personality – комплекс уявлень індивіда про себе, який переживається ним як неповторний (образ власного Я).

ДОДАТКИ НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ

ВИЯВЛЕННЯ РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ І РИС ХАРАКТЕРУ ВИХОВАНЦЯ ВАЖЛИВИХ ДЛЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

План спостереження

за поведінкою дитини в різних ситуаціях з метою визначення типу темпераменту

1. Як поводить себе дитина, якщо у неї виникає потреба діяти швидко?

- а) легко включається в роботу;
- б) активно діє;
- в) працює поволі без зайвих слів;
- г) діє несміливо, невпевнено.

2. Як реагує дитина на зауваження педагога?

а) говорить, що більше так не робитиме, але через якийсь час знову робить те ж саме;

- б) не слухає і робить по-своєму, бурхливо реагуючи на зауваження;
- в) мовчки бере до відома точку зору дорослого;
- г) ображено мовчить, довго переживає.

3. Як розмовляє дитина з іншими дітьми у значущих для неї ситуаціях?

- а) швидко, прислухаючись до висловів інших;
- б) стрімко, пристрасно, нікого не слухаючи;
- в) спокійно і впевнено;
- г) з сумнівами, невпевнено, озираючись на інших.

4. Як поводить себе дитина в незвичайній обстановці?

- а) легко орієнтується, виявляє цікавість, активність;
- б) буває збуджена, іноді дуже, неспокійна;
- в) уважно, ретельно розглядає все навколо;
- г) бентежиться, соромиться.

Оцінка результатів

Реакції типу:

«а» - сангвінічний тип темпераменту;

«б» - холеричний тип;

«в» - флегматичний тип;

«г» - меланхолійний тип.

Визначення типу темпераменту

Підготовка дослідження. Заготовити бланки питань і відповідей.

Проведення дослідження. Дорослим, які добре знають дитину, пропонується відповісти на питання анкети.

Інструкція: Оцінити знаком «+» ті якості дитини, які, на їх думку, властиві їй.

1. Любить шум і гамір навколо себе
2. Відчуває велику потребу в близьких людях.
3. Часто чимось роздратований, збуджений, неспокійний.
4. Швидких відповідей на питання від нього не чекай.
5. Любить роботу, яку потрібно зробити швидко.
6. Діти вважають його (її) веселою.
7. У нього (неї) часто міняється настрій
8. Частіше мовчить в компанії дітей.
9. Не наважується заговорити першим з новою людиною.
10. Не любить галасливих ігор, віддає перевагу самоті.
11. Уміє довго грати або виконувати завдання, не відволікаючись.
12. Любить нахвалитися, прикрасити події.
13. Часто не може усидіти на місці.
14. Його легко засмутити.
15. Значно довше за інших дітей зберігає працездатність, не втомлюється.
16. Легко переключається з одного доручення на інше.
17. Нетерплячий і незібраний, особливо не любить чекати.
18. Віддає перевагу копіткій роботі, яка не вимагає швидких реакцій.
19. Швидко втомлюється, відключається, перестає слухати.

20. Упевнений в собі, легко переносить невдачі.

Обробка результатів. Бали з питань підсумовуються відповідно до типу темпераменту.

Оцінка результатів.

Сангвінічний тип темпераменту характеризують позитивні відповіді на питання 1,6, 12, 16, 20.

Холеричний - 3, 5, 7, 13, 17.

Меланхолійний - 2, 9, 10, 14, 19.

Флегматичний - 4, 8, 11, 15, 18.

Якщо кількість позитивних відповідей того або іншого типу складає 4-5 балів, то це означає, що у дитини яскраво виражені риси даного темпераменту, якщо 1-3 бали - темперамент присутній (по оцінках дорослого)

Посилання на сайти

Тут можна прочитати про складники та ознаки готовності дитини до навчання у школі.

<https://smartika.school/blog/statti/pereviryty-hotovnist-dytyny>

На платформі Всеосвіта можна переглянути технології, які використовують у підготовці дітей до шкільного навчання.

<https://vseosvita.ua/library/spivpraca-dnz-ta-nus-sucasni-pidhodi-sodiformuvanna-gotovnosti-ditini-do-navcanna-u-skoli-369119.html>

Анкета визначення рівня тривожності дошкільника

(Лаврентьєва Г.П., Титаренко Т.М.)

Щоб перевірити свої оцінки тривожності дитини, зроблені на основі спостережень, заповніть цю анкету самотійно, а потім запропонуйте її батькам дитини, вихователеві або методисту, який добре знає вашого вихованця.

1. Не може довго працювати, не втомлюючись.
2. Йому важко зосередитися на чомусь.
3. Будь-яке завдання викликає надмірну тривогу.
4. Під час виконання завдання дуже напружений, скутий.
5. Ніякові частіше за інших.
6. Часто говорить про можливі неприємності.
7. Як правило, червоніє в незнайомій обстановці.
8. Скаржиться, що бачить страшні сни.
9. Руки звичайно холодні й вологі.
10. Нерідко бувають розлади шлунка.
11. Дуже пітніє, коли хвилюється.
12. Має поганий апетит.
13. Спить неспокійно, погано засинає.
14. Лякливий, багато що викликає в нього страх.
15. Звичайно неспокійний, легко засмучується.
16. Часто не може додержати слова.
17. Погано переносить чекання.
18. Не любить братися за нову справу.
19. Не впевнений у собі, своїх силах.
20. Боїться труднощів.

Додайте кількість плюсів, щоб дістати загальний бал тривожності.

Висока тривожність — 15-20 балів.

Середня тривожність — 7-14 балів.

Низька тривожність — 1-6 балів.

Методика «Який я ? »

Визначення самооцінки дитини дошкільника

Хід виконання

Обстеження проводиться індивідуально. Психолог запитує у дитини, як вона сама себе сприймає й оцінює за десятьма різними позитивними якостями особистості. Оцінки, які дитина ставить собі, виставляються психологом у відповідних колонках протоколу, а потім переводяться в бали.

Оцінювальні якості особистості	Оцінки за вербальною шкалою			
	Так	Ні	Інколи	Не знаю
Хороший				
Добрий				
Розумний				
Акуратний				
Слухняний				
Уважний				
Ввічливий				
Вмілий (здібний)				
Працелюбний				
Чесний				

Оцінювання результатів

Відповіді типу «Так» оцінюються в 1 бал, відповіді типу «Ні» оцінюються в 0 балів. Відповіді типу «Інколи», як і відповіді типу «Не знаю» оцінюються в 0,5 бала. Самооцінка дитини визначається за загальною сумою балів, набраних нею за всіма якостями особистості.

Рівні:

10 балів – **дуже високий**;

8 – 9 балів – **високий**;

4 -7 балів – **середній**;

2 -3 бала – **низький**.

Методика А. Захарова, М. Панфілової «Страхи у будиночках»

Підготовка дослідження. Для діагностики страхів у дошкільному віці нам необхідні малюнки двох будиночків (червоного і чорного) і протокол.

Проведення дослідження. Тест проводиться з однією дитиною або з групою дітей. Після виконання завдання дітям пропонується закрити страшний будинок на замок, який вони самі малюють, а ключ – викинути або втратити. (Тим самим психолог заспокоює актуалізовані страхи.) Страхи в чорному будинку підраховуються і співвідносяться з віковими нормами.

Інструкція. «У червоний і чорний будинок треба розселити страхи. У якому будинку (червоному або чорному) житимуть страшні страхи, а в якому – нестрашні? Я перераховуватиму страхи, а ти показуй, у якому будиночку цей страх житиме».

У протоколі фіксується в який будинок (червоний або чорний) поселить дитина той або інший страх, а також вільні вислови дитини стосовно того або іншого страху (якщо вони є).

Зразок протоколу до методики «Страхи в будиночках»

№ n/n	Страхи	Червоний будиночок	Чорний будиночок	Примітки
1	коли залишаєшся удома один удома один			
2	нападу, бандитів			
3	захворіти, заразитися			
4	померти			

5	того, що помруть твої батьки			
6	якихось людей			
7	маму або тата			
8	того, що вони тебе покарають			
9	Баби Яги, Коція Безсмертного, Бармалея, Змія Горинича, чудовисьок (у школярів додаються страхи невидимок, скелетів. Чорної руки і Пікової Пані (страхи казкових персонажей)			
10	запізнитися в дитячий садок			
11	перед тим, як заснути			
12	страшних снів			
13	Темноти			
14	вовка, ведмедя, собак, павуків, змій (страхи тварин)			
15	машин, поїздів, літаків (страхи транспорту)			
16	бурі, урагану, грози, повені, землетрусу (страхи стихії)			
17	коли дуже високо (страх висоти)			
18	коли дуже глибоко (страх глибини)			
19	Я в маленькій, тісній кімнаті, приміщенні, туалеті, переповненому автобусі, метро (страх замкнутого простору)			
20	Води			
21	Вогню			
22	Пожежі			
23	Війни			
24	великих вулиць, площ			
25	лікарів (окрім стоматологів)			
26	крові (коли йде кров)			

27	Уколів			
28	болі (коли боляче)			
29	несподіваних, різких звуків, коли щось раптово впаде, стукне			

**Вікові норми страхів
(за О. І. Захаровим)
Середнє число страхів у дітей (за статтю і віком)**

Вік	Число страхів		Вік	Число страхів	
	хлопчики	дівчатка		хлопчики	дівчатка
3	9	7	9	7	10
4	7	9	10	7	10
5	8	11	11	8	11
6	9	11	12	7	8
7 (дошк.)	9	12	13	8	9
7 (шк.)	6	9	14	6	9
8	6	9	15	6	7

Вивчення стосунків в родині

Малюнок родини

Хочете глибше заглянути в душу дитини і зрозуміти, чим вона живе, її турбу, про що мріє, її сприйняття навколишнього світу, родини и вас самих? З можете 4-5 років Ви провести малюнковий тест «Моя родина». Діти сприймають навколишній світ не як дорослі. Особливі дитячі осмислення викликають емоційні реакції, незрозумілі и неприйнятні дорослими. У внутрішньому світі дитини сплітається, здавалося б, несумісне, випадкове, створюються фантастические образы, власні «теорії».

Сутність тесту.

Дитині дають стандартний аркушеру, набір кольорових олівців (простий олівець, ручку, стирачку краще не давати), просять: «Намалюй свою родину». При цьому не потрібно нагадувати, хто входить в складу родини, нехай малює так, як вона уявляє. Якщо дитина запитає, кого малювати, надайте їй повну волю, нехай малює хоч звіринок, однаково малюнок буде досить інформативним.

Після виконання завдання варто прагнути одержати максимум доповнень інформації (вербальним шляхом). Звичайно задаються наступні **питання**:

1. Скажи, хто отут намальований?
2. Де вони перебувають?
3. Що вони роблять? Хто це придумав?
4. Їм весело чи нудно? Чому?
5. Хто з намальованих людей найщасливіший? Чому?

Останні два питання провокують дитину на відкрите обговорення почуттів, що не кожна дитина схильна робити. Тому, якщо вона не виділяється на них или відповідає формально, не слід наполягати на відповіді.

При опитуванні психолог повинен намагатися з'ясувати зміст намальованого дитиною: почтять до окремих членів родини, чому дитина не намалювала кого-небудь зі членів родини (якщо таке відбулося). Вы можете использовать другие средства защиты, не вводите их, а также использовать тревогу, защищенные реакцией. Часто виявляються проєктивні питання (наприклад: «Якби замість пташки була намальована людина, то хто б це був?», «Хто б виграв у змаганнях між братом и тобою мама?», «Кого покойти із собою?» І т.п.).

Можна задати дитині на різних розв'язання шести ситуацій: три из них повинні виявити негативні почттья к членам родини, три - позитивні:

1. Уяви собі, що ти маєш два квитки в цирк. Кого б ти покликав із собою?
2. Уяви, що вся твоя родина йде в гості, але один из вас занедужав и повинен залишитися вдома. Хто він?
3. Ти будуєш із конструктора будинок (вирізуєш паперове плаття для ляльки), и тобі не щастить. Кого ти покличеш на допомогу?
4. Ти маєш ... квитків (на один менше, ніж членів родини) на цікаву кінокартину. Хто залишиться вдома?

5. Уяви собі, що ти потрапив на незаселений острів. З ким би ти хотів там жити?

6. Ти одержав у подарунок цікаве лото. Вся родина сіла грати, але вас на одного більше, ніж треба. Хто не буде грати?

Для інтерпретації також треба знати:

- а) вік досліджуваної дитини;
- б) склад її родини, вік братів і сестер;
- в) якщо можливо, матеріали о поведінки дітей в рідних, дитячих садах і школах.

ПРАВИЛА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

1. Після закінчення малювання розпав у дитини, «хто є хто», хто чим займається.

Застереження тип «а брата я забув намалювати» или «сестра не помістилася» не мають значення. Якщо хтось із родини на малюнку відсутній, то это може означати:

> Наявність негативних несвідомих почуттів до цієї людини. Наприклад, сильні ревності до молодшого брата; дитина як би міркує: «Я повинен любити брата, а він мене дратує, це погано. Тому взагалі нічого не намалюю».

> Повна відсутність емоційного контакту з «забутою» на малюнку людиною. Цієї людини ніби просто немає в емоційному світі дитини.

2. На малюнку відсутній сам автор.

> Труднощі у стосунках із близькими: «Мене тут не поважають», «Я відчуваю себе відкинутим», «Мені важко знайти своє місце в родині»

> Дитина «відривається» від родини: «Мене не приймають, ну й не треба, і без них непогано»

3. На малюнку - вигаданий член родини. Дитина намагається заповнити вакуум у почуттях, недоотриманих у родині. Діти часто малюють птахів, тварин, які насправді не живуть у будинку, це означає, що

дитина жадає бути комусь потрібною і необхідною, значить батьки не задовольняють потребу в любові, ніжності, пещенні.

4. Розмір зображених персонажів показує їх значимість для дитини.

Чим авторитетніша в очах дитини зображена людина, тим вона крупніша. Часто у маленьких дітей не вистачає аркуша, щоб розмістити всю фігуру.

5. Розмір дитини на аркуші.

Якщо дитина малює себе дуже маленькою, розташованою в куточку аркуша, у неї низька самооцінка на даний момент, або вона вважає себе найменшим у родині. Діти із завищеною самооцінкою малюють себе дуже великими, навіть крупнішими за батьків.

6. Місце розташування дитини на малюнку відображає її положення в родині. Коли вона у центрі, між мамою і татом, або малює себе першою, те це значить, що вона відчуває себе потрібною і необхідною в домі. Якщо дитина зобразила себе окремо від інших, або намалювала себе останньою - це ознака ревнощів, неблагополуччя.

Відстань між зображеними свідчить про емоційну близькість або, навпаки, роз'єднаність. Чим далі фігури розташовані одна від одної, тим більше їхня емоційна роз'єднаність. На деяких малюнках діти підкреслюють роз'єднаність, що відчувається ними, включенням у вільний простір між членами родини різних предметів (меблі, вази, ...), чужих, вигаданих людей.

При емоційній близькості родичі намальовані майже впритул один до одного, вони стикаються руками. Чим ближче дитина зображує себе до якого-небудь члена родини, тим вища її ступінь прихильності до цієї людини і навпаки.

Послідовність зображення членів родини.

Звичайно першою дитина малює або себе, або самого улюбленого члена родини, або найзначнішу, авторитетну, на думку маляти, людину

в родині. Звичайно найостанніший намальований родич має найнижчий авторитет (це може бути і сама дитина).

Розташування фігур на аркуші.

Уважно розглянете, хто на малюнку розташований вище, хто нижче. Найбільш високо розташований персонаж, що володіє, на думку дитини, найбільшою значимістю в родині (навіть якщо він невеликий за розміром). Наприклад, якщо на аркуші вище за всіх зображений телевізор або шестимісячна сестра, те, виходить, у свідомості дитини саме вони «управляють» іншими членами родини.

10. Персонаж або предмет, що викликає в дитини найбільшу тривожність.

Зображується з посиленням натиском олівця, або сильно заштрихований, його контур обведений кілька разів, але буває, що дитина малює такого персонажа ледве помітною, «тремтячою» лінією.

11. Частини тіла.

- **Голова.** Це - важлива і найцінніша частина тіла. Розум, умілість - у голові. Найрозумнішого, мислячого члена родини дитина зображує з великою головою.

- **Очі.** Не тільки для розглядання, вони видають сум. Персонажі з більшими, розширеними очами сприймаються дитиною як тривожні, неспокійні, які потребують допомоги. Персонажі з очами-«крапками» або очами-«щілинками» несуть у собі внутрішню заборону на плач (тобто, людина замкнена, підсвідомо або свідомо не показує свої емоції, частіше негативні).

- **Вуха.** Це - орган сприйняття критики і взагалі будь-якої інформації про себе. Персонажі з більшими вухами слухаються навколишніх. Якщо вух взагалі немає, людина нікого не слухає, ігнорує те, що про неї говорять.

- **Рот.** На малюнку рот - «орган нападу», ротом виражають агресію, лаються, кусаються, ображають. Персонаж з більшим або/і заштрихованим ротом сприймається як джерело погрози. Якщо рота взагалі немає, він

зображений у вигляді крапки, ризи - людин приховує свої почуття, не може виразити їх словами або впливати на інших.

- **Шия.** Символізує здатність самоконтролю голови над почуттями. Той персонаж, у якого є шия, здатний управляти своїми почуттями (частіше це дорослий).

- **Руки.** Функція рук - чіплятися, приєднуватися, взаємодіяти з оточуючими людьми, тобто здатність діяти. Чим більше пальців на руках, тим сильніший персонаж. Довжина рук говорить про товариськість, короткі руки видають внутрішню слабкість, нерішучість, недолік спілкування.

- **Ноги.** Потрібні для ходьби, для опори, для свободи пересувань. Чим більша площа опору ніг, тим твердіше і впевненіше персонаж стоїть на землі. Права нога символізує опору у позасімейній реальності, ліва - у родині.

12. Колірна гама малюнка - індикатор палітри почуттів. Найулюбленішими кольорами дитина малює найближчих членів родини, себе, нелюбимі, похмурі кольори дістаються неприйнятій дитині, людям. Зверніть увагу на загальну колірну палітру: перевага яскравих кольорів говорить про гарний настрій, похмурого ж кольору вказують на тривожність, пригніченість (якщо, звичайно, чорний колір не є улюбленим для малювати). Мама звичайно зображуються в гарних платтях, зі шпильками в зачісках, з безліччю дрібних деталей, колір волосся може бути найнезвичайнішим, ретельно промальовуються деталі, так дитина показує свою любов. Себе діти з адекватною самооцінкою теж ретельно промальовують, ошатно одягають. Улюблені тата теж дуже ошатні, як і всі близькі й улюблені дитиною родичі.

13. Дитина малює тільки себе, «забувши» намалювати всіх інших, це частіше говорить про те, що вона не відчуває себе членом родини. Дитину в родині не приймають, неблагополуччя і емоційні

проблеми дають на неї. Фігура може бути маленькою, «захованою» в кутку аркуша, темною, зі змазаною особою. Але буває, що дитина із завищеною самооцінкою малює одну себе, щоб підкреслити свою значимість. Вона ретельно промальовує деталі одягу, особистості; фігура дуже велика, яскрава.

14. Сонце на малюнку - символ захисту і тепла. Люди і предмети, які перебувають між дитиною і сонцем — те, що заважає відчувати себе захищеним, користуватися енергією і теплом.

14. Достаток дрібних деталей, закриті деталі (шарфи, гудзики) сигналізують про заборони, таємниці, до яких дитина не допускається.

ТЕХНОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ВИХОВАНЦІВ ГУВЕРНЕРОМ В ДОМАШНІХ УМОВАХ

Як же правильно провести вихідні дні з користю для дитини і самих дорослих?

По-перше, необхідно якнайбільше перебувати на свіжому повітрі. Якщо сприятлива погода, відвідайте з дітьми ліс, водойму, парк.

Якщо ви йдете з дітьми на природу, то повинні на все живе звертати увагу, дивуватися, ставити дітям запитання, відповідати на їхні, у жодному разі не ігнорувати. Якщо ви не знаєте правильної відповіді, то краще не вигадувати, а пообіцяти (і обов'язково виконати) знайти відповідь у книгах, коли повернетесь додому.

По-друге, дітям, та й дорослим також, корисно побувати в театрі, цирку, зоопарку, на атракціонах.

Якщо погода зіпсувалася, то і вдома можна знайти безліч цікавого і корисного для спілкування з дитиною: почитати книгу й обговорити прочитане, пограти в шашки, шахи, лото, розіграти театральну виставу за знайомою й улюбленою казкою.

Можна залучити дитину до спільної хатньої праці: навести порядок у своєму куточку з іграшками, витерти пил, помити посуд тощо. Усе це слід робити так, щоб малюк працював охоче, із задоволенням. Тому підбадьорюйте дитину, не скупіться на похвалу.

Бувають дні, коли рухливі ігри на прогулянці влаштувати неможливо через жахливу погоду, хворобу дитини чи з інших причин, тоді у межах квартири розважати дітей значно важче. Можна організувати заняття дітей у приміщенні.

Заняття для малюків до 2,5-3-х років:

1. Називати тварин у книжечці.
2. Малювати дитячими фарбами на папері.
3. Викладати іграшки на підлогу і влаштовувати іграшковий театр.
4. Збудувати будиночок зі стільців і простирадла і ховатися у ньому.

5. Обводити дитячі долоньки олівцями на папері, грати у пальчикові ігри.

6. Ліпити цікаві фігурки із тіста чи пластиліну.

7. Ховати іграшки до мішечка, діставати їх по черзі та називати.

8. Ховати іграшки у руці та відгадувати, у якій саме.

9. Будувати високу башту з іграшок, доки вона не впаде.

10. Вивчати кольори, вказуючи на іграшки та предмети у кімнаті.

Заняття для дітей від 3-х до 5-ти років:

1. Малювати дитячими фарбами на папері та розфарбовувати контури малюнків.

2. Заспівати пісеньку.

3. Послухати казочку.

4. Грати в настільні ігри з кубиком та фішками.

5. Ліпити цікаві фігури із тіста чи пластиліну.

6. Нанизувати різнокольорові гудзики на нитку.

7. Застібати гудзики.

8. Будувати криничку з сірників чи олівців.

9. Виконувати різноманітні фізичні вправи та «змагатися» з дорослим.

10. Влаштувати домашній театр, перевтілюватися у лікаря і пацієнта, у продавця магазину і покупця, у вчителя та учня тощо.

Також можна перетворити на гру на нескладну домашню роботу.

Вплив сучасних мультфільмів на розвиток психіки дитини.

Вимоги до перегляду мультфільмів дітьми.

Мультфільми, раніше не штампувалися масово, а були штучним товаром, від цього їх якість тільки вигравала. Кожна деталь в них була продумана до дрібниць. Вони завжди вносили у свідомість дитини тільки позитивну інформацію. На жаль, наприкінці минулого століття вітчизняна мультіндустрія переживала не найкращі часи. Мультфільмів в цей час

вироблялося не просто мало, а дуже мало, тому звільнену нішу на ринку зайняли американські і японські мультфільми. Ці мультики розраховані абсолютно на іншу аудиторію, вони несуть в собі елементи абсолютно іншої культури, нав'язуючи підсвідомо ці цінності і дітям. Вони не враховують наші національні і культурні особливості.

Психологи рекомендують відмовитися від показу мультфільмів дітям до 2 років. Перед тим як включати мультик, батьки повинні уважно його переглянути та проаналізувати за певними ознаками.

Згідно з думкою дитячих психологів, «правильні» мультфільми здатні:

— Розвивати мову. Слухаючи грамотну і красиву мову героїв мультфільмів, діти поповнюють свій лексичний запас і можуть у хорошому сенсі здивувати батьків деякими висловлюваннями і афоризмами.

— Розвивати мислення і пам'ять. Дитина вчиться аналізувати зміст мультика, порівнювати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

— Навчати. Мультфільми розповідають про навколишній світ, з їх допомогою дитина може навчитися рахувати, читати, говорити іноземною мовою, вивчати геометричні фігури, кольори і отримувати різні енциклопедичні знання.

— Розвивати творчі здібності, уяву. Мультфільм живить фантазію дитини, залишає яскраві враження і може стати джерелом для дитячої мистецької та словесної творчості.

— Виховувати. Персонажі мультфільмів показують дітям різні можливості взаємодії з світом, зразки поведінки (хорошого і поганого), формують у них здатність до емпатії (співпереживання), уявлення про добро і зло, вчать справлятися з труднощами і страхами.+

Існують і навчально-пізнавальні мультфільми, конкретне призначення яких принести певні знання

Ознаки небезпечних мультфільмів:

— Занадто яскраві кольори. Кислотно яскраві кольори і динамічні сцени зі спалахами на екрані перенасичують психіку дітей. Якщо дивитися такі мультики ввечері, то дитина занадто збудиться, і батькам буде складно укласти її спати. Крім того, яскраві мультфільми можуть негативно відбитися на зорі дитини і навіть спровокувати у хворих дітей напад епілепсії.

— Гучний звуковий супровід. Різкі звуки, напружена музика чинять пригнічуючий вплив на дитячу психіку, викликають головний біль і підвищену тривожність.

— Присутність сцен агресії та насильства. Слід уникати мультфільмів, де герої виявляють підвищену агресію по відношенню один до одного, постійно б'ються, завдають шкоди оточуючим, а також демонстрації атрибутів смерті (зброя вбивств, кладовища, кров, черепа). Дитина після перегляду може проявити агресію і жорстокість в реальному житті.

— Погана (девіантна) поведінка героїв ніяк не підлягає покаранню, а іноді навіть вітається. У мультику персонажі можуть ображати, грабувати, вбивати і при цьому не піддаватися осуду і покаранню. У маленьких дітей складається уявлення про вседозволеність, руйнуються еталони гарної поведінки, знімаються соціальні заборони. Також слід уникати мультиків, в яких відсутня чітка межа між добром і злом, де навіть позитивні герої можуть здійснити погані вчинки заради своїх інтересів.

— На екрані демонструється небезпечна для життя поведінка. Мультики, де персонажі «лихачать», стрибають з дахів, бігають по проїжджій частині, наражають на небезпеку своє життя, роблять негативний вплив на інстинкт самозбереження у дітей. Дошкільнята схильні наслідувати улюблених героїв, і такі приклади можуть обернутися травмами і страшною бідой для родини.

— Присутні сцени неповаги до людей, рослин і тварин. У багатьох сучасних мультиках є глузування, знущання над слабкими, безпорадними героями, потворне ставлення до старості, материнства. Якщо улюблений герой невихований, задерикуваті і грубий, то цинічна непристойна поведінка дитини не змусить себе чекати.

— Потворні, несимпатичні персонажі. Для дітей зовнішність героїв дуже важлива, адже вони ідентифікують себе з ними. Якщо дитина бачить на екранах чудовиськ, монстрів, потворних героїв, то страждає її внутрішній світ, самопочуття. Різкі незграбні супергерої можуть сприйматися дівчатками як зразок майбутнього чоловіка, а великоокі таємничі і загадкові героїні — як ідеал для хлопчиків.

— Трансляція нестандартних прикладів статевої поведінки. Багато сучасних мультків показують мужніх жінок, які носять чоловічий одяг, проявляють вольові риси характеру і демонструють силу, і навпаки. У дошкільному віці відбувається статеві ідентифікація дітей. Перегляд таких сцен може чинити негативний вплив на поведінку дитини.

— Жаргонні, нецензурні вирази. Навіть, на перший погляд, в найшкідливіших мультиках часом проскакують такі вирази. Діти відразу запам'ятовують «цікаві» слова. Батьки говорять одне, а мультики показують, що лаятися можна, авторитет батьків може похитнутися.

Навіть якщо мультфільми пройшли перевірку на безпеку, не слід перевищувати їх показ 1,5 год в день. На думку фахівців, мультфільм повинен бути святом для дитини.

Важливо розуміти, що ні один чудовий мультик не замінить дітям позитивного повноцінного спілкування з батьками. Дитині потрібні слова підтримки, наші усмішки і обійми.

КОДЕКС ЧЕСТІ ГУВЕРНЕРА.

1. Не нав'язувати себе нікому, в тому числі дитині.
Успіх виховання – у взаємній зацікавленості.
2. Зупинитись, коли не знаєте як вплинути, спробувати проаналізувати і зрозуміти де допустили помилку.
3. Усунути із спілкування з дитиною ті засоби чи форми впливу, що викликають у неї протест або негативну реакцію.
4. Виключити неприязнь до дитини і свої негативні емоції на час занять з нею.
5. Дотримуватись принципу рівності і співтворчості з дитиною.
Пам'ятати, що гувернер – це взірець творчої життєдіяльності, яку дитина наслідує.
6. Не фіксувати увагу на недоліках, не робити зневажливих зауважень, коли хочете щось виправити.
7. Поважати дитину і довіряти їй.
8. Навчання - це гра, яку слід припиняти раніше, ніж дитина втомиться.

9. Наскільки це можливо, заздалегідь оточити дитину таким середовищем і такою системою відносин, які б стимулювали найрізноманітнішу її творчу діяльність і поволи розвивали б в ній саме те, що у відповідний момент здатне найефективніше розвиватися.
10. Дитині треба надавати свободу у виборі діяльності, в чергуванні справ, в тривалості занять, у виборі способів роботи і т.д.
11. Максимально «відкрити» світ дитині, створити умови для її розвитку.
12. Не намагатися порівнювати дитину з іншими за загальними показниками (розумніший-дурніший, кращий-гірший).
13. У всьому знайте міру. Не працюйте лише в одному напрямі. Найпоширеніша помилка - це обмеженість занять.
14. Бути об'єктивним у всьому, що стосується розвитку дитини. Не проектувати на дитину свої особисті якості.
15. Пам'ятати, що основний принцип роботи гувернера –це «виховання на позитиві».

ПЕРША ЗУСТРІЧ ГУВЕРНЕРА ІЗ СІМ'ЄЮ.

ПІДГОТОВКА ДО ЗУСТРІЧІ З БАТЬКАМИ:

1. Матеріал, відомості про вихованця та родину;
2. План бесіди, ознайомлення з побутовими умовами, матеріальним забезпеченням.
3. Ознайомити батьків з варіативною взаємодією гувернером. (не можна пропонувати те, що ви не в змозі зробити).
4. Визначити термін вашої роботи (Я можу працювати з вашою дитиною 5разів на тиждень. Давайте визначимо коли це можливо.)
5. При спілкуванні з дитиною створіть доброзичливі взаємовідносини, і зацікавте її у співпраці.

2. Перша зустріч гувернера із сім'єю.

Мета бесіди:

- Дізнатися якомога більше інформації про дитину.
- Обговорення тих пропозицій, які ви даєте цій сім'ї.
- Всі прохання родини записуються в щоденник.
- Якщо родина відмовляється пишеться заява.
- Скласти графік приходу чи наступного візиту.

Мета бесіди досягнута тоді, коли батьки задоволені візитом. Після першого візиту, гувернер фіксує у звіті інформацію, яку він отримав

Складання угоди між гувернером та сім'єю.

1. Опис ключової проблеми.
2. Мета і завдання спроектованої роботи
3. Процедури і методики, які будуть застосовані.
4. Вимоги сім'ї до гувернера, визначення функцій кожного з них у процесі вирішення проблеми.
5. Обумовлення терміну спільної діяльності (первинна угода складається на 3місяці, вторинна на 1рік.

3. Труднощі, що виникають в адапційний період перебування гувернера в сім'ї.

Труднощі, які можуть виникати при роботі гувернера:

- досить рішуче виконання своїх обов'язків;*
- підпорядкування режиму дня дитини;*
- система харчування;*
- манера та культура спілкування, стиль виховання;*
- категоричність суджень.*

Завдання діяльності – знайти взаєморозуміння з дитиною.

ЗРАЗОК РЕКОМЕНДАЦІЙНОГО ЛИСТА

Іванова Ольга Іванівна, 1957р.н., що проживає в м. Києві за адресою: вул. просвіти 1, кв. 8 (паспорт НА 996467, виданий, прописана), працювала в нашій сім'ї 3,5 року з квітня 2000 р. по жовтень 2003 р., займаючись вихованням нашої доньки Олени з 1,5 до 4 років.

У обов'язки Ольги Іванівни, що працювала 5 днів в тиждень з 9.00 до 19.00, входило: повний догляд за дитиною, приготування їжі дитині, прибирання дитячої кімнати, прання дитячих речей, дотримання режиму дня дитини, ігри - заняття з Оленою відповідно до її віку. Іванова Ольга Іванівна за освітою вихователь дитячого садка і вона займалася розвитком нашої дочки за традиційними методиками, враховуючи індивідуальні особливості дитини (наприклад, Олена довго не хотіла малювати).

Ми з чоловіком вважаємо, що нам дуже пощастило з гувернером. Олена швидко і правильно почала говорити, знає багато пісень і віршів, добре і із задоволенням малює, росте контактною, веселою дитиною, помітно відрізняючись по розвитку від своїх однолітків. Олена завжди чекала приходу Ольги Іванівни, яка кожного разу дивувала всіх нас своєю винахідливістю, творчим підходом і оптимізмом.

Коли Олені виповнилося 4 року ми вирішили віддати її в дитячий садок.

Навіть сама Ольга Іванівна рекомендувала це і допомогла нам адаптувати Олену до садочку. З гувернером добре, але спілкування з однолітками перед школою необхідне. Це і стало причиною припинення роботи в нашій сім'ї Ольги

Іванівни, але ми продовжуємо спілкуватися по телефону, вона іноді приходить до нас в гості і Олена до цих пір часто згадує свого гувернера.

Тому, узявши до своєї дитини Ольгу Іванівну Іванову, Ви не пошкодуєте.

Вона відповідальна, порядна і надійна людина, що любить дітей.

Якщо Вам знадобиться докладніша інформація про роботу Іванової О. І. у нашій сім'ї, ми із задоволенням відповімо на всі Ваші питання.

Трофімови Ірина, Олексій 123 - 45 - 67 (домашній), 8(067)543200(моб.)

12 листопада 2003 р.

ПРИКЛАДИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Термін «гувернер» виникає у XIV ст.. у
 - А) Англії;
 - Б) Німеччині;
 - В) Франції.
2. Автором перших методичних посібників для гувернерів був.....
 - А) М. Монтель;
 - Б) Ф. Фребель;
 - В) Я.Коменський.
3. Що входило в обов'язки першого гувернера, який працював в афінській
заможній родині?
 - А) навчання письму та читання;
 - Б) догляд за дитиною;
 - В) формування у дитини хороших манер;
 - Г) творчий розвиток дитини.
4. В яких ВНЗ України ведеться підготовка гувернерів?
5. Соціальне замовлення на гувернерів постало у зв'язку з.....
6. Де здійснюється підготовка приватних гувернерів?
 - А) у ВНЗ;
 - Б) у центрах соціальних служб для сім'ї дітей та молоді;
 - В) на спеціальних курсах у кадрових агентствах.
7. Гувернерство в Україні відроджується як різновид.....
 - А) соціальної роботи;
 - Б) бізнесу;
 - В) педагогіки.
8. Розклад роботи гувернер складає.....
 - А) сам;
 - Б) батьки дитини;
 - В) соціальна служба;

Г) кадрове агентство.

9. Основні функції гувернера....

10. Закони, якими керується у своїй діяльності гувернер....

11. За часів правління..... широке розповсюдження в дворянських сім'ях

отримало домашнє виховання за допомогою вчителів, гувернерів і гувернанток, що запрошувалися для навчання неповнолітніх дітей.

А) Петра І;

Б) Катерини ІІ;

В) Єлизавети І.

12. Який інститут було засновано для підготовки гувернерів на кошти

імператриці Катерини ІІ?.....

13. Як звали гувернера М. Ю Лермонтова?

А) Жан Капе;

Б) Жильбер Ромм;

В) Франсуа Лагарп.

14. У якій країні гувернантку називають "денною мамою"?

А) Україні;

Б) Норвегії;

В) Німеччині.

ПРИКЛАДИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Провідною діяльністю дошкільника є:

- а) наочно-дійова гра;
- б) сюжетно-рольова гра;
- в) режисерська гра.

2. Кому із дослідників належить вислів: «Потрібно якомога довше залишати дитину в її ніжному, образно-казковому світі, в якому вона пристосовується до життя, дати їй можливість якомога довше не розлучатися з уявою та образністю...»

- а) Рудольф Штайнер;
- б) Еда Ле Шон;
- в) Е. М. Грюнеліус.

3. Основне гасло методики Марії Монтесорі:

- а) «Після трьох вже пізно»;
- б) «Повір в своє дитя»;
- в) «Допоможи мені зробити це самому».

4. Словниковий запас до 7 років дитини становить:

- а) 3500-4000 слів;
- б) 4500-5000 слів;
- в) 5000-5500 слів.

5. Хто із дослідників раннього дитячого розвитку, рекомендує показувати дитині з народження картки з великими написаними червоними словами, що позначають предмети, явища, людей і т.д.

- а) Сесіль Лупан;
- б) Масару Ібука;
- в) Глен Доман

6. В чому полягає допомога гувернера дитині у підготовці домашнього завдання?

7. Які дарунки ввів Фребель, як наочність та дидактичний матеріал для занять із дітьми?

8. *Опишіть вправу на розвиток уяви.*

9. *Охарактеризуйте особливості навчальної діяльності молодшого школяра.*

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева С.И. Обучение с увлечением. М., 1992.
2. Барко В.І., Тютюнников А.М. Як визначити творчі здібності дитини? К. 1991.
3. Белик, Э.В. Развитие и воспитание ребенка от рождения до школы. Донецк: БАО, 2006. – 239 с.
4. Гевчук Н. С. Технології роботи соціального гувернера : навч.-метод. посібник . Кам'янець-Подільський, 2014. – 138 с.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Либідь, 1997. 376 с.
6. Гувернантку замовляли? «Круглий стіл» з проблем індивідуального виховання // Дошкільне виховання. - 1999. - № 4. -С. 10-11.
7. Зайцев В.Н. Резервы обучения чтению. М., 1991.
8. Ключева Н.В., Касаткина Ю.В. Учим детей общению (характер, коммуникабельность) / Н.В. Ключева, Ю.В. Касаткина —Ярославль, 1996.
9. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей. К., 1963.
- 10.Маценко Л.М. Методика роботи гувернера : навчальний посібник. / Київ : ЦП «Компринт», 2017. 294 с.
- 11.Маценко Л.М. Методика роботи гувернера : навчальнометодичний посібник для підготовки фахівців напряму 0101 «Педагогічна освіта» зі спеціальності 6.010103 – «Соціальна педагогіка». К. : ДАКККиМ, 2010. 242с.
- 12.Маценко Л.М. Методика роботи гувернера: навчальнометодичний посібник. Вид. 2-ге, доп., перероб. К. : «ЦП «Компринт», 2014. 242 с.
- 13.Маценко Л.М. Педагогіка сімейного виховання: навчальний посібник. Вид. 3-тє, доп., перероб. К. : НАКККиМ, 2012. – 360 с.
- 14.Мілер'ян Є.О. Увага та її виховання у дітей К., 1955.
- 15.Николаев С. Давно забытое? Новое! Возрождение гувернерства // Начальная школа. 1995. № 36. С. 2.

16. Побірченко Н., Попиченко С. Диплом для гувернантки. Освіта. 2000. № 44 (4-11 жовтня). С. 3.
17. Технологія роботи соціального гувернера. : навч. посібн. / В. І. Леонова. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. С. 244.
18. Савельєва Н.М. Методика роботи гувернера: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Полтава, 2004. 96 с.
19. Сарапулова Є. Г. Шляхи підвищення педагогічного рівня батьків і гувернерів у Російській Імперії (наприкінці ХІХ — на початку ХХ століття) / // Збірник наук, праць Української Акад. держ. упр. при Президентові України : Вип. 1. К., 2001. С. 168-173.
20. Сарапулова Є.Г. Історичний досвід фахової підготовки гувернерів у Російській Імперії . Педагогіка і психологія. 2000. № 3. С. 140-147.
21. Сарапулова Є.Г. Організація системи домашнього навчання й виховання на державному рівні. Педагогіка і психологія. 2000. № 2. С. 131-137.
22. Сарапулова Є.Г. Провідні тенденції розвитку родинної педагогіки у найдавніші епохи існування людства Українознав. в системі вищої освіти. Збірник наук. праць К. : ВГІ НАОУ, 2001. С. 219-225.
23. Сарапулова Є.Г. Програма навчального курсу «Методика роботи гувернера» Соціальна педагогіка : кваліфікаційна характеристика, навч. план та прогр. Вищих учбових закладів для спеціальності 7.01.01.06 / За заг. ред. І.М. Мельникової. К. : Час молоді, 1999. С. 97-111.
24. Сарапулова Є.Г. Професійна підготовка гувернерів : ретроспективний огляд — сучасність — перспективи / Педагогіка і психологія. 2000. № 4. С. 134-139.
25. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера : монографія . К. : МАУП, 2003. 264 с.
26. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера : монографія. К. : МАУП, 2003. 264 с.

27. Сарапулова Є.Г. Статус гувернера в суспільстві // Світло. 2000. № 4. С. 77-80.
28. Сарапулова Є.Г. Українські народні ігри дітей і молоді влітку Фізичне виховання в школі. 1998. № 2. С. 28-30.
29. Сарапулова Є.Г. Фізіологічно доцільний режим дня /Дошкільне виховання. 2001. № 5. С. 13-15.
30. Сарапулова Є.Г. Формування оптимальної самооцінки як передумова становлення активної життєвої позиції особистості / Інноваційна система виховної роботи на основі проектування розвитку особистості : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 1-2 березня 2001 р. Луцьк, 2001. С. 116-123.

Навчальне видання

БРЕСЛАВСЬКА

Ганна Богданівна

ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА

Навчально-методичний посібник

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 26.12.2022.

Формат 60×84¹/₁₆. Ум. друк. арк. 16,2. Тираж 100 пр. Зам. № 729-105.

ВИДАВЕЦЬ І ВИГОТОВЛЮВАЧ

Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В.

54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.

Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007 р.

ISBN 978-617-729-105-2

9 786177 291052